

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

Lucie Háková

Zločin a trest v kriminálním zpravodajství

Zločin a trest v kriminálním zpravodajství

Lucie Háková

Autorka:

Mgr. Lucie Háková

Recenzenti:

PhDr. Martin Cejp, CSc. (Česká kriminologická společnost)

PhDr. Eva Krulichová, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.)

Technická spolupráce:

Lucie Černá

Poděkování:

Děkuji kolegovi Mgr. Janu Rozumovi za konzultace k problematice právní úpravy informování o kriminalitě v médiích. Děkuji také recenzentům publikace PhDr. Martinu Cejpovi, CSc., PhDr. Evě Krulichové, Ph.D. a PhDr. Janu Tomáškoví, Ph.D. za inspirativní připomínky k textu a svému školiteli doc. Mgr. Martinu Hájkovi, Ph.D. za podnětné konzultace ohledně celého výzkumného projektu.

Obsah

I. Úvod	7
I.1. Předmět a cíle výzkumu	9
I.2. Užité metody výzkumu a výzkumný soubor	9
I.3. Základní terminologie	10
II. Média v kriminologické perspektivě	13
II.1. Kriminalita v rizikové společnosti	13
II.2. Proměny přístupu k trestání	13
II.3. Kriminalita v médiích	17
II.4. Vliv mediální reprezentace kriminality	21
III. Kvantitativní obsahová analýza televizního kriminálního zpravodajství	27
III.1. Data a metodologie kvantitativní obsahové analýzy	27
III.2. Popis výběrového souboru	28
III.3. Konkrétní skutky v kriminálních zprávách	30
III.4. Druhy kriminality v kriminálních zprávách	35
III.5. Nejčtetnější trestné činy v kriminálních zprávách	37
III.6. Domov vs. veřejný prostor	42
III.7. Alkohol nebo drogy v kriminálních zprávách	45
III.8. Aktéři kriminálních zpráv: oběti, pachatelé, svědci	48
III.9. Experti jako specifíční aktéři kriminálních zpráv	52
III.10. Oběti v kriminálních zprávách: koho se kriminální riziko týká?	56
III.11. Pachatelé v kriminálních zprávách: kdo je nositelem kriminálního rizika	64
III.12. Tresty v kriminálních zprávách	76
III.13. Závěry kvantitativní obsahové analýzy	83
IV. Analýza divácké percepce mediální prezentace kriminality a jejího trestání	87
IV.1. Metodologie: výběr respondentů, popis vzorku, vedení řízené diskuze a zpracování dat	87
IV.2. Když se řekne „kriminalita“	88
IV.3. Zdroje informací o kriminalitě	89
IV.4. Ambivalence kriminální tematiky: kriminální zprávy - „nic pro mě“ vs. populární téma kriminality	89
IV.5. Obavy z kriminality a pocit bezpečí	92
IV.6. Hranice kriminálních zpráv: co je moc a co je málo	93
IV.7. Tresty: jak a co trestat?	95
IV.8. Alternativní tresty	97
IV.9. Funkce trestu: izolovat, odstrašit nebo napravit?	98
IV.10. Závěry: kriminální zprávy pohledem publika	101
Závěry a diskuze	105
Resumé	111
Summary	119
Použité prameny	127
Přílohy	131

I.

Úvod

Kriminalita patří mezi sociální jevy, které přitahují pozornost široké veřejnosti. Nejen že je ve své fiktivní podobě ústředním tématem řady filmů, seriálů i detektivních románů, ale zprávy o reálně spáchané kriminalitě tvoří významnou součást zpravodajství, ať už televizního, novinového nebo internetového. Většina laické veřejnosti získává informace o kriminalitě právě z masových médií (např. Kury & Zapletal, 2002; Zeman, 2010; Zeman, 2011), a představa o podobě a rozsahu kriminality a také o způsobech jejího trestání se tak formuje právě především jejich prostřednictvím.

Tématu zobrazování kriminality v médiích a potenciálnímu vlivu na názory a postoje lidí se kriminologie věnuje dlouhodobě. Studie ukazují, že mediální zájem o zločin ve srovnání s minulostí spíše roste (Reiner, 2002) a další analýzy poukazují na disproporci mezi mediálními obsahy a kriminálními statistikami. V kriminálních zprávách jsou oproti statistikám významně nadhodnocené zločiny násilného charakteru a zločiny se sexuálním podtextem (Ditton & Duffy, 1983). Také výzkumy z českého prostředí přinášejí podobné výsledky (Háková, 2015). Mediální prezentace kriminality se tak významně odlišuje od oficiálních policejních statistik, které zahrnují evidovanou kriminalitu. Mediální diskurz je determinován tím, že se zaměřuje na netypickou kriminalitu. Delikt, který splňuje „zpravodajské hodnoty“ definované například Yvonne Jewkesovou (2004), a má tak potenciál stát se kriminální zprávou, není totožný s běžným a z hlediska celkové kriminality charakteristickým deliktem. Mediálně zajímavé bývají zločiny výjimečné a závažné.

Konstruovaný mediální obraz kriminality pak představuje svět jako vysoce rizikové místo. Paradoxem je, že rizika jsou v mediálním diskurzu stereotypně umísťována do veřejného prostoru. Zatímco statistiky ukazují, že k nejzávažnějším trestným činům, vraždám nebo znásilněním, dochází častěji mezi lidmi, kteří se navzájem znají, v médiích jsou typicky prezentovány náhodné a nesmyslné případy spáchané delikventními neznámými lidmi v nepředvídatelném vnějším světě (Tomášek, 2019). Taková prezentace kriminality rizika na jedné straně bagatelizuje či tabuizuje (domácí násilí na ženách a dětech, zneužívání) a na straně druhé zveličuje méně pravděpodobné, avšak kuriózní a mediálně atraktivní případy. Posiluje se tak stereotypní polarizace bezpečného soukromého prostoru – domova a nebezpečného cizího prostoru veřejného (Roberts & Hough, 2005). V britském kontextu autoři (Newburn, 2007; Greer, 2003) mluví u mediálního zobrazování kriminality o zveličování rizika viktimizace, zvláště pak pro bílé, ženy a osoby s vyšším sociálním statusem.

V kontextu charakteristik mediálního zobrazování kriminality zřejmě není náhoda, že z výzkumů veřejného mínění vyplývá, že lidé jsou ohledně vývoje kriminality výrazně skeptičtí. Ve výzkumu realizovaném Institutem pro kriminologii a sociální prevenci v roce 2019 se téměř polovina dotázaných (47 %) domnívala, že kriminalita za posledních deset let výrazně či mírně vzrostla, podle 41 % zůstala zhruba na stejné úrovni a pouhých 7 % respondentů má za to, že došlo k jejímu poklesu (Tomášek, Háková, & Kostelníková, 2019). V roce 2009 v souvislosti s totožnou otázkou vyjádřily přesvědčení, že kriminalita po roce 2000 vzrostla, dokonce tři čtvrtiny dotázaných (Zeman, 2010). Paradoxní je, že kriminální statistiky vykazují spíše pokles evidované kriminality¹. Podobně jako většina respondentů nepřesně odhaduje vývojové trendy kriminality, objevují se tendence ke zkresleným představám o její struktuře. Zahraniční (Roberts & Hough, 2005) i tuzemské (Zeman, 2010)

1 <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

studie ukazují, že jde o výrazné přeceňování podílu závažných trestných činů násilného charakteru, a naopak podceňování kriminality majetkové, která ve skutečnosti v celkové skladbě trestných činů dominuje.

Také prezentace trestních sankcí je mediální atraktivitou zobrazovaných skutků významně determinována. Vzhledem k tomu, že v televizním zpravodajství a v médiích obecně bývá zobrazována častěji závažná násilná kriminalita, nejčastěji tematizovaným druhem trestu je nepodmíněný trest odnětí svobody. Tematizace alternativních trestů je minimální (Háková, 2015).

V západní Evropě v průběhu dvacátého století došlo k výrazným změnám v zacházení s pachatelé trestné činnosti. Od 60. let 20. století probíhá humanizace vězeňství a začínají se prosazovat alternativní tresty, jejichž součástí není odnětí svobody (obecně prospěšné práce, probace, trest domácího vězení, peněžitý trest). Mnozí autoři (Young, 1999; Garland, 2001) pak popisují další významnou proměnu přístupu ke kriminalitě, k její kontrole a k trestání pachatelů trestné činnosti, která se odehrála v průběhu posledních desetiletí dvacátého století ve většině západních demokracií. Zatímco v šedesátých letech dvacátého století dominovaly přístupy usilující o rehabilitaci pachatele a byly zaváděny alternativní tresty, v současné době dochází k posílení represivního přístupu a výrazným tématem se stává kontrola a redukce rizik. Garland (2001) mluví o posunu ke „kultuře kontroly“, Young (1999) o změně společnosti inkluzivní ve společnost exkluzivní.

Výše zmínění autoři popisující proměnu společnosti, dobových pojetí kriminality a jejího sankcionování v druhé polovině dvacátého století vycházejí z reality západních demokracií. Situace v České republice byla poněkud jiná. Zatímco přístupy usilující o rehabilitaci pachatele (a rovněž o zavádění principů restorativní justice do praxe) byly v západních společnostech na vrcholu v 60. letech, v České republice prosazování těchto principů a zavádění alternativních trestů proběhlo až porevolučně v průběhu 90. let. V roce 1995 byl do českého právního řádu zaveden trest obecně prospěšných prací, tedy opatření patřící mezi „komunitní sankce“, kdy pachatel své provinění odčiní bezplatnou prací pro společnost. Probační a mediační služba poskytující mimo jiné dohled při podmíněných odsouzeních (probace) nebo propuštěních (parole) působí v České republice od roku 2001.

Média přitom uvedené změny specifickým způsobem reflektují. Vzhledem k tomu, že většina laické veřejnosti získává informace o kriminalitě, její regulaci a jejím sankcionování právě z masových médií, může analýza mediální reprezentace zločinu, kriminality a s tím souvisejících přístupů k trestání přispět k relevantnímu vysvětlení dynamiky a příčin obav z kriminality, punitivního naladění ve společnosti, laického přístupu k trestání a k trestní politice. Může také pomoci interpretovat míru důvěry veřejnosti v systém trestní justice a s tím například související vůli oznamovat trestnou činnost nebo ochotu svědčit. Mediální analýzu navíc doplňuje analýza divácké percepce mediálních obsahů s kriminální tematikou a sonda do laického způsobu uvažování a argumentace ve vztahu k trestání kriminality realizovaná prostřednictvím fokusních skupin.

I.1. Předmět a cíle výzkumu

Předmětem výzkumu byly **kriminální zprávy** jako specifický obraz reality, jako specifický žánr a diskurz, a také jejich percepce veřejností. Pro potřeby empirického šetření byly specifikovány jako televizní kriminální zpravodajství, tedy tradiční zdroj informací o kriminalitě pro většinu laické veřejnosti.

Cílem výzkumu bylo analyzovat roli médií v procesu definování kriminality jako jednoho z rizik soudobé rizikové společnosti a také roli mediálního zobrazování kriminality v procesu legitimizování příslušných způsobů zvládání těchto rizik. Cíle výzkumu bylo dosaženo prostřednictvím analýzy reprezentace kriminality a jejího trestání v televizním zpravodajství a analýzou veřejné percepce této mediální reprezentace.

I.2. Užité metody výzkumu a výzkumný soubor

K řešení výzkumného úkolu byly využity standardní metody a techniky kriminologického výzkumu, kvantitativní i kvalitativní postupy. Konkrétně se jednalo o:

- kvantitativní obsahovou analýzu televizního kriminálního zpravodajství;
- analýzu percepce mediální reprezentace kriminality a jejího trestání prostřednictvím skupinových rozhovorů (fokusních skupin);
- analýzu sekundárních dat (data z realizovaných reprezentativních výzkumů veřejného mínění, statistické údaje Policie ČR).

Při řešení projektu bylo postupováno v souladu s obecně závaznými právními předpisy a byly respektovány etické zásady vědeckovýzkumné práce. Respondentům bylo zaručeno, že všechny výstupy budou ve finálním zpracování anonymní, tedy nebude možné je vzátnout ke konkrétním osobám.

Pomocí **kvantitativní obsahové analýzy** byla podrobena studiu reprezentace kriminality a jejího trestání v televizním zpravodajství. Zajímalo nás, jakým způsobem média, v našem konkrétním případě televizní zpravodajství, informují o kriminalitě a o jejím trestání, a také jak se od sebe liší kriminální zpravodajství různých televizních stanic i jak se případně proměnilo v čase. Empirický materiál pro kvantitativní obsahovou analýzu kriminálních zpráv byl shromážděn na základě náhodně vybraných zpravodajských relací v předem zvolených časových úsecích. Vhodným výběrovým postupem bylo třeba obsáhnout delší časové období, abychom se vyvarovali vychýlení výraznými mediálně exponovanými kauzami a zároveň abychom mohli sledovat dynamiku diskurzu kriminálních zpráv v čase. Výzkumný soubor byl sestaven pomocí několikasupňového náhodného výběru. Byla zvolena dvě časová období: výběr kriminálních zpráv z let 2015 a 2016 byl doplněn sondou do mediální reprezentace kriminality a trestání v letech 2000 a 2001, což je období, kdy byly snahy o prosazování resocializačního přístupu k pachatelům v České republice na institucionální úrovni završeny vznikem Probační a mediační služby. V obou časových intervalech jsme konkrétní dny vybrali metodou konstruovaného týdne (Sedláková, 2014, podrobněji o užitém výběrovém postupu viz kapitola III.). Do výběru byla zařazena veřejnoprávní Česká televize a komerční televize TV Nova a televize Prima. Pro analýzu byly použity přepisy zpravodajských relací z mediálního archivu Newton Media. Výběr byl přitom z důvodu opakování jednotlivých zpráv v průběhu celého dne omezen

na hlavní večerní zpravodajskou relaci. V náhodným způsobem vybraných dnech byly v rámci hlavních zpravodajských relací zařazeny do výběru všechny zprávy věnující se tematice kriminality a obecně bezpečnosti. Předmětem našeho výzkumu byla mediální reprezentace kriminality a trestání v České republice, a proto byly do výběru zahrnuty pouze kriminální skutky spáchané, vyšetřované, stíhané, souzené a odsouzené na území ČR. Celkem výběrový soubor obsahoval 1 886 kriminálních zpráv.

Jako doplnění mediální analýzy kriminálního zpravodajství byl analyzován také dopad a vliv mediálního zobrazování kriminality a trestání na recipienty mediálních obsahů, tedy na veřejnost. Analýza publika byla realizována pomocí **skupinových rozhovorů (fokusních skupin)** prostřednictvím agentury Kantar TNS CZ, s. r. o. v listopadu 2018. Fokusní skupiny se uskutečnily v zázemí profesionálního studia této agentury. Pro analýzu veřejné percepcce kriminálních zpráv byly zvoleny fokusní skupiny homogenní z hlediska věku (mladší, tj. do 35 let – starší, tj. 36 let a výše) a vzdělání (vzdělanější, tj. vysokoškoláci a absolventi gymnázií – méně vzdělaní, tj. se vzděláním základním a středoškolským mimo gymnázií) s rovnoměrným zastoupením mužů i žen a se snahou zařadit do výzkumu vyrovnaně obyvatelé žijící v Praze a mimo Prahu. Fokusních skupin se zúčastnilo celkem 27 lidí.

I.3. Základní terminologie

Výzkumný úkol se věnuje prezentaci kriminality a jejího trestání v médiích. V úvodu je třeba vymezit základní používaný termín, a sice pojem **kriminalita**, a vyjasnit jeho užití pro potřeby projektu. **Legální pojetí kriminality** vychází z trestněprávního pohledu. Kriminalitou je tedy pouze souhrn takového jednání, které trestní právo posuzuje jako trestný čin. Z historického hlediska se samozřejmě v průběhu času měnil obsah toho, co je definováno a vnímáno jako trestné. Podobně existují značné rozdíly mezi různými kulturami, mezi jednotlivými zeměmi v tom, které jednání je kriminalizováno. Vedle užší, legální definice kriminality můžeme pracovat s širším, tzv. **sociologickým pojetím kriminality**. Tato definice kriminality, nezávislá na trestním právu, vychází z teorií deviantního chování a výstižněji podchycuje široké spektrum problémů a jevů, které veřejnost ve vztahu k vlastní bezpečnosti prožívá a vnímá jako ohrožující. Zatímco výhodou užšího juristického pojetí je jeho jednoznačnost a určitost, širší sociologické teorie mohou být vnímány jako neurčité a vágní. Ovšem jejich pojetí je pro empirickou povahu kriminologie vhodnější a umožňuje rovněž kritický přístup k platnému trestnímu právu (Muncie, 2001; Gřivna, Scheinost & Zoubková, 2014; Novotný, Zapletal, a další, 2008).

V našem výzkumném projektu sledujeme mediální reprezentaci kriminality. Jak je známe z dosavadních výzkumů a jak se i následně v naší studii potvrzuje, média nejčastěji informují o aktuálních kauzách, bezprostředně nebo s krátkým odstupem po spáchání nebo odhalení. O nich je informováno jako o potenciálních trestných činech, přitom samozřejmě ne všechny projdou systémem trestní justice a jsou takto skutečně kvalifikovány a odsouzeny. V tomto smyslu naše data vypovídají o **mediálně definované potenciální kriminalitě**, a tak se blíží spíše širšímu, sociologickému pojetí kriminality. Právě srovnání mediálního obrazu kriminality s kriminalitou evidovanou je jedním z cílů této studie.

V rámci empirické analýzy jsou centrálními pojmy **kriminální zpravodajství** či **kriminální zprávy**, které jsou v textu používány jako český ekvivalent zavedeného pojmu

„**crime news**“. V širším slova smyslu bývá v zahraniční literatuře, zejména v rámci kvalitativního přístupu, používán termín „crime story“, tedy kriminální příběh, který odkazuje k narativům analyzovaným v mediálních obsazích nebo ve výpovědích nejrůznějších aktérů. Pro potřeby kvantitativní analýzy je kriminální zpravodajství zúženo na **televizní kriminální zpravodajství**.

Výběr analyzovaného média jsme učinili i přesto, že v současné době je pro velkou část veřejnosti jedním ze zásadních zdrojů informací internetové zpravodajství. Forma a obsah žurnalistiky jsou v každé době zásadně ovlivněny dostupnou technologií získávání, produkce a šíření zpráv. V současné době je nejdůležitějším prvkem technologického rozvoje existence celosvětové sítě propojených počítačů, tedy internet s internetovým zpravodajstvím a elektronickými novinami, který boří stávající časové a prostorové bariéry při produkci a spotřebě zpráv, globalizuje zpravodajství i jeho publikum a umožňuje zmnožení titulů. Mnozí odborníci se domnívají, že i když internet jako „nová veřejná sféra“ jistě představuje převratný pokrok v lidské komunikaci, není nutné jej považovat za větší hrozbu pro existující tradiční sdělovací prostředky, kdy si především televizní zpravodajství udržuje stále silnou a specifickou pozici (McNair, 2004). Specifická pozice televizního kriminálního zpravodajství se nám zpětně potvrdila i v rámci fokusních skupin. Bylo poukazováno i na to, že televizní zprávy jsou všudypřítomné a působí na své diváky neselektivně, na rozdíl například od internetového zpravodajství, kde na zprávu na základě titulku buď klikneme a přečteme si ji, a nebo ne. V tomto ohledu může být vliv všudypřítomných a neselektovaných televizních zpráv mnohem intenzivnější ve srovnání s médii, kde si sami volíme, který obsah nás podrobněji zajímá. Obsah televizního zpravodajství, internetového zpravodajství, tištěných a elektronických novin se navíc různými způsoby prolíná a vzájemně na sebe odkazuje.

II.

Média v kriminologické perspektivě

O médiích můžeme ve vztahu ke kriminalitě uvažovat hned v několika dimenzích. Jednak určitým způsobem odrážejí skutečný stav kriminality, dále mají významnou roli při vnímání i definování toho, co je ve společnosti chápáno jako kriminální jednání, a v neposlední řadě představují pro laickou veřejnost hlavní zdroj informací o kriminalitě (Zeman, 2010; Zeman, 2011), a přinášejí tak lidem zprostředkovanou zkušenost s tímto sociálním jevem.

II.1. Kriminalita v rizikové společnosti

Při uvažování o kriminalitě jako o médii prezentovaném a veřejností vnímaném riziku lze v širším teoretickém rámci vycházet z koncepce rizikové společnosti. Beck (2004) rizikovou společnost či společnost rizik vnímal především v souvislosti s nebezpečími a nejistotami spojenými s ekologickými problémy, vyvolanými modernizací a vývojem technologií, a analyzoval dopad ekologických rizik na podobu a organizaci společnosti. Ovšem jako jeden z druhů rizik postmoderní – rizikové – společnosti definuje Beck také bezpečnostní rizika, která sám ve svém konceptu promýšlí hlavně v souvislosti s terorismem (Beck, 2011). Rizika jsou v Beckově pojetí vnímána jako události, které sice ještě nenastaly, ale přesto se stávají aktivizujícím impulsem k jednání. Hodnotou, která je základem a ústřední silou rizikové společnosti, je bezpečnost. Jak uvádí Beck, právě „médiá a místa spojená s definováním rizik (...) získávají klíčové společenskopolitické postavení“ (Beck, 2004: 29).

Také Young ve své publikaci *The Exclusive Society* (1999) přiznává médiím výrazný vliv na „management rizik“ a uvádí šest základních komponent ovlivňujících postoje k rizikům spojených s kriminalitou či deviací v soudobé společnosti: 1. skutečný nárůst rizik; 2. odkrývání dříve latentních rizik, na kterém mají média svůj významný podíl; 3. růst očekávání a rostoucí požadavky na bezpečí a bezpečnost v každodenním životě; 4. opatrnost spojená s úpadkem komunity v moderní společnosti a nižší předvídatelností chování okolí; 5. „nejistota nejistoty“, neboť úroveň rizika samotného je nejistá, diskutovaná experty i veřejností, a 6. refrakce, kterou Young rozumí právě mediální obraz kriminality a deviací a jejich zobrazování v jejich atypické podobě, která má překvapit a šokovat. Podle Younga takováto reprezentace kriminality ve své kvantitě a „křiklavosti“ má za následek obavy ze zločinu, které nekorelují se skutečným rizikem, a hodnocení rizik veřejností se tak může stát jakýmsi „metafenomémem sledování televize“ (Young, 1999: 69-71; také Buriánek, 2001). Výzkumy veřejného mínění přitom potvrzují, že kriminalita bývá veřejností vnímána jako nejpalčivější z aktuálních sociálních problémů (Buriánek, 2001, 2011, 2012; Tuček, 2020).

II.2. Proměny přístupu k trestání

Vnímání kriminality jako jednoho z rizik soudobé rizikové společnosti má souvislost také v rovině proměn přístupu k jejímu sankcionování. Jak uvádí Beck (2011), „riziko“ v sobě inherentně obsahuje pojem kontroly. Při teoretickém uvažování o proměnách přístupu k trestání, trestní politice a zacházení s pachateli trestné činnosti nelze pominout Michaela Foucaulta a jeho stěžejní dílo *Dohlížet a trestat* (2000). Foucault se zabývá okolnostmi vzniku moderní společnosti v souvislosti s rozvojem formálních mechanismů sociální kontroly a s proměnami technologií trestání. Přejít od tradiční k moderní

společnosti popisuje posunem od represivní moci, kdy poslušnosti a dodržování pravidel je dosahováno pomocí demonstrativní pomsty a odstrašení (na úrovni trestu jsou typické popravy a mučení těch, kteří se provinili), k moci disciplinární, jejíž mechanismy jsou ve společnosti všudypřítomné a efektivní. „Disciplinární techniky“, racionální metody „kontroly těla“ a formování společnosti dohledu umožňuje univerzální fungování moci. Vězení Foucault představuje jako ideální model dokonalé a přísné instituce důsledně uplatňující disciplinární mechanismy a na jeho příkladu ukazuje působení mocenských technik moderní společnosti.

V průběhu dvacátého století došlo k výrazným změnám v zacházení s pachateli trestné činnosti. Probíhá humanizace vězeňství, vytvářejí se moderní vězeňské systémy. Od šedesátých let se v západní Evropě začínají prosazovat alternativní tresty, tedy tresty, jejichž součástí není odnětí svobody (obecně prospěšné práce, probace, peněžitý trest, trest domácího vězení apod.). Vedle uvěznění představují alternativní tresty variantu potrestání pachatele, která je nejen levnější, ale také eliminuje vliv pobytu ve vězeňském prostředí na odsouzené, dává větší šanci na náhradu škody způsobené obětí než uvěznění pachatele a odpovídá trendu dekriminalizace a depenalizace (Gřivna, Scheinost, & Zoubková, 2014).

Významnou proměnu přístupu ke kriminalitě, k její kontrole a k trestání pachatelů trestné činnosti, která se odehrála v průběhu posledních desetiletí dvacátého století ve většině západních demokracií, popisují sociologové Garland (2001) a Young (1999). Zatímco v šedesátých letech dvacátého století dominovaly přístupy usilující o rehabilitaci pachatele a byly s nadějí zaváděny alternativní tresty, v současné době dochází k posílení represivního přístupu a dominantním prvkem se stává kontrola a redukce rizik. Delikventní osoby již nechceme resocializovat a měnit, spíše pouze vhodným způsobem řídit a omezovat jejich chování a redukovat rizika pro zbytek společnosti (Jewkes, 2004; Tomášek, 2019). V pojetí Garlanda (2001) jde o posun ke „kultuře kontroly“, Young (1999) mluví o změně společnosti inkluzivní ve společnost exkluzivní.

Garland ve studii *The Culture of Control* (2001) tyto změny v kontrole kriminality a v trestní politice popisuje jako projev proměny společnosti jako celku. V moderní společnosti do sedmdesátých let dvacátého století stát garantoval dodržování práva a pořádku a ochranu před kriminalitou. Kriminalita byla vnímána jako důsledek nepříznivých okolností v individuálních drahách delikventů, jako důsledek nedostatečné socializace jedinců, kterým je třeba pomoci k nápravě. V posledních desetiletích dvacátého století se ovšem situace podle Garlanda výrazně mění. Dramatické socioekonomické změny přinášejí do společnosti vyšší míru nejistoty a rizika, kritizována je trestní justice i její schopnost kontrolovat rostoucí kriminalitu. V důsledku toho jsou kritice podrobeny také rehabilitační teorie a přístupy, zdůrazňující nápravnou a resocializační funkci trestu, a dochází k posílení represivního přístupu a kontroly rizik.

Ve vztahu k proměnám přístupu ke kriminalitě jako riziku i k proměnám jejího trestání je inspirativní hledisko autorů, kteří bývají řazeni do takzvané kulturní kriminologie², tedy směru, který vznikl v polovině devadesátých let dvacátého století. Kulturní kriminologie

2 „Cultural criminology“ bývá některými českými autory také překládána jako kriminologie kulturní (např. Válková (2013); Podaná (2014)).

představuje teoretický i metodologický přístup ke zkoumání zločinu založený na chápání kriminality v širším kontextu kultury. Zločin a také opatření a instituce sloužící k jeho omezování a sankcionování jsou pojímány jako produkt kultury, tedy jako svébytné sociální konstrukty. Při jejich zkoumání je třeba zaměřit se na pochopení toho, jak a proč tyto konstrukty vznikají či zanikají a také na interpretaci významů, který jim jednotliví aktéři připisují (Grivna, Scheinost, & Zoubková, 2014). Na rozdíl od jiných kriminologických směrů využívá kulturní kriminologie také kvalitativní data a inspiruje se výzkumnými postupy ze sociologie, etnografie, antropologie, kulturologie či mediálních studií. Typickými tématy výzkumu jsou delikventní subkultury, kriminalita mládeže a také obraz zločinu prezentovaný médií.

Young (1999) popisuje proměnu západní civilizace z inkluzivní (tedy „zahrnující“ či „zařazující“) společnosti stability a homogenity na „exkluzivní“ („vyklučující“) společnost změny, diferenciací a intolerance. Inkluzivní společnost, jejíž charakteristice dle Younga odpovídala většina ekonomicky vyspělých zemí ještě v polovině dvacátého století, je relativně homogenní s konsensuálně sdíleným systémem hodnot, poskytující svým členům pocitu jistoty a bezpečí. V rovině trestní politiky má tento typ společnosti potenciál k prosazování přístupů založených na ideálech nápravy, resocializace a asimilace pachatelů (Tomášek, 2019). Situace se však výrazně proměnila dalším kulturním a sociálním vývojem, růstem individualismu a také ekonomickou krizí. Stávající sociální řád byl podle Younga tímto vývojem otřesen a existující jistoty ohroženy, což ve společnosti zapříčinilo menší míru tolerance k čemukoli, co je „jiné“ a co může představovat potenciální riziko. Relativizující a individualistická pozdně moderní společnost, kterou Young nazývá „exkluzivní“, sice proklamuje toleranci a pluralitu hodnot namísto asimilace, ale prakticky postrádá nástroje a možnosti ke skutečné integraci „jiných“, které vylučuje a vyvrhuje na okraj společnosti nebo za zdi totálních institucí (Toušek, 2014). Podobně Cohen (1985; in Růžička, 2008: 7) uvádí, že „dějiny sociální kontroly mohou být vyprávěny mnoha různými způsoby“, přičemž jeden z těchto způsobů je přepsat tyto dějiny „jako volbu mezi inkluzí a exkluzí“. Růžička (2008) k popsanému trendu výstižně dodává, že pokud bylo vězení v éře inkluze symbolem snahy o začlenění jedinců zpět do společnosti, je nyní – v éře exkluze – symbolem jejich radikální odlišnosti a nutnosti jejich exkluze.

Ve své komparativní studii Green (2008) ukazuje, že Garlandem a Youngem popisovaný trend nemusí být univerzální. Oba autoři totiž vycházeli především z angloamerické reality. Green na příkladu dvou podobných závažných případů (vraždy dítěte pachateli dětského věku) spáchaných v 90. letech ve Velké Británii a v Norsku, upozorňuje na to, jak se může lišit reakce společnosti i trestněpolitická odpověď na podobný závažný skutek v různých kulturněpolitických a právních prostředích. Green nejen dokumentuje důležité národní rozdíly v trestních politikách a praktikách různých zemí, ale zároveň také dokazuje, jak úzce trestněpolitická odpověď souvisí s mediální prezentací případu. Staví proti sobě britskou mediální kulturu senzacechtivých médií, která podporuje na úrovni trestní politiky trestní populismus, a norskou zdrženlivou mediální kulturu a rehabilitační přístup k pachatelům hluboce zakořeněný v norské společnosti. Greenova snaha o vysvětlení vztahu mezi kriminalitou, politikou, veřejným míněním a zpravodajstvím odhaluje možnosti multidisciplinárních komparativních studií a mediálních analýz pro další poznání v této oblasti.

Jak je zřejmé, důležitou charakteristikou každé společnosti je způsob sankcionování takového jednání, které je považováno za nezákonné, a ovšem také způsob, jakým je toto sankcionování reflektováno v mediálním diskurzu. Lze sledovat, nakolik se v mediálním diskurzu uplatňují a jak si vzájemně mediálně konkurují odlišné přístupy k trestání: přístup přednostně trestající a izolující pachatele trestného činu na jedné straně a přístup resocializační se snahou pachatele napravit, resocializovat, uplatňovat alternativní tresty na straně druhé. Můžeme také sledovat, jaká rizika bývají s různými přístupy v mediální prezentaci i ve veřejné/divácké artikulaci tematizována a spojována. V souladu se zpravodajskou hodnotou negativity se v kriminálním zpravodajství objevují spíše případy „selhání“ a „nedostatečnosti“ toho kterého přístupu. Typicky bývá například mediálně atraktivní „selhání“ punitivního, trestajícího přístupu v podobě nedostatečné kontroly nad výkonem trestu odnětí svobody (např. uprchlý vězeň; pachatel, který nenastoupil trest; vězeň, který se nevrátil z povoleného opuštění věznice nebo přerušení výkonu trestu apod., případně s tím spojená jeho další recidiva). V případě rehabilitačního/resocializačního přístupu lze očekávat prezentaci „selhání“ probace v podobě závažné recidivy pachatele, který byl za předchozí skutek pod dohledem Probační a mediační služby, nebo například uvěznění toho, kdo „dostal šanci“ v podobě trestu domácího vězení, ale neplnil jeho podmínky apod.

Tematizaci tohoto typu narativů lze usuzovat ze zahraniční zkušenosti. Britský kriminolog Maruna ve svém publikovaném konferenčním příspěvku „The Probation Story: One Hundred Years of Probation in the Media“ (2007) rekapituluje stoletou britskou zkušenost s probací, tedy dohledem nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, a dokládá proměnu přístupu veřejnosti k této alternativní sankci analýzou proměny mediálního obrazu probace v anglickém tisku v průběhu století. Ve Velké Británii má probace a probační dohled dlouhou tradici a Maruna dokumentuje proměnu přístupu k tomuto typu kontroly kriminality od nadějněho pojmání probace jako šance „zachránit mladé pachatele před vězením“ v prvních dekádách dvacátého století až po soudobé skandalizující titulky upozorňující na závažné trestné činy spáchané pachateli pod dohledem Probační služby a v médiích, zejména těch bulvárních, definované jako její „fatální selhání“. Maruna označuje probaci v posledních přibližně třiceti letech jako „adepta na nového nejoblíbenějšího fackovacího panáka médií těchto dní“ (Maruna, 2007: 113).

V mediální analýze probace realizované v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v roce 2019 (Háková, 2019) jsme sledovali, zda se podobné narativy objevují v českém prostředí s mnohem kratší historií tohoto opatření, v jakých kontextech je problematika probace v českém mediálním prostředí nejčastěji tematizována a jak se v posledních dvou dekádách mediální reprezentace probace proměnila. Dohled byl do českého mediálního prostředí uveden s deklarovanou nadějí na vyřešení problému přeplněných věznic a s očekáváním ekonomické výhodnosti alternativních trestů. V mediálním prostoru je při legitimizaci alternativních trestů kladen důraz především právě na ekonomické hledisko. Je výrazně přítomna argumentace ekonomickými úsporami (ušetření nákladů za vězení, realizované obecně prospěšné práce ve prospěch obce atd.), minimálně se objevuje filozofie alternativních trestů v širším kontextu, tedy odklon od trestající justice, možnost pro pachatele dostat „druhou šanci“, napravit v rámci komunity své pochybení a podobně. Téma probace je v médiích typicky prezentováno v souvislosti s konkrétní kazuistikou. Při uvedení probace do českého mediálního, a tím také veřejného, prostoru byla zdůrazňována

především kontrolní funkce dohledu, méně byla tematizována pomáhající a provázející role probačního pracovníka. Klíčovým argumentem pro dohled probační služby byl důraz na kontrolu toho, zda odsouzený žije „řádným životem“.

Zatímco v prvním počátečním období byly v mediálním prostoru prezentovány především emotivně neutrální informace (například co je probace, pro koho je vhodná a za co bývá ukládána), v současném období se výrazněji objevují nejen silné příběhy, které mají potenciál naklonit veřejnost ve prospěch alternativních trestů, ale i první vážnější problémy, které naopak mohou zdůrazňovat rizika těchto opatření. Právě konkrétní kauzistiky mohou v mediálním prostoru i ve veřejné diskuzi poskytovat silné argumenty „pro“ i „proti“. Na jedné straně může být díky nim pro veřejnost snáze pochopitelná filozofie alternativních trestů, emotivní rozměr příběhu dává naději na jejich přijetí a porozumění a umožňuje do určité míry legitimizovat alternativní tresty jako takové i probaci konkrétně. Na straně druhé ovšem musíme mít na zřeteli potenciál mediálních narativů upozorňovat na případné problémy a rizika, v krajním případě rozpoutat morální paniku. V českém mediálním prostoru jsme tedy detekovali přítomnost podobných narativů, o kterých ve svém příspěvku mluvil Maruna (2007).

II.3. Kriminalita v médiích

Kriminalita je pro média bezpochyby přitažlivým tématem, ať už jde o knižní, filmovou či seriálovou produkci nebo zpravodajství. Kriminologie se přitom zobrazování kriminality v médiích věnuje dlouhodobě.³ V centru pozornosti byla většinou otázka, jak a nakolik média při informování o kriminalitě zkreslují realitu a jaké účinky na příjemce mediálních obsahů může podoba těchto sdělení mít. Mezi autory zakladatelských studií této kriminologické subdisciplíny patří například Stanley Cohen, Stuart Hall a Jock Young (Carrabine, 2008).

Již klasické práce dokládají, že mediální zájem o zločin v porovnání s minulostí jednoznačně roste. Reiner (2007) srovnával podíl kriminálních zpráv na celkovém obsahu deníků *The Times* a *Mirror* ve čtyřicátých a v devadesátých letech. Poukázal na to, že podíl se v průběhu půlstoletí více než zdvojnásobil. Média přitom mají tendenci zaměřovat svou pozornost na závažné trestné činy obsahující prvky násilí a také zveličovat pravděpodobnost viktimizace.

Další skupina kriminologických studií se zaměřuje na základní charakteristiky mediální reprezentace kriminality a poukazuje na disproporci mezi mediálními obsahy a kriminálními statistikami. Dokumentují tak skutečnost, že ve zpravodajství bývá ve srovnání s „realitou“ (většinou policejních) statistických údajů významně nadhodnocena závažná kriminalita, zpravidla násilná. Tato charakteristika platí zejména pro tzv. bulvární média, kde je podíl reprezentace závažné kriminality výrazně vyšší než v tzv. seriózních médiích. Liší se také způsob, jakým bulvární a seriózní média o kriminálních kauzách informují. U těch bulvárních je žurnalistický styl cíleně dramatický a zaměřený na šokující vyznění (např. Greer, 2003). Williams a Dickinson (1993) ve své práci analyzovali kriminální zprávy v britském tisku v průběhu jednoho měsíce roku 1989 a zjistili, že 65 %

3 Ke kriminalitě v médiích též podrobně Háková & Kudrlová (2019).

z nich se zabývá násilnou kriminalitou, zatímco britské kriminální statistiky uvádějí, že pouze 6 % kriminálních skutků je spojeno s násilím. Podobné výsledky vykázala i klasická studie Dittona a Duffyho (1983) z počátku osmdesátých let dvacátého století. Vycházela z porovnání kriminálního zpravodajství šesti regionálních deníků ve Skotsku s oficiálními kriminálními statistikami. Ve zprávách byly oproti statistikám významně nadhodnocené zločiny násilného charakteru a zločiny se sexuálním podtextem. Zatímco ve statistikách na tento typ trestné činnosti připadalo 2,4 % z celkového počtu evidovaných skutků, v kriminálním zpravodajství sledovaných deníků představovaly 45,8 %, tedy téměř polovinu obsahu kriminálního zpravodajství.

Výzkumy z českého mediálního prostředí realizované v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci přinesly již v minulosti podobné výsledky. Obsahová analýza hlavního televizního zpravodajství České televize a televize Nova poukazuje na to, že příspěvky týkající se kriminality a obecně bezpečnosti tvoří přes dvacet procent příspěvků v televizním zpravodajství. Nejčastěji zobrazovaným druhem kriminality je přitom kriminalita násilná, která se podílí na 43 % obsahu kriminálního zpravodajství, přičemž v policejních statistikách na ni připadá necelých 6 %. Podíváme-li se na rozdíl mezi mediální realitou a čísly policejních statistik optikou konkrétního trestného činu vraždy, který patří mezi nejfrekventovanější mediálně prezentované trestné činy, vidíme, že zatímco podle policejních statistik je podíl vražd na celkové trestné činnosti 0,08 %, v televizním zpravodajství představují příspěvky s touto tematikou 24 %, tedy 300× více. Mediální prezentace kriminality se tak významně odlišuje od oficiálních policejních statistik, které zahrnují evidovanou kriminalitu (Háková, 2015).

Další skupina kriminologických výzkumů, zabývajících se médii, se věnuje mediální reprezentaci konkrétních trestných činů. Upozorňují přitom na médii reprodukované stereotypy, které posilují představy veřejnosti o kriminalitě, zejména o závažných trestných činech. Klasickým příkladem tohoto typu empirické analýzy je studie Greera (2003), která se zabývá mediální reprezentací sexuální kriminality. Analýza tisku v Severním Irsku v průběhu 80. až 90. let 20. století ukazuje, že pozornost věnovaná tomuto typu trestné činnosti roste a v jeho mediální reprezentaci nachází také kvalitativní změny. Diskuze o širších obecnějších otázkách týkajících se příčin, rizik, prevence, pomoci obětem, právních otázek postupem času ustupují zaměřením na informování o specifických konkrétních případech sexuální kriminality. Podle autora se ze zpravodajství do značné míry vytrácí informační složka, zpráva má především zaujmout, pobavit a šokovat. Greer tím dokládá obecný trend ve zpravodajství nazývaný infotainment, tedy pokles informační hodnoty zpráv na úkor zábavné.

Médii prezentovaný obraz kriminality není samozřejmě pouhým otiskem reality a je do značné míry zkreslený a deformovaný. V oblasti výzkumu mediální produkce kriminálních zpráv mohou být i pro kriminology inspirativní teoretické koncepty z oblasti mediálních studií, které pojmají média jako důležité aktéry sociální konstrukce reality. Teorie nastolování agendy (McCombs, 2009) předpokládá, že novináři významným způsobem ovlivňují, jaké představy o světě veřejnost má, už jen tou skutečností, že vybírají, které zprávy budou a které nebudou zveřejněné.

V souvislosti s produkcí kriminálních zpráv a jejich výběrem je základní otázkou, jak se vlastně konkrétní trestný čin stane zprávou? Jaké musí mít charakteristiky, aby byl mediálně zajímavý? Mnozí autoři se pokusili zformulovat žurnalistická kritéria vztahující se k výběru kriminálních příběhů. Zpravodajská hodnota určuje, který typ události je pro novináře důležitý. Forma zpráv však ukládá další omezení v tom smyslu, který typ příběhu je pro zobrazování médií vhodný. Zpravodajství má sklon dávat přednost spíše vyprávění o události než jejímu průběhu, upřednostňuje účinek před příčinou a konflikt před shodou. V televizním zpravodajství si málokterá událost může činit nárok na více než dvě minuty zpravodajského času. Z toho vyplývá, že složitost a problematičnost událostí musí být nutně přehlížena a komplikovanou historii a dynamiky, které stojí za mnohými událostmi, nelze jednoduše převést do televizních pojmů (McNair, 2004).

Obecné charakteristiky, které zvyšují pravděpodobnost medializace určité zprávy ve zpravodajství, zformulovali Galtung a Ruge (1973). Patří mezi ně jednoznačnost, nerozporuplnost příběhu; neočekávanost; nepředvídatelnost; negativita; rozsah události; význam události v rámci kultury a vztah k elitním osobám. Chibnall (1977) podobně sestavil seznam osmi kritérií či profesních imperativů, které fungují jako implicitní návod pro konstrukci zprávy: 1. bezprostřednost: příběh se musí úzce vztahovat k současnosti bez nutnosti vysvětlení delšího časového vývoje nebo historického kontextu; 2. dramatizace: pro získání pozornosti publika je nutné, aby zpráva zdůrazňovala akci a drama; 3. personalizace: osoby, kterých se příběh týká, přitáhnou větší pozornost než téma samo (oběť, pachatel, pachatelova rodina se stávají předmětem detailních reportáží, i když nejde o veřejně známé osoby); 4. zjednodušení: téma musí být podané co nejjednodušeji, události je třeba popsat v černobílé perspektivě (Chibnall se odvolává na bývalého editora Daily Express, který definoval špatnou zprávu jako „příběh, který nezaujme na první přečtení“); 5. vzrušení: před mnoha lety News of the World zavedlo, že „sex prodává“ a v tomto duchu dávají média zvláštní pozornost sexuálním trestným činům, zejména, jsou-li do nich zapleteny známé osobnosti; 6. konvenčnost: události, jakkoli mohou být neobvyklé, by měly být umístěny do konvenčního kontextu, divák či čtenář musí mít pocit, že je mu prostředí příběhu povědomé; 7. strukturovaný přístup: příběhy jsou často posíleny „experty“ na určitou oblast, ať jde o politiky, odborníky na trestní justici, akademiky, ale také členy zájmových skupin nebo zástupce veřejnosti, kteří vyjadřují svou reakci na událost; 8. novost: události neobvyklé a originální pravděpodobněji přitáhnou pozornost publika (Chibnall, 1977; Jones, 2006).

Z hlediska reprezentace kriminality v médiích je zásadní teorie zpravodajských hodnot, kterou zpracovala Jewkesová (2004). Delikt, který splňuje zpravodajské hodnoty a má tak potenciál stát se kriminální zprávou, není totožný s běžným a z hlediska celkové kriminality charakteristickým deliktem. Mediálně zajímavé bývají zločiny výjimečné a závažné. Jewkesová definovala dvanáct zpravodajských hodnot, které formují kriminální zprávy. Jsou to charakteristiky, které zvyšují pravděpodobnost, že se ze spáchaného skutku stane zpráva kriminálního zpravodajství. Některé ze zpravodajských hodnot se překrývají s Chibnallovými obecnými kritérii, například zapojení **celebrit** nebo vysoce postavených osob do události; **sexuální podtext** trestného činu; **kulturní a prostorová blízkost** s cílovým publikem. Další zpravodajské hodnoty jsou charakteristické pro kriminální zpravodajství. Jewkesová například zdůrazňuje, že událost se pravděpodobněji stane kriminální zprávou, pokud trestný čin zahrnuje **násilí**; pokud je aktérem, ať už obětí

nebo pachatelem, mladistvým nebo **dítě** a také pokud skutek nabízí působivou **vizuální prezentaci**. Pro mediální prezentaci kriminality je také důležité, že delikt poukazuje na **riziko** či potenciální nebezpečí, které nám hrozí. Aby byla kriminální událost shledána za zajímavou pro média, musí dosáhnout určité úrovně důležitosti či dramatickosti. **Práh či hranice** pro potenciální příběh se přitom liší, jestliže jde o lokální, národní nebo globální médium. Například o drobné kriminalitě, jako je třeba vandalismus nebo pouliční krádeže, bude pravděpodobně informováno v lokálním regionálním tisku (a ve venkovských oblastech s nízkou kriminalitou to může být i hlavní zpráva na titulní stránce), ale pro dosažení prahu zajímavosti pro národní nebo mezinárodní média je zapotřebí trestných činů většího rozsahu. U kriminálních příběhů hraje také důležitou roli zpravodajská hodnota **předvídatelnosti**. Mediálně zajímavá událost musí být samozřejmě výjimečná, nezvyklá a neočekávaná. Nepředvídatelnost dává události zpravodajskou hodnotu novosti. Na druhou stranu ale také příběh, který je předvídatelný, může být zpravodajskými organizacemi považován za mediálně atraktivní, protože novináři dokážou lépe odhadnout jeho vývoj a přiměřeně nasadit své zdroje (reportéry, fotografie). Kriminalita jako taková je často spontánní a sporadická, ovšem v případech policejní tiskové konference nebo reportáže ze soudních síní obsahuje prvek předvídatelnosti.

Podle Jewkesové (2004) také zpravodajská hodnota **zjednodušení** nabývá u kriminálních zpráv specifické podoby. Události nemusí být jednoduché samy o sobě, aby se staly zprávami, ale nutně musí být zredukovány na co nejmenší počet částí či témat. Zpráva musí být především stručná a krátká, ale také jasná a jednoznačná, množství významů obsažených v příběhu musí být omezené. Pro kriminální zprávy je typická tendence k černobílému informování na základě binární opozice, kdy jsou události líčeny v kontextu, který zdůrazňuje boj dobra se zlem, normálních s devianty a nabízí potenciál zjednodušení „my, slušní, dodržující pravidla“ a „oni, deviantní, zákony překračující a nás ohrožující“.

Specifickým způsobem je v kriminálním zpravodajství pojímána i zpravodajská hodnota **individualismu**, která souvisí se zjednodušováním a zdůrazňováním rizika. Jak již bylo zmíněno, média procesem personalizace jednak zjednodušují příběh a také mu tím dávají lidský rozměr. Pachatelé i oběti jsou konstruováni v individualistickém rámci, zločinec je obvykle popisován jako impulsivní, samotářský, nepřizpůsobivý, iracionální, agresivní a násilný. Všechny tyto vlastnosti nepřímou poukazují na pachatelův autonomní status a nedostatek normativních sociálních vazeb. Vedle toho jsou oběti nebo potenciální oběti prezentované jako zranitelné a izolované. Podle Reinera et al. (2001) je individualizace důsledkem vzrůstající tendence pohlížet na společnost jako rizikovou, a s tím související obsesí hodnocení rizik, managementu rizik a vyhýbání se rizikům. Sociální problémy jsou v této optice viděny jako produkt náhodného rizika nebo individuálního jednání a řešení je hledáno na rovině individuálních svépomocných strategií, jako je pojištění nebo osobní ochrana. Autoři mluví o vzniku „winner-loser casino culture“. Výsledkem individualismu v rovině trestní politiky je, že devianti jsou definováni svou jinakostí a jsou vyčleněni od ostatních prostřednictvím politiky jejich izolace, zneškodnění a dohlížení.

Poslední zpravodajskou hodnotu Jewkesová (2004) nazývá **konzervativní ideologie**. Souvisí s britským kulturním, sociálním a politickým prostředím. Všechny dosud zmíněné zpravodajské hodnoty mají společnou oporu ve středopravicové politice, která je většinou britských médií (a především bulvárním tiskem) legitimizována jako „britský způsob ži-

vota“. V oblasti kriminality to představuje represivní kriminální politiku, podporu větší aktivity policie, vězeňského systému i přísnější systém trestní justice. Symbiózu mezi masovými médii a politiky ilustruje mediální podpora represivních legislativních změn, které byly ve Velké Británii realizovány v závěru dvacátého století.

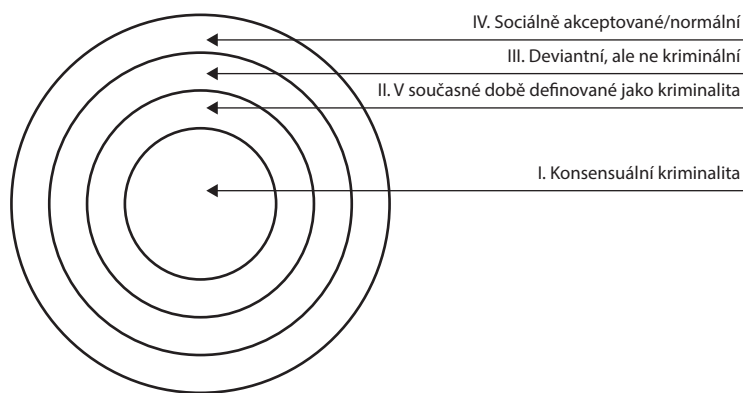
Pro teoretické ukotvení našeho výzkumného projektu je důležitá jedna ze zásadních zpravodajských hodnot kriminálních zpráv formulovaných Jewkesovou (2004), a sice **riziko**. Vzhledem k tomu, že představa moderního života, charakterizovaného rizikem, se stala tak rozšířenou a samozřejmou, je podle Jewkesové překvapující, že média věnují relativně málo pozornosti prevenci kriminality a osobní bezpečnosti, tedy tomu, jak se kriminalitě vyhnout. Výjimkou je, když sdělení o prevenci může být vtěleno do příběhu o nebezpečném pachateli na svobodě, kdy bude naplněn dojem naléhavosti a dramatu. Většina závažných trestných činů včetně vraždy, znásilnění a sexuálního napadení je přitom spáchána lidmi, které oběť zná. Přesto média prezentují obraz závažné kriminality jako náhodné, nesmyslné, nepředvídatelné události, která může kohokoli kdykoli postihnout. Takovýto mediální diskurz týkající se prevence a osobní bezpečnosti se neustále vztahuje k trestným činům spáchaných cizími lidmi, a tak implicitně podporuje stereotyp nebezpečných kriminálních přípravených zaútočit kdykoli a zcela nahodile. Představa, že jsme všichni potenciální oběti, je relativně novým fenoménem. Po druhé světové válce zpravodajské příběhy vzbuzovaly soucit s pachateli záměrnou prezentací detailů k získání pochopení jejich situace a okolností spáchání trestného činu, a tím podporovaly myšlenku rehabilitačního přístupu, který v této době dominoval trestní politice (Reiner, 2001). V dnešní době orientované na riziko aretributivní přístup se kriminální příběhy stávají více zaměřené na oběti. Tento reflektovaný posun v rovině mediální reprezentace aktérů kriminálních příběhů odpovídá zmíněnému, Garlandem popsanému posunu ke „kultuře kontroly“. Prostřednictvím aktuální viktimizace a někdy také zveličováním potenciálních rizik média cílí na zranitelnost publika, lidské strachy a úzkosti. Je ovšem třeba mít na paměti, že publikum není jen pasivním příjemcem sdělení a mnoho mediálně prezentovaných kriminálních hrozeb a morálních panik se jednoduše nikdy nespustí (Jewkes, 2004).

II.4. Vliv mediální reprezentace kriminality

Jevy, které jsou chápány jako kriminální jednání, jsou historicky i sociálně podmíněné. Podstatnou rolí médií při definování kriminality v soudobé společnosti se z pozice sociální konstrukce reality zabývali Surette a Otto (2006). Jejich graf ve tvaru soustředných kruhů (viz Graf 1) znázorňuje vzájemné vztahy kriminálního a zákonného jednání. V centru je **konsensuální kriminalita**, tedy soubor jednání, které je mezikulturně i historicky univerzálně chápáno jako kriminalita. V průběhu historie i mezi známými kulturami ke konsensuální kriminalitě patří například nevyprovokované zabití zcela cizího člověka, incest, krádež nebo znásilnění, u kterých je stabilně silný konsensus podporující jejich trvalou kriminalizaci. Další kategorií je jednání, které je v současné době v dané společnosti **definováno jako kriminální a trestné**, ale jako takové nemusí mít silnou, nespochybnitelnou a trvalou podporu. Definice takového chování jako kriminálního se mezikulturně a v průběhu času může měnit. Autoři jako příklad uvádějí užívání marihuany pro nemedicínské účely, které je v USA od třicátých let kriminalizováno, ale v řadě dalších zemí rekreační užívání marihuany není zločinem. Podobně se v USA stalo třeba řízení pod vlivem alkoholu jedním ze závažných zločinů, který je sankcionován velmi přísnými tresty. Dalším okru-

hem jednání je jednání považované za **deviantní, které není kriminální**, ovšem v jiné době nebo v jiné kultuře může být jako kriminální definováno. Poslední skupinou je **chování sociálně akceptované, normální**, které ale může být za určitých podmínek v budoucnu klasifikováno jako deviantní nebo společensky nepřijatelné, a nebo může být dokonce za určitých okolností v určité době označeno za kriminální. Surette a Otto se zabývají stěhováním různých druhů jednání mezi těmito kategoriemi, respektive mezi druhou, třetí a čtvrtou skupinou znázorněnými v grafu vnějšími prstenci, a zaměřují se právě na roli médií v tomto procesu. Autoři ukazují vliv médií během procesu sociálního konstruování definice kriminality na konkrétních příkladech v americkém kontextu, například na již zmíněné kriminalizaci řízení pod vlivem alkoholu. Média měla v tomto případě výrazný vliv na redefinici problému, kdy dříve byli opilí řidiči vnímáni jako ojedinělí problémoví jedinci (troubled individuals) a v současné době, také díky mediální kampani, je téma sociálně rekonstruováno jako problematika jedinců, kteří především způsobují problém pro své okolí (individuals who cause trouble).

Graf 1: Konsensuálně kriminální, deviantní a sociálně akceptované jednání

Převzato z Surette & Otto (2006: 300)

V kriminologii je často diskutována problematika účinku médií a jejich prezentovaného obrazu kriminality na publikum, tedy na veřejnost. Tato problematika získává na naléhavosti s technologickým vývojem, kdy jsme díky internetu a sociálním sítím zahlceni informacemi a zprávami. To na jedné straně může mít za následek otupění a otrlost vůči podobným negativním zprávám, na straně druhé ale také nepřiměřenou úzkost z nebezpečného okolního světa a strach z kriminality. V kriminologii se vyvinuly tři základní přístupy, které se zabývají vztahem mezi kriminalitou a médii a které různým způsobem akcentují míru a podobu vlivu médií v této oblasti na veřejnost (Carrabine, Cox, Lee, Plummer, & South, 2009; Boda & Szabó, 2011).

První přístup čerpá z tradice teorií přisuzujících médiím **kriminogenní účinek**. Tyto teorie vycházejí z teorie sociálního učení a předpokládají, že násilné a nemorální mediální obsahy mohou mít přímý odraz v samotném chování lidí a mohou podnítit jejich deviantní chování. Jako jeden z prvních tento argument přímého efektu prosazoval psychiatr Wertham v diskuzi o vlivu násilných komiksů a TV pořadů na myšlení a jednání dětí v padesátých letech. Známý je experiment kanadského psychologa Bandury s panenkou

Bobo. Bandura se snažil experimentálně dokázat, že sledování násilného mediálního obsahu vede u dětí k napodobování agresivních vzorců chování i v reálném životě. Tento experiment bývá dodnes připomínán při diskuzích o efektu násilí v médiích, nicméně, jak upozornili další badatelé, poukazuje spíše na bezprostřední účinek vystavení agresivnímu modelu chování než na jeho dlouhodobý dopad (též např. Suchý, 2007; Urban, Dubský, & Murdza, 2011). V těchto souvislostech bývá zmiňováno také nebezpečné napodobování mediálních obsahů, tzv. „copycat crime“. Médii prezentované kriminální činy mohou být napodobovaným vzorem pro další pachatele (střelby ve školách, teroristické útoky apod.).

Druhý přístup v kriminologii, který se zabývá vlivem médií na veřejnost, vychází z koncepce **morální paniky**. Předpokládá, že média zveličují antisociální jednání a živí strach z kriminality, který může vést k větší státní kontrole a přísnějším trestům. Morální panikou je označována reakce majoritní společnosti založená na falešném nebo přehnaném vnímání kriminálního či jinak protispoločenského jednání, které je živeno zveličeným mediálním prezentováním problému. Pojem „morální panika“ zavedl Cohen ve své studii „Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers“ (1972). Autor rozpracoval koncept teorie morální paniky na základě výzkumu subkultur britské mládeže v sedmdesátých letech dvacátého století. Popsal, jakým způsobem morální panika vzniká a také zdůraznil, jaký potenciál manipulace veřejným míněním mají média právě v oblasti kriminality a její kontroly. Na začátku procesu vzniku morální paniky je nějaká snadno identifikovatelná skupina jedinců, která je typická například stylem oblékání nebo poslouchanou hudbou, jejíž příslušník spáchá trestný čin. Média o události informují, vzbudí zájem veřejnosti a opakovaně pak přinášejí další a další informace vztahující se k dané konkrétní skupině, čímž vytvářejí dojem eskalujícího problému. Při informování mají média tendenci ke zjednodušování, stereotypizaci a polarizaci „my“ proti „oni“. Následuje reakce veřejnosti, která se cítí ohrožena a žádá různé řešení situace. Politici a policie pak volají po tvrdých opatřeních a „nulové toleranci“. V další fázi procesu morální paniky se daná skupina přizpůsobuje přidělené negativní nálepce a nepříznivému mediálnímu obrazu, který je oddělil od většinové společnosti, dopouští se dalších kriminálních skutků nebo jinak společensky neakceptovatelného jednání (v českojazyčné literatuře podrobně též Tomášek, 2019).

Třetí přístup vychází z tradice **sociálního konstruktivismu**. Protože většina lidí v západních zemích nemá přímou zkušenost s kriminalitou, jsou pro ně média klíčovým informačním zdrojem o tomto sociálním jevu. Sociální konstruktivismus se snaží odhalit sociální konstrukce a porozumět způsobům, kterým lidé získávají znalosti a vnímají realitu. Není zde deklarován přímý a homogenní vliv médií jako v tradici kriminogenních médií, je spíše předpokládáno, že média nám poskytují mozaiku, ze které si skládáme a stavíme naši osobní představu o realitě. Tímto způsobem významně ovlivňují a formují naše postoje ke kriminalitě a trestní justici. Jednu z nejvlivnějších teorií o účincích masových médií na jedince zformuloval Gerbner (Gerbner & Gross, 1976; Gerbner, Gross, Morgan, & Signorielli, 2002). Jde o takzvanou **kultivační teorii**, jejíž vznik úzce souvisí s diskuzí o násilí v televizních pořadech v USA v sedmdesátých letech. Kultivací je zde míněn neustálý a dynamický proces interakce mezi sdělením, publikem a kontextem. Působení médií není jednorázové a přímé, ale má postupný a kumulativní charakter. Kultivační teorie zkoumá institucionální procesy tvorby mediálního obsahu, mediální obsah samotný, ale především zaměřuje svoji pozornost na vztahy mezi vystavením televiznímu sdělení

a názory, postoji a chováním publika. Na základě výzkumů televizních diváků kulturační teorie tvrdí, že ti, kteří jsou násilným televizním obsahům vystaveni pravidelně, vnímají okolní svět jako nebezpečný, pociťují větší obavy z kriminality a násilí chápou jako jeden z možných způsobů řešení životních situací.

Vystavení mediálními sdělení o kriminalitě je v současné době bezesporu nepoměrně vyšší než v době vzniku kulturační teorie. Díky internetu a sociálním sítím se radikálně proměnilo mediální prostředí, kterým jsou obsahy šířeny. Internet s internetovým zpravodajstvím, který boří stávající časové a prostorové bariéry při produkci a spotřebě zpráv, globalizuje zpravodajství i jeho publikum (McNair, 2004). Zároveň se objevují nové podoby mediálních obsahů týkající se kriminality, v nichž se do určité míry stírá hranice mezi realitou a fikcí a funkce zábavná převažuje nad funkcí informační. Prolínání reality a fikce lze dokumentovat například různými nově vznikajícími typy televizních pořadů, které se pohybují na pomezí reality show a hraného dokumentu (v českých médiích například seriál „Policie v akci“ FTV Prima).

Jeden z nových kriminologických směrů, **kulturní kriminologie**, se kriticky vymezuje vůči dosavadnímu bádání v oblasti vztahu kriminality, médií a veřejného mínění. Kulturní kriminologie se snaží porozumět komplikovaným vztahům mezi kriminalitou, deviací a spravedlností na jedné straně, a médii a kulturou na straně druhé. K tomu ovšem nestačí standardní obsahové analýzy mediální reprezentace, výzkumy mediálního vlivu či výzkumy mediální produkce. Realita soudobé postmoderní společnosti se výrazně proměnila a vyžaduje i modifikaci výzkumných postupů. Každá ze zmíněných oblastí výzkumu má své místo v kriminologii pro porozumění mediovým reprezentacím kriminality, jejich vlivu na individuální i kolektivní chování a jejich souvislost s mocí, dominancí a nespravedlností. Ale žádný z nich není dostatečný pro rozpletení komplexních nelineárních vztahů, které nyní existují mezi kriminalitou a médii ve stále více médii saturovaném světě globálních satelitních televizí, internetu a sociálních sítí. Podle kulturních kriminologů vyžaduje nový kontext nové výzkumné postupy a doporučují při kriminologickém zkoumání širší využití kvalitativních metod výzkumu, inspiraci z kulturních studií, sociologie, etnografie nebo mediálních studií (Ferrell, Hayward, & Young, 2008).

III.

Kvantitativní obsahová analýza televizního kriminálního zpravodajství

Kriminální zprávy jsou specifickým žurnalistickým žánrem, který se zaměřuje na informace o kriminalitě a bezpečnosti. Tato kapitola přináší výsledky kvantitativní obsahové analýzy televizního kriminálního zpravodajství. Jejím cílem je analyzovat roli médií v procesu definování kriminality jako jednoho z rizik soudobé společnosti a také roli mediálního zobrazování kriminality v procesu legitimizování příslušných způsobů zvládání těchto rizik. Ve specifickém diskurzu kriminálních zpráv byla pomocí kvantitativní obsahové analýzy podrobena studiu reprezentace kriminality a jejího trestání v televizním zpravodajství. Snahou bylo ukázat, jaká kriminální rizika jsou dominantně médii reprezentována a jak je reprezentován také způsob kontroly a strategií zvládání těchto rizik. Zajímalo nás, jakým způsobem média, v našem konkrétním případě televizní zpravodajství, informují o kriminalitě a o jejím trestání. Kvantitativní obsahová analýza nám má odpovědět na otázku, kam média kriminální riziko typicky umísťují, kdo je v jejich podání nositelem kriminálního rizika, koho se kriminální riziko přednostně týká a v neposlední řadě, jak je tematizována odpovídající kontrola kriminálních rizik a trestání. Analýza přitom byla zaměřena také na rozdíly mezi kriminálním zpravodajstvím veřejnoprávní České televize a soukromých televizních stanic a rovněž sleduje dynamiku charakteristik v čase.

III.1. Data a metodologie kvantitativní obsahové analýzy

Empirický materiál pro kvantitativní obsahovou analýzu kriminálních zpráv byl shromážděn na základě náhodně vybraných zpravodajských relací. Bylo třeba vhodným výběrovým postupem obsáhnout delší časové období, aby se vyloučilo mediální pokrytí výrazných kriminálních událostí v některé konkrétní časové periodě. Byl použit několikastupňový náhodný výběr. Nejprve byla zvolena dvě časová období, která nám umožnila v rámci žánru kriminálních zpráv sledovat také proměny v čase, dynamiku žánru a vývojové tendence. Výběr kriminálních zpráv z let 2015 a 2016 tak byl doplněn sondou do minulosti, do mediální reprezentace kriminality a trestání v letech 2000 a 2001, což je období, kdy byly snahy o prosazování resocializačního přístupu k pachatelům v České republice na institucionální úrovni završeny vznikem Probační a mediační služby.

V rámci zvolených časových intervalů byl k výběru konkrétních kriminálních zpráv z důvodu eliminace mediálně významně pokrytých kriminálních událostí zvolen výběr pomocí metody konstruovaného týdne. Tento specifický postup výběru vzorku bývá používán při mediálních analýzách a snaží se redukovat sezonní charakter fungování zpravodajských formátů a vliv kauz, jež mohou být opakovaně mediovány v kratším časovém období (Sedláková, 2014). U metody konstruovaného týdne je nejprve náhodně vybrán den z prvního týdne sledovaného období, např. bude vybrán čtvrtek. Druhý týden bude ve vzorku reprezentován pátkem, další týden sobotou (podle periodicity zkoumaného média) atd. (Sedláková, 2014). Pro potřebu naší kvantitativní obsahové analýzy byla metoda konstruovaného týdne použita s drobnou modifikací. Vzhledem k tomu, že bylo třeba v obou intervalech obsáhnout delší časové období dvou let, výběry zpravodajských relací byly prováděny ob týden (tedy hlavní zpravodajská relace v pondělí prvního celého týdne roku 2015, dále úterý třetího týdne, středa pátého týdne a tak dále).

Do výběru byla zařazena veřejnoprávní Česká televize a dvě komerční televize - TV Nova a televize Prima. Pro analýzu byly použity přepisy zpravodajských relací z mediálního archivu Newton Media. Z důvodu opakování jednotlivých zpráv v průběhu celého

dne byl výběr omezen na hlavní večerní zpravodajskou relaci. V příslušných, náhodným způsobem vybraných dnech, pak byly v rámci hlavních zpravodajských relací zařazeny do výběru všechny zprávy věnující se tematice kriminality a obecně bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že předmětem našeho výzkumu je mediální reprezentace kriminality a trestání v České republice, byly do výběru zařazeny pouze kriminální skutky spáchané, vyšetřované, stíhané, souzené a odsouzené na území ČR.

Celkem se z obou časových období a ze všech sledovaných televizních stanic popsaným výběrovým postupem do vzorku dostalo 1 886 kriminálních zpráv. Každá z nich byla zpracována pomocí záznamového listu, který je s příslušnými obory hodnot jednotlivých sledovaných proměnných součástí přílohy. Údaje byly následně zaneseny do datové matice a pomocí programu SPSS dále zpracovány, analyzovány a interpretovány.

III.2. Popis výběrového souboru

Celkem bylo analyzováno 1 886 kriminálních zpráv (Tabulka 1). Tři čtvrtiny zpráv byly z aktuálnějšího časového období let 2015 a 2016. Můžeme i u našeho výběru vidět jednoznačný trend, který je popisovaný v odborné literatuře, a sice zvyšování mediálního zájmu o téma kriminality a bezpečnosti v čase a postupné zvyšování podílu kriminálních zpráv v rámci hlavního televizního zpravodajství. Díky zvolené metodice výběru můžeme vidět, že je náš výběr rovnoměrně rozložený do všech měsíců ve zvolených letech (Tabulka 2).

Tabulka 1: Počty a podíly zpráv za jednotlivé roky

	Abs.	%
2000	210	11,2
2001	248	13,1
2015	735	39,0
2016	693	36,7
Celkem	1 886	100,0

Tabulka 2: Kriminální zprávy podle let a měsíců

	2000	2001	2015	2016	Celkem
leden	16	27	59	66	168
únor	15	12	55	73	155
březen	18	8	44	53	123
duben	30	34	70	64	198
květen	17	19	61	51	148
červen	11	16	57	47	131
červenec	10	26	65	53	154
srpen	32	24	63	53	172
září	13	16	73	51	153
říjen	13	24	79	65	181
listopad	15	22	59	65	161
prosinec	20	20	50	52	142
celkem	210	248	735	693	1886

Jednoznačně nejvyšší podíl na počtu kriminálních zpráv v našem výběru má televize Prima, což je způsobené především zvláštní součástí hlavní zpravodajské relace nazvané Krimi zprávy, která se přímo zabývá právě kriminálním zpravodajstvím (Tabulka 3). Podíváme-li se na rozložení kriminálních zpráv z našeho výběru v jednotlivých sledovaných letech, vidíme, jaké podíly v jednotlivých časových podsouborech zaujímají televizní stanice (Tabulka 4). S výjimkou vyrovnaného podílu s TV Nova v roce 2001 bývá za každý ze sledovaných roků ve výběrovém souboru nejméně kriminálních zpráv za Českou televizi. Je zde přitom patrná orientace soukromých televizí na kriminální zpravodajství a zejména zřetelná profilace televize Prima na tento druh zpravodajství. Její výrazně vyšší podíl na kriminálních zprávách ve výběru posledních let je způsobený zavedením speciální rubriky hlavního televizního zpravodajství televize Prima nazvané Krimi zprávy, která se v roce 2011 stala součástí tzv. „hodiny plné informací“⁴. Kriminální zpravodajství se zde tak stalo přiznanou stabilní, pravidelnou a integrální součástí hlavního televizního zpravodajství této televize.

4 Od roku 2011 vyrábí televize Prima několik zpravodajských a publicistických formátů, které dohromady tvoří tzv. „*hodinu plnou informací*“. Hlavní zpravodajskou relací byly do roku 2018 *Zprávy TV Prima*, které Prima vysílala každý den v 18. 55. Zpravodajský blok měl přibližně 25 minut, poté následovaly na trestnou činnost zaměřené *Krimi zprávy*, které byly vysílány z terénu. Na *Krimi zprávy* navazovaly *Krimi plus* moderované ze studia. Jako poslední pořad zpravodajské hodiny byly vysílány *VIP zprávy* (později *Top Star*), tedy zprávy ze života známých osobností. Od 12. srpna 2013 nahradil *Krimi plus* nový pořad *Zprávy z Vily*, doplňkový blok informací a informací ze zákulisí ke čtvrté sérii reality show *Vyvolení*. Později, po ukončení vysílání *Vyvolených* (od 28. října), začaly být namísto *Zpráv z Vily* vysílány *Divácké zprávy*, pořad s příspěvky od diváků a s videi z internetu. Na konci června roku 2018 se večerní zpravodajství změnilo. *Zprávy TV Prima* a *Krimi zprávy* byly sjednoceny do *Velkých zpráv*. *Divácké zprávy* se přejmenovaly na *Divošky*, *Top Star* zůstal nezměněn. (<https://cs.wikipedia.org>)

Tabulka 3: Počty a podíly zpráv za jednotlivé televizní stanice

	Abs.	%
Česká televize	420	22,2
Nova	633	33,6
Prima	833	44,2
Celkem	1 886	100,0

Tabulka 4: Počty a podíly zpráv za jednotlivé televizní stanice v jednotlivých letech

		Rok				
		2000	2001	2015	2016	Celkem
Česká televize	Abs.	52	77	147	144	420
	%	24,8	31,0	20,0	20,7	22,2
Nova	Abs.	100	75	242	216	633
	%	47,6	30,2	32,9	31,2	33,6
Prima	Abs.	58	96	346	333	833
	%	27,6	38,8	47,1	48,1	44,2
Celkem	Abs.	210	248	735	693	1 886
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,109, $p < 0,001$

III.3. Konkrétní skutky v kriminálních zprávách

Výzkum realizovaný v roce 2014 (Háková, 2015) nám ukázal, že naprostá většina kriminálních zpráv zmiňuje nějaký konkrétní trestný čin nebo konkrétní skutek, který by za trestný čin mohl být považován, a v obecné rovině se problematice kriminality či bezpečnosti věnuje jen malá část příspěvků. Jak vidíme z následujícího Grafu 2, také v našem aktuálním výzkumu je patrná tato základní charakteristika kriminálních zpráv. Více než čtyři pětiny (83 %) příspěvků televizního zpravodajství zabývajících se tématem kriminality či bezpečnosti uvádí nějaký konkrétní kriminální skutek. Pouze necelá pětina příspěvků, které se tematicky zabývají kriminalitou a bezpečností, se zmiňuje o daném tématu v obecné rovině a konkrétní skutek výslovně nezmiňuje.

Graf 2: Přítomnost konkrétního kriminálního skutku

N=1 886

Na třídění podle přítomnosti konkrétních skutků v kriminálních zprávách u jednotlivých televizních stanic se zřetelně ukazuje jeden z výrazných diferenciačních znaků jejich kriminálního zpravodajství, který do značné míry ovlivňuje rozdíl mezi kriminálními zprávami ČT a soukromých televizí (Tabulka 5). Zatímco ve veřejnoprávní České televizi je podíl kriminálních zpráv s konkrétním kriminálním skutkem 68 %, komerční televize Nova a Prima mají tento podíl významně vyšší – Nova 80 %, Prima dokonce 92 %. Česká televize má ze sledovaných stanic nejvýraznější tendenci sledovat kriminální a bezpečnostní problematiku také v obecné rovině bez uvedení konkrétní kazuistiky. Takových zpráv je v kriminálním zpravodajství České televize téměř třetina, zatímco v TV Nova pětina a v TV Prima pouze 8 %.

Tabulka 5: Přítomnost konkrétního kriminálního skutku podle televizi

		Konkrétní skutek v kriminální zprávě		
		ano	ne	celkem
Česká televize	Abs.	287	133	420
	%	68,3	31,7	100,0
Nova	Abs.	509	124	633
	%	80,4	19,6	100,0
Prima	Abs.	764	69	833
	%	91,7	8,3	100,0
Celkem	Abs.	1 560	326	1886
	%	82,7	17,3	100,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,242, p < 0,001

Pokud sledujeme podíl kriminálních zpráv s konkrétním skutkem v nediferencovaném souboru za jednotlivé roky, vidíme, že se s mírnými výkyvy pohybuje mezi 82 až 86 %. Při podrobnějším třídění je ovšem patrná profilace kriminálního zpravodajství u jednotlivých televizních stanic (Tabulka 6). Zřejmý je již zmíněný nejnižší podíl kriminálních

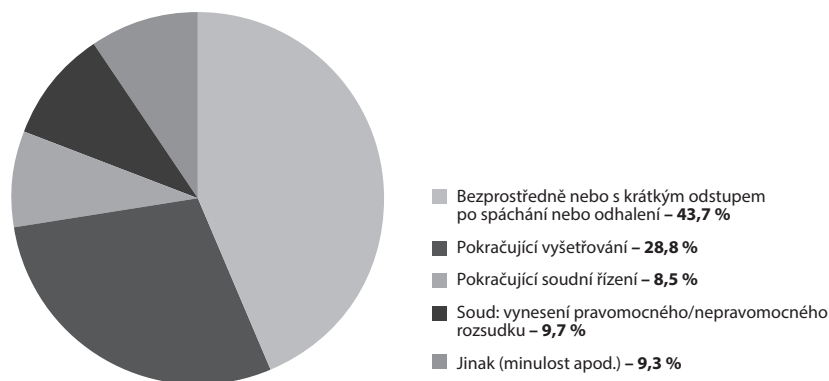
zpráv s konkrétní kazuistikou u České televize, který se ukazuje jako setrvalý v čase. Za pozornost stojí také jednoznačné profilování kriminálního zpravodajství televize Prima, které co do četnosti kriminálních zpráv již bylo komentováno. Nyní je také zřejmé, že i zaměření na konkrétní kazuistiky je v průběhu času u této televize více méně konstantní.

Tabulka 6: Přítomnost konkrétního kriminálního skutku podle televizí v jednotlivých letech, podíly za jednotlivé televizní stanice

		Rok				
		2000	2001	2015	2016	Celkem
Česká televize	Abs.	37	62	89	99	287
	%	71,2	80,5	60,5	68,8	68,3
Nova	Abs.	86	62	196	165	509
	%	86,0	82,7	81,0	76,4	80,4
Prima	Abs.	52	90	314	308	764
	%	89,7	93,8	90,8	92,5	91,7
Celkem	Abs.	175	214	599	572	1 560
	%	83,3	86,3	81,5	82,5	82,7

Podíváme-li se na jednotlivé kriminální zprávy z hlediska toho, v jaké fázi o konkrétním skutku informují, vidíme - zcela v duchu silné zpravodajské hodnoty aktuálnosti informací - tendenci nejčastěji informovat o konkrétní kazuistice bezprostředně nebo s krátkým odstupem po spáchání nebo odhalení skutku (Graf 3). Takových zpráv je v celém výběrovém souboru téměř polovina (44 %). Kriminálních zpráv, které se zaměřují na pokračující vyšetřování případu, je o poznání méně, 29 %. O pokračujícím soudním řízení informuje ještě méně kriminálních zpráv, 9 %. Desetina zpráv se pak týká vyvrcholení celé kriminální kauzy, a sice vynesení pravomocného nebo nepravomocného rozsudku. Jinými okolnostmi a souvislostmi konkrétní kazuistiky se zabývá 9 % kriminálních zpráv.

Graf 3: Fáze zmíněného skutku (počítáno pro kriminální zprávy, kde byl skutek zmíněn)

N=1 560

Při členění podle jednotlivých televizních stanic je zřejmé, že kriminální zpravodajství každé ze stanic je specificky vyprofilované (Tabulka 7). Prima je zřetelně orientovaná na kriminální skutky bezprostředně po spáchání nebo odhalení. Těch je na Primě 65 %, což je dané speciálním formátem části hlavní zpravodajské relace zaměřené přímo na kriminální zpravodajství. Méně se pak už Prima věnuje pokračujícímu vyšetřování skutku i soudnímu řízení. Zajímavé je, že druhá ze soukromých televizních stanic, televize Nova, má těžiště svého zájmu v pokračujícím vyšetřování jednotlivých kriminálních kauz (54 %), které postupně sleduje do nejmenších podrobností, aktivně vyhledává a kontaktuje svědky a příbuzné zúčastněných aktérů a často také zveřejňuje další podrobnosti. Pro Českou televizi je oproti ostatním televizním stanicím typická zvýšená pozornost na obecnější souvislosti, kauzy v minulosti a odhlédnutí od konkrétních aktuálních kauz.

Tabulka 7: Fáze zmíněného skutku podle jednotlivých televizí (počítáno pro kriminální zprávy, kde byl skutek zmíněn, N = 1 560)

Fáze skutku v kriminální zprávě							
		Bezprostředně po spáchání nebo odhalení	Pokračující vyšetřování	Pokračující soudní řízení	Soud	Jinak	Celkem
Česká televize	Abs.	103	46	31	46	61	287
	%	35,9	16,0	10,8	16,0	21,3	100,0
Nova	Abs.	84	272	57	52	44	509
	%	16,7	53,3	11,2	10,2	8,6	100,0
Prima	Abs.	493	132	45	54	40	764
	%	64,5	17,3	5,9	7,1	5,2	100,0
Celkem	Abs.	680	450	133	152	145	1 560
	%	43,7	28,8	8,5	9,7	9,3	100,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,363, p < 0,001

Můžeme se podívat, jakým způsobem se v průběhu času měnilo a profilovalo kriminální zpravodajství jednotlivých televizních stanic. Pro potřeby sledování změn v čase jsou v tabulce spojené roky za jednotlivá období, tedy rok 2000 s rokem 2001 a rok 2015 s rokem 2016. Tabulka 8 ukazuje, jaký byl v jednotlivých obdobích podíl různých fází konkrétního kriminálního skutku zmíněného v kriminálním zpravodajství televizních stanic.

Zarážející je u České televize vysoký podíl kriminálních zpráv bezprostředně po spáchání nebo odhalení skutku (55 %) s malým podílem obecných zpráv o bezpečnosti v prvním sledovaném období, což je způsobeno vychýlením v roce 2001. Pro kriminální zprávy České televize je totiž typický vysoký podíl obecných zpráv o kriminalitě a bezpečnosti (Tabulka 6), častější odkazy na kauzy z minulosti a odhlédnutí od konkrétních aktuálních kazuistik. Toto vychýlení profilace kriminálního zpravodajství České televize by mohlo být mimo jiné vysvětleno sledem událostí přelomu let 2000 a 2001, známých jako krize České televize, kdy se redaktoři zpravodajství České televize vzbouřili proti novému vedení ČT. Důvodem byla obava z potenciálního politického vlivu, které by nové vedení veřejnoprávní

televize mohlo mít, a z ovlivnění nestrannosti vysílaných pořadů⁵. V rámci zpravodajství České televize o těchto událostech bylo zmiňováno bezpečnostní riziko, protiústavní akt, cenzura, porušování svobody slova, omezování volného pohybu apod. Zprávy o krizi tak byly zařazeny do našeho výběrového souboru a významně vychýlily obvyklý podíl zpráv informujících o skutku bezprostředně poté, co se udál, ve zpravodajství České televize. Tato jediná kauza by díky námi použitému výběru konstruovaného týdne celkovou profilaci kriminálního zpravodajství v našich datech neovlivnila. Ovšem ve zmíněném roce se náhodně vyskytly další aktuální kauzy, které Česká televize považovala za důležité zpravodajsky pokrýt. Šlo například o kauzu uvěznění Ivana Pilipa a Jana Bubeníka na Kubě kvůli podezření ze špionáže ve prospěch Spojených států a další jednotlivé kauzy, které při malých počtech případů po rozdělení souboru dle let a televizí mají na svědomí vychýlení této charakteristiky v našem výběru.

Z podílů fáze skutku v kriminální zprávě za jednotlivá období a jednotlivé roky (Tabulka 8) můžeme vysledovat také zřejmou diferenciaci kriminálního zpravodajství obou soukromých televizních stanic. Zde se potvrzuje profilace kriminálních zpráv televize Prima na aktuální skutky bezprostředně po jejich spáchání, čemuž nahrává i vysoký počet jednotlivých dílčích kriminálních zpráv, které Prima díky specializované zpravodajské rubrice produkuje. Zřejmá je i v časovém horizontu stabilní orientace televize Nova na zprávy z pokračujícího vyšetřování a zaměření na nejrůznější podrobnosti, výpovědi zúčastněných aktérů apod., které u mediálně atraktivních kriminálních skutků investigativně zprostředkovává. Mezi sledovanými obdobími v netříděném souboru se přitom změna v čase neprokázala, podíly zpráv podle fáze prezentovaného skutku jsou více méně konstantní.

Tabulka 8: Fáze zmíněného skutku podle televizí v jednotlivých obdobích (podíly za jednotlivé televizní stanice v %; počítáno pro kriminální zprávy, kde byl skutek zmíněn; N = 1 560; za roky 2000 a 2001 N = 388, za roky 2015 a 2016 N = 1 172)

Fáze skutku v kriminální zprávě					
2000 + 2001					
	Bezprostředně po spáchání nebo odhalení	Pokračující vyšetřování	Pokračující soudní řízení	Soud	Jinak
Česká televize	54,5	15,2	8,1	14,1	8,1
Nova	21,6	52,1	10,1	8,1	8,1
Prima	51,1	17,0	6,4	11,3	14,2
Celkem 2000 + 2001	40,8	29,9	8,2	10,8	10,3
2015 + 2016					
	Bezprostředně po spáchání nebo odhalení	Pokračující vyšetřování	Pokračující soudní řízení	Soud	Jinak
Česká televize	26,1	16,5	12,2	17,0	28,2
Nova	14,6	54,0	11,6	11,0	8,8
Prima	67,5	17,4	5,8	6,1	3,2
Celkem 2015 + 2016	44,5	28,5	8,6	9,4	9,0

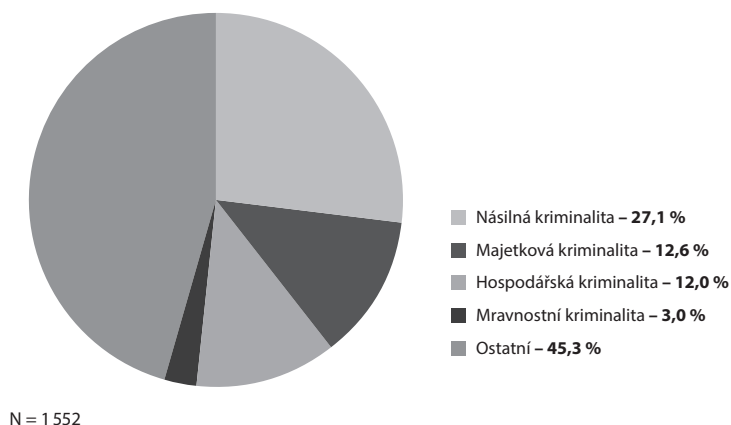
Pozn.: Cramerovo V (2000 + 2001) = 0,295, $p < 0,001$; Cramerovo V (2015 + 2016) = 0,419, $p < 0,001$, Cramerovo V (mezi obdobími) = 0,039, n.s.

5 Více např. <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceska-televize-od-r-1993/krize/> (načteno 14. 7. 2020).

III.4. Druhy kriminality v kriminálních zprávách

Pomineme-li nejčtenější oblast kriminality označené jako ostatní, pak se největší podíl kriminálních zpráv, kde určení druhu kriminality připadalo v úvahu, zabýval kriminalitou násilnou (Graf 4). Jde o více než čtvrtinu všech kriminálních zpráv. S podobnými podíly následují na celkovém počtu kriminalita majetková a hospodářská.

Graf 4: Druhy kriminality v kriminálních zprávách

Také z hlediska sledovaných druhů kriminality se významným způsobem odlišují kriminální zpravodajství jednotlivých televizních stanic (Tabulka 9). Největší podíl, téměř třetina kriminálních zpráv na Nově (31 %) a Primě (29 %), se věnuje násilné kriminalitě. V kriminálním zpravodajství České televize se jí zabývá necelých 18 % zpráv, zatímco hospodářské kriminalitě se Česká televize věnuje ve čtvrtině všech kriminálních zpráv. U kriminálního zpravodajství TV Nova po násilné kriminalitě následují s velmi podobným podílem kriminalita hospodářská a majetková (obě 11 %). Za pozornost stojí skutečnost, že televize Prima po násilné kriminalitě věnuje významnější pozornost také kriminalitě majetkové (16 %), často bagatelním případům s nádechem kuriózní černé kroniky (např. ukradený bagr apod.). Kriminalita hospodářská je zde až na třetím místě (7 %). Zřetelně se tak odlišuje kriminální zpravodajství veřejnoprávní České televize od kriminálních zpráv soukromých televizních stanic Nova a Prima. Zatímco soukromé televizní stanice se sklonem k bulvarizaci zpravodajství preferují ve svém obsahu násilnou kriminalitu, v případě kriminálního zpravodajství České televize je nejčastěji informováno o hospodářské kriminalitě a o kauzách, u nichž lze předpokládat širší společenský dosah.

Tabulka 9: Druhy kriminality v kriminálních zprávách podle jednotlivých televizí (počítáno pro kriminální zprávy, kde určení přícházelo v úvahu, N = 1 552, pořadí podle celkové četnosti)

Druh kriminality v kriminální zprávě							
		Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní	Celkem
Česká televize	Abs.	53	23	76	7	141	300
	%	17,7	7,7	25,3	2,3	47,0	100,0
Nova	Abs.	162	57	59	16	237	531
	%	30,5	10,7	11,1	3,0	44,7	100,0
Prima	Abs.	206	116	52	23	324	721
	%	28,6	16,1	7,2	3,2	44,9	100,0
Celkem	Abs.	421	196	187	46	702	1 552
	%	27,1	12,6	12,0	3,0	45,3	100,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,166, p < 0,001

Zaměříme-li se na to, jak se z hlediska sledovaných druhů kriminality měnila podoba kriminálních zpráv u jednotlivých televizí v čase (Tabulka 10), je pozoruhodné, že v prvním sledovaném období nebyly v tomto ohledu mezi kriminálními zprávami televizí zaznamenány významné statistické rozdíly (za 2000 + 2001 Cramerovo V = 0,112, n.s.). Ve druhém sledovaném období je ovšem patrná významná diferenciacie, zvláště mezi Českou televizí, prezentující nejčetněji hospodářskou kriminalitu, na straně jedné, a TV Nova a televizí Prima na straně druhé, které mají z hlediska četnosti na přední pozici kriminalitu násilnou. Zde již jsou rozdíly mezi kriminálními zprávami různých televizí statisticky významné (za 2015 + 2016 Cramerovo V = 0,232, p < 0,001). Mezi sledovanými obdobími je v nediferencovaném souboru patrný mírný nárůst podílu násilné kriminality a výrazný pokles podílu kriminality hospodářské.

Tabulka 10: Druhy kriminality v kriminálních zprávách podle televizí v jednotlivých obdobích, podíly za jednotlivé televizní stanice v % (počítáno pro kriminální zprávy, kde určení přícházelo v úvahu; N = 1 552; za roky 2000 a 2001 N = 400, za roky 2015 a 2016 N = 1 152)

Druh kriminality v kriminální zprávě					
2000 + 2001					
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní
Česká televize	25,5	13,7	23,5	0	37,3
Nova	22,2	15,0	15,7	2,6	44,5
Prima	27,6	7,6	19,3	2,1	43,4
Celkem 2000 + 2001	25,0	12,0	19,0	1,8	42,2
2015 + 2016					
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní
Česká televize	13,6	4,5	26,3	3,5	52,1
Nova	33,9	9,0	9,3	3,2	44,6
Prima	28,8	18,2	4,2	3,5	45,3
Celkem 2015 + 2016	27,9	12,8	9,6	3,4	46,3

Pozn.: Cramerovo V (2000 + 2001) = 0,112, n.s.; Cramerovo V (2015 + 2016) = 0,232, p < 0,001, Cramerovo V (mezi obdobími) = 0,130, p < 0,001.

Pokud srovnáme strukturu trestné činnosti v její mediální reprezentaci a z pohledu policejních statistik, které prezentují policií evidované trestné činy v jednotlivých časových obdobích, jsou zde zřejmé významné rozdíly (Tabulka 11). Pro srovnání byla použita sloučená data pro obě sledovaná období, tedy nejprve z let 2000 a 2001 a poté 2015 a 2016. Nejvýraznější charakteristikou kriminálního zpravodajství je naddimenzování násilné kriminality, která se v kriminálních zprávách oproti policií evidované kriminalitě objevuje více než 4× častěji. Při rozdělení na jednotlivé sledované televizní stanice můžeme konstatovat ještě zřetelnější nadhodnocení násilné kriminality u kriminálních zpráv soukromých televizí, u televize Nova ve druhém sledovaném období více než 5×, u TV Prima 4,5×, zatímco u České televize pouze dvakrát. Hlavně díky kriminálnímu zpravodajství TV Prima se v celkovém skóre majetková kriminalita umístila na druhé příčce před kriminalitou hospodářskou. Je vidět, že podoba četného kriminálního zpravodajství na Primě přejí reprezentaci i triviálních trestných činů a významně zamíchala strukturou české podoby kriminálních zpráv.

Ještě výrazněji se tendence mediální reprezentace zpravodajsky pokrývat závažnou násilnou trestnou činností ukáže, podíváme-li se na trestný čin vraždy, který patří mezi mediálně nejzobrazovanější, v našem výběru se umístil na druhém místě za dalším reprezentantem násilné kriminality – ublížením na zdraví. Za obě sledovaná časová období se vražda podle policejních statistik podílí na celkové trestné činnosti 0,07 %. Ovšem mediální reprezentace jí připisuje prostor v téměř 12 % příspěvků, což je téměř 170× více. Přitom opět vidíme významný rozdíl mezi Českou televizí a televizemi soukromými, kde je ve struktuře kriminálních zpráv vražda oproti policejním statistikám nadhodnocena ještě více, u Novy více než 200× a u Primy téměř 190×, u České televize „pouze“ 70krát.

Tabulka 11: Druhy kriminality podle kriminálního zpravodajství a podle policejních statistik (v %, počítáno za daná dvouletá období a celkem)

	2000 + 2001		2015 + 2016		Celkem	
	Kriminální zprávy	Policejní statistiky	Kriminální zprávy	Policejní statistiky	Kriminální zprávy	Policejní statistiky
Násilná	25,0	5,8	27,9	6,4	27,1	6,1
Majetková	12,0	72,0	12,8	55,2	12,6	63,6
Hospodářská	19,0	9,7	9,6	12,6	12,0	11,2
Mravnostní	1,8	0,5	3,4	1,0	3,0	0,8
Ostatní (+zbývající)	42,2	12,0	46,3	24,8	45,3	18,3
N	400	750 046	1 152	465 790	1 552	1 215 836

Zdroj: policejní statistiky evidované kriminality za dané roky přístupné na internetové adrese: <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>; vlastní výpočty.

III.5. Nejčtenější trestné činy v kriminálních zprávách

Z hlediska konkrétních trestných činů je napříč televizemi v kriminálním zpravodajství nejčteněji informováno o násilných trestných činech (ublížení na zdraví, vraždy). Dále jsou častou součástí kriminálních zpráv skutky spojené s dopravou, tedy dopravní nehody, kde připadá v úvahu trestní odpovědnost, a podvody (Tabulka 12). Oblíbeným tématem

kriminálního zpravodajství jsou také požáry, kdy bývá diskutováno úmyslné zavinění, žhářství, a tím pádem trestní rozměr skutku, a nejrůznější nehody (výbuch plynu apod.). U krádeží pak platí, že musí mít pro zařazení do kriminálních zpráv nějakou přidanou informační hodnotu, například se stanou známé osobnosti nebo proběhnou za kuriózních podmínek. Mezi čteně zobrazované skutky patří také loupeže, obecné ohrožení a drogová kriminalita.⁶ Nutno dodat, že pochopitelně ne všechny skutky, o nichž je informováno jako o potenciálních trestných činech, projdou systémem trestní justice a jsou takto skutečně kvalifikovány a odsouzeny (například u autonehod). Jak již bylo zmíněno, média nejčastěji informují o aktuálních kauzách, bezprostředně nebo s krátkým odstupem po spáchání nebo odhalení. Naše data pak vypovídají pouze a právě o tom, o jaké kriminalitě a jakých trestných činech média informují, nikoli jak tyto kauzy byly ve výsledku kvalifikovány, i když tento rozměr mediální analýzy by byl nepochybně také zajímavý.

Tabulka 12: Trestné činy a jejich podíly na kriminálních zprávách celkem a v jednotlivých televizích (pořadí podle četnosti v celém souboru; N = 1 886)

Trestný čin	%				N	Cramerovo V
	Celkem	ČT	Nova	Prima		
Ublížení na zdraví	12,2	3,8	8,2	19,4	230	0,203***
Vražda	11,6	4,8	14,2	13,0	218	0,115***
Skutek spojený s dopravou (autonehoda apod.)	10,4	5,0	11,8	12,0	196	0,095***
Podvod	8,2	10,7	6,3	8,4	155	0,059*
Požár/žhářství, výbuch, jiná nehoda	5,2	1,4	4,9	7,4	99	0,104***
Krádež	5,1	2,4	4,4	7,1	97	0,085**
Loupež	3,7	2,4	1,6	6,0	70	0,109***
Obecné ohrožení	3,3	1,4	4,3	3,6	63	0,059*
Drogový delikt	2,8	1,4	1,9	4,1	52	0,073**
Korupce	2,6	4,0	2,4	2,0	49	0,050 n.s.
Daňový delikt	2,0	3,6	1,6	1,6	38	0,059*
Terorismus	1,9	2,1	1,3	2,3	36	0,034 n.s.
Pohlavní zneužívání	1,7	1,0	1,6	2,3	33	0,040 n.s.
Krádež vloupáním	1,6	0,5	1,3	2,4	30	0,062*
Výtržnictví	1,6	0,7	2,1	1,7	30	0,040 n.s.
Zneužití pravomoci úřední osoby ⁷	1,5	1,9	0,5	2,2	29	0,062*
Znásilnění	1,4	1,0	0,9	2,0	27	0,046 n.s.

Pozn.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nonsignifikantní

Pro charakteristiku odlišnosti kriminálních zpráv jednotlivých televizí se můžeme podívat, u jakých trestných činů mezi nimi najdeme významné rozdíly. Vzhledem k ní-

6 V součtu mohou jednotlivé skutky dávat vyšší počet, než odpovídá rozdělení kriminálních zpráv podle druhu kriminality, což je způsobeno tím, že v některých příspěvcích bylo zmíněno více skutků.

7 Dříve zneužití pravomoci veřejného činitele.

kým počtům zpráv při třídění podle televizí a let, zde budeme vyhodnocovat podíly zobrazování vybraných trestných činů na celkovém počtu za jednotlivé televize. Významné rozdíly mezi kriminálními zprávami jednotlivých televizí se ukázaly především u násilných trestných činů. Zatímco vraždám se věnuje pouhých necelých 5 % v kriminálním zpravodajství České televize, na Primě se jimi zabývá 13 % a na Nově 14 % kriminálních zpráv. Televize Prima se ve srovnání s ostatními televizemi významně více zabývá také loupežemi a ublíženými na zdraví.

Také třetí nejčteněji zobrazované trestné činy, a sice skutky spojené s dopravou (typicky autonehoda apod.), se vyznačují výrazně vyšším podílem u Novy a Primy než u České televize. Podobně populárnější jsou pro kriminální zpravodajství soukromých stanic také požáry a nejrůznější ostatní nehody (výbuch plynu apod.).

Méně výrazné rozdíly, ovšem přesto statisticky významné, se prokázaly u podvodů a daňových deliktů. Za pozornost stojí skutečnost, že právě tyto skutky mají jako jediné významně vyšší podíl v kriminálním zpravodajství České televize. Právě na tuto trestnou činnost, u níž lze předpokládat širší společenský dosah, se veřejnoprávní televize zaměřuje, a tím se významně liší od kriminálního zpravodajství soukromých televizí. Ovšem třeba korupční kauzy se v kriminálním zpravodajství jednotlivých televizí objevují podobnou měrou. Na nižší hladině významnosti se projeví také rozdíly u obecného ohrožení, které se podílí významně více na zpravodajství Novy a Primy, než je tomu u České televize. Avšak v případě terorismu se statisticky významné rozdíly neprokázaly.

U méně závažné kriminality, kterou v našem výčtu zastupuje krádež nebo krádež vloupáním, je vidět, že je o ní významně častěji informováno na Primě, která kriminálním zprávám věnuje největší prostor ze všech televizí, o něco méně na Nově a nejméně v České televizi. Jak již bylo výše zmíněno, tyto méně závažné druhy trestné činnosti musí nést nějakou informační hodnotu navíc, aby si zasloužily pozornost krimi zpráv (obětí je známá osobnost, skutek je nějakou svou charakteristikou kuriózní až bizarní). Prima také věnuje ve srovnání s ostatními televizemi významně vyšší podíl pozornosti drogovým deliktům. U mravnostní kriminality (znásilnění, pohlavní zneužívání atd.) nebo výtržnictví se naopak rozdíly mezi televizemi neprokázaly.

Seřadíme-li u každé z televizí šest nejčteněji zastoupených trestných činů, získáme charakteristickou profilaci kriminálního zpravodajství specifickou pro každou z nich (viz Tabulka 13). Z těchto pořadí je zřejmé, že násilná kriminalita, typicky vraždy a ublížení na zdraví, je evergreenem krimi zpráv. Stejně tak podvod a skutky spojené s dopravou (autonehody apod.) jsou trestnými činy, které upoutají pozornost zpravodajství soukromé i veřejnoprávní televize. Veřejnoprávní televize pak ovšem preferuje informace o korupci a daňových deliktech, kdy lze předpokládat potenciální širší společenský dopad, zatímco u soukromých televizí se v nejčteněji zobrazovaných deliktech objevují spíše skutky marginálnějšího dosahu, ovšem s kuriózními a mediálně atraktivními souvislostmi (požár, výbuch, jiné typy nehod, krádež).

Tabulka 13: Nejčtenější trestné činy a jejich podíly na kriminálních zprávách v jednotlivých televizích (podíly v % v rámci jednotlivých televizí)

	ČT (N = 420)		Nova (N = 633)		Prima (N = 833)	
1.	podvod	10,7	vražda	14,2	ublížení na zdraví	19,4
2.	skutek spojený s dopravou	5,0	skutek spojený s dopravou	11,8	vražda	13,0
3.	vražda	4,8	ublížení na zdraví	8,2	skutek spojený s dopravou	12,0
4.	korupce	4,0	podvod	6,3	podvod	8,4
5.	ublížení na zdraví	3,8	požár, výbuch, jiná nehoda	4,9	požár, výbuch, jiná nehoda	7,4
6.	daňový delikt	3,6	krádež	4,4	krádež	7,1

Nakolik se kriminální zprávy napříč televizemi z hlediska zobrazovaných trestných činů proměnily mezi námi sledovanými časovými obdobími (2000-2001 a 2015-2016), tedy v průběhu patnácti let? Tabulka 14 ukazuje, že jako stabilní součást kriminálního zpravodajství s obdobnými podíly na jejich obsahu v obou sledovaných obdobích se ukázaly následující trestné činy (seřazeny od nejfrekventovanějších): ublížení na zdraví, vražda, požáry a další nehody (zde kromě dopravních), krádež, loupež, obecné ohrožení, korupce, terorismus, pohlavní zneužívání, krádež vloupáním, výtržnictví a znásilnění.

Mezi obdobími se významně snížil podíl reprezentace podvodů⁸, daňových deliktů⁹ a zneužití pravomoci¹⁰. Na nižší hladině významnosti můžeme sledovat také nižší podíl u drogových deliktů¹¹. Naopak statisticky zvýšený podíl byl ve druhém časovém období zaznamenán u skutků spojených s dopravou¹².

Tabulka 14: Nejčtenější trestné činy a jejich podíly na kriminálních zprávách v jednotlivých časových obdobích (podíly v %; N = 1 886; za roky 2000 a 2001 N = 458, za roky 2015 a 2016 N = 1 428)

Trestný čin v kriminální zprávě																	
	ublížení na zdraví	vražda	doprava	podvod	požár, jiná nehoda	krádež	loupež	obecné ohrožení	drogy	korupce	daňový	terorismus	pohlavní zneužívání	vloupání	výtržnictví	zneužití pravomoci	znásilnění
2000 + 2001	12,2	10,3	6,3	12,4	3,9	5,2	4,1	2,0	4,1	3,5	4,1	2,4	1,3	1,3	0,9	3,5	2,0
2015 + 2016	12,2	12,0	11,7	6,9	5,7	5,1	3,6	3,8	2,3	2,3	1,3	1,8	1,9	1,7	1,8	0,9	1,3
Celkem	12,2	11,6	10,4	8,2	5,2	5,1	3,7	3,3	2,8	2,6	2,0	1,9	1,7	1,6	1,6	1,5	1,4

8 Cramerovo V = 0,087, p < 0,001.

9 Cramerovo V = 0,086, p < 0,001.

10 Cramerovo V = 0,090, p < 0,001.

11 Cramerovo V = 0,048, p < 0,05.

12 Cramerovo V = 0,075, p < 0,01.

Při rozdělení kriminálních zpráv podle televizí a časového období se pochopitelně dostaneme na nízká čísla, podíváme se proto z tohoto hlediska pouze na nejčtetnější trestné činy. S určitou interpretační opatrností můžeme i zde sledovat jisté změny a posuny v profilaci kriminálního zpravodajství jednotlivých televizních stanic. Zajímavé je, že mediální zobrazování některých z těchto trestných činů nevykazovalo v prvním sledovaném období v letech 2000 až 2001 statisticky významné rozdíly mezi televizemi, zatímco ve druhém sledovaném období se jisté rozdíly prokázaly. To nasvědčuje postupné profilaci kriminálních zpráv jednotlivých televizních stanic. Jde například o jeden z mediálně nejatraktivnějších trestných činů, vraždu¹³. Zatímco v prvním sledovaném období jsou rozdíly v podílech mezi televizemi malé, ve druhém je již patrná profilace soukromých televizí Nova a Prima na mediálně atraktivní trestný čin vraždy. Podobně je tomu tak i u požáru nebo jiné nehody¹⁴. Také zde jsou v prvním období rozdíly minimální a ve druhém je zřetelné zpravodajské zaměření soukromých televizí na tento typ událostí.

Významné rozdíly mezi televizemi se v obou sledovaných obdobích prokázaly také u ublížení na zdraví¹⁵; krádeží¹⁶ i skutků spojených s dopravou¹⁷. U podvodu jsou naopak rozdíly v podílech u obou období na hranici statistické chyby.

Tabulka 15: Nejčtetnější trestné činy a jejich podíly na kriminálních zprávách podle televizí v jednotlivých obdobích (podíly za jednotlivé televizní stanice v %; N = 1 886; za roky 2000 a 2001 N = 458, za roky 2015 a 2016 N = 1 428)

Trestný čin v kriminální zprávě						
2000 + 2001						
	ublížení na zdraví	vražda	doprava	podvod	požár, jiná nehoda	krádež
Česká televize	5,4	8,5	0,8	13,2	3,1	1,6
Nova	8,0	9,7	8,0	8,0	3,4	8,6
Prima	22,7	12,3	9,1	16,9	5,2	4,5
Celkem 2000 + 2001	12,2	10,3	6,3	12,4	3,9	5,2
2015 + 2016						
	ublížení na zdraví	vražda	doprava	podvod	požár, jiná nehoda	krádež
Česká televize	3,1	3,1	6,9	9,6	0,7	2,7
Nova	8,3	15,9	13,3	5,7	5,5	2,8
Prima	18,7	13,1	12,7	6,5	8,0	7,7
Celkem 2015 + 2016	12,2	12,0	11,7	6,9	5,7	5,1
CELKEM	12,2	11,6	10,4	8,2	5,2	5,1

13 2000+2001: Cramerovo V = 0,051, n.s.; 2015+2016: Cramerovo V = 0,144, p < 0,001.

14 2000+2001: Cramerovo V = 0,047, n.s.; 2015+2016: Cramerovo V = 0,119, p < 0,001.

15 2000+2001: Cramerovo V = 0,230, p < 0,001; 2015+2016: Cramerovo V = 0,198, p < 0,001.

16 2000+2001: Cramerovo V = 0,129, p < 0,05; 2015+2016: Cramerovo V = 0,110, p < 0,001.

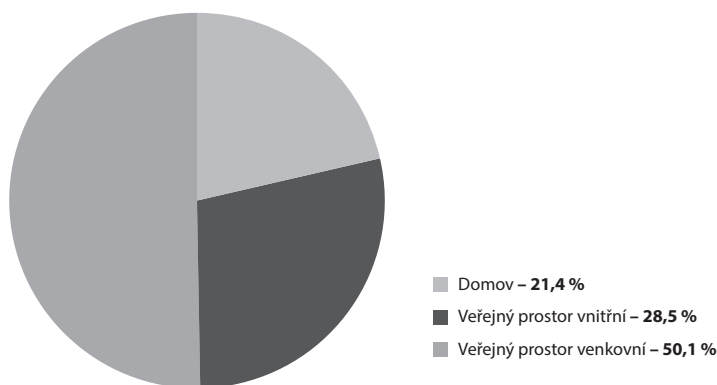
17 2000+2001: Cramerovo V = 0,144, p < 0,01; 2015+2016: Cramerovo V = 0,076, p < 0,05.

III.6. Domov vs. veřejný prostor

Kromě reprezentace druhu trestné činnosti nebo konkrétních trestných činů můžeme také sledovat další charakteristiky mediálně reprezentované kriminality, například v jakém prostředí je kriminalita nejčastěji v médiích zobrazována. Řada autorů poukazuje na to, že rizika jsou v mediálním diskurzu stereotypně umísťována do veřejného prostoru. Zatímco statistiky ukazují, že k nejzávažnějším trestným činům, vraždám nebo znásilněním, dochází častěji mezi lidmi, kteří se navzájem znají, v médiích jsou podle řady studií typicky prezentovány náhodné a nesmyslné případy spáchané delikventními neznámými lidmi v nepředvídatelném vnějším světě (srov. např. Tomášek, 2019). Taková prezentace kriminality podle autorů rizika na jedné straně bagatelizuje či tabuizuje (domácí násilí na ženách a dětech, zneužívání), a na straně druhé zveličuje méně pravděpodobné, avšak kuriózní a mediálně atraktivní případy. Posiluje se tak stereotypní polarizace bezpečného soukromého prostoru - domova a nebezpečného cizího prostoru veřejného (Roberts & Hough, 2005).

Co se týče prostředí, v němž je kriminalita mediálně prezentována, v našem výběru jednoznačně vítězí veřejný prostor (Graf 5). Odečteme-li téměř polovinu kriminálních zpráv (46 %), kde prostředí nelze určit nebo charakteristika nepřipadá v úvahu, odehrály se více než tři čtvrtiny prezentovaných trestných činů z našeho výběrového souboru ve veřejném prostoru. Můžeme tedy potvrdit, že riziko kriminality je i v českém mediálním prostoru situováno převážně do veřejného prostoru. Na venkovní veřejný prostor připadá polovina kriminálních zpráv a nejčteněji je to silnice či ulice (typicky jde o dopravní nehodu) a další místa spojená s dopravní infrastrukturou (zastávka MHD, parkoviště, podchod, nadchod), dále také park, fotbalový stadion apod. Následuje vnitřní veřejný prostor, v němž se odehrává skutek u téměř třiceti procent kriminálních zpráv. Nejčastěji jsou to restaurace, hospoda, obchod, noční klub, herna, benzinka, ale také dopravní prostředek (vlak, tramvaj, autobus), škola, hotel, nádraží, letiště, nemocnice nebo jiné zdravotnické zařízení. Pětina reprezentovaných skutků se pak odehrává v soukromém prostoru domova, za který jsme pro potřeby třídění považovali třeba také chatu nebo chalupu.

Graf 5: Prostor prezentované kriminality

N = 1015

Diferenciace je zřetelná podle druhu kriminality (Tabulka 16). Přestože u všech zabírá nadpoloviční většinu veřejný prostor, tedy součet veřejného prostoru vnitřního a vnějšího, u násilné a mravnostní kriminality je patrný vyšší podíl prezentovaných kriminálních skutků v prostředí domova. V obou případech je to kolem třetiny případů.

Tabulka 16: Prostředí prezentované kriminality podle druhu kriminality (podíly v %, N = 951)

	Druh kriminality				
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní
Domov	30,0	14,7	8,3	34,8	17,4
Veřejný prostor vnitřní	30,6	48,1	66,7	30,4	19,4
Veřejný prostor venkovní	39,4	37,2	25,0	34,8	63,2

Pozn.: Cramerovo V = 0,225, p < 0,001

Z povahy věci je zřejmé, že se například všechny skutky spojené s dopravou odehrávají ve venkovním veřejném prostoru a při diferenciaci dat jako celku má tento třetí nejčteněji zobrazovaný trestný čin významný vliv na jejich rozložení podle prostředí. Můžeme se ovšem podívat, v jakém prostředí jsou médií nejčastěji zobrazovány některé vybrané trestné činy. Ne vždy bylo při prezentaci trestného činu možné prostředí určit, proto je vždy uveden také počet případů, z nichž jsou podíly počítány (Tabulka 17). Nejčtenější násilný trestný čin ublížení na zdraví je v mediálním prostoru nejčastěji situován do venkovního veřejného prostoru, což je zčásti způsobené tím, že do kategorie ublížení na zdraví částečně spadají také skutky spojené s dopravou, kde byla způsobena nějaká újma na zdraví. U druhého nejčtenějšího, a opět násilného trestného činu – vraždy – se podíly zastoupení jednotlivých prostředí trochu mění. Podobné podíly jsou u vražd prezentovaných v rámci domova a venkovního veřejného prostoru, následuje vnitřní veřejný prostor (typicky restaurace, hospoda).

U ublížení na zdraví a vraždy, tedy u dvou čteně mediálně zobrazovaných násilných trestných činů, můžeme tedy konstatovat, že také v současném českém mediálním prostoru bývají nejčastěji prezentovány ve veřejném prostoru. Asi dvě třetiny vražd (62 %) a čtyři pětiny ublížení na zdraví (82 %) je v českých televizních krimi zprávách situováno do veřejného prostoru, ať už vnitřního nebo vnějšího. Podobně vychází také další příklad násilné kriminality, trestný čin loupeže, mediálně prezentovaný ve třech čtvrtinách případů (73 %) na veřejném místě. Rovněž u krádeží je riziko situované převážně do veřejného prostoru, častěji pak vnitřního (nádraží, zastávky MHD, obchody, pošta apod.).

Pouze orientačně je vedle čteněji zastoupených trestných činů uvedeno také pohlavní zneužívání a znásilnění. Vzhledem k nízkým četnostem nelze vyslovovat širší závěry, nicméně je zřejmé, že domov jako místo činu zde představuje významný podíl, i když i tak jej veřejný prostor celkově převyšuje. Zcela jistě by stálo za to reprezentaci těchto trestných činů věnovat samostatnou mediální analýzu. Analýza mediálních sdělení o násilných sexuálních deliktech realizovaná Institutem pro kriminologii a sociální prevenci (Blatníková, Faridová & Zeman, 2014) se tímto aspektem informování přímo nezabývala, nicméně potvrzuje, že v médiích se ve vztahu ke znásilnění opakuje hluboce zakořeněná představa, že má nejčastěji charakter přepadení a jeho pachatelem je oběti neznámý, cizí

člověk (tzv. mýtus „stranger danger“), ačkoli je tento předsudek odborníky vyvracen. Podle studie 72 % z analyzovaných příspěvků tvoří zprávy bez zmínky o tom, že by se pachatel s obětí znali z dřívější doby. Pokud je však taková zmínka v příspěvku obsažena, je tato skutečnost přílišně zdůrazňována a prezentována jako něco výjimečného a šokujícího.

Tabulka 17: Vybrané trestné činy podle prostředí, ve kterém jsou prezentovány (podíly v %; řazení podle celkové četnosti trestných činů; N = 1 015)

Trestný čin	Prostředí v kriminálních zprávách			Cramerovo V
	Domov	Veřejný prostor vnitřní	Veřejný prostor venkovní	
Ublížení na zdraví	18,4	19,4	62,2	0,125***
Vražda	37,9	21,6	40,5	0,170***
Krádež	13,8	50,8	35,4	0,129***
Loupež	26,7	51,7	21,6	0,151***
Pohlavní zneužívání	33,3	33,3	33,3	0,049 n.s.
Znásilnění	47,1	17,6	35,3	0,082*

Pozn.: * $p < 0,05$, *** $p < 0,001$, n.s. = nesignifikantní

Sledované televizní stanice se liší v tom, kam v rámci svých kriminálních zpráv situují riziko, zajímavá je právě dichotomie soukromého prostoru/domova a prostoru veřejného. Tabulka 18 nám tyto rozdíly ukazuje a uvádí počty a podíly za sloučený veřejný prostor vnitřní a vnější. Soukromé televize, tedy Nova a Prima, častěji než Česká televize, umísťují kriminální riziko ve svém zpravodajství do soukromého prostoru domova, což nejspíš souvisí s významnou zpravodajskou hodnotou dramatickosti, která se u soukromých televizí uplatňuje výrazněji.

Tabulka 18: Prostředí v kriminálních zprávách podle televizí (podíly v %, N = 1 015)

		Prostředí v kriminálních zprávách		
		Domov/soukromý prostor	Veřejný prostor	Celkem
Česká televize	Abs.	12	108	120
	%	10,0	90,0	100,0
Nova	Abs.	68	247	315
	%	21,6	78,4	100,0
Prima	Abs.	137	443	580
	%	23,6	76,4	100,0
Celkem	Abs.	217	798	1015
	%	21,4	78,6	100,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,104, $p < 0,01$

Srovnáme-li obdobně, jak se umísťování kriminálního rizika proměnilo v průběhu času, vidíme mezi sledovanými obdobími významné rozdíly (Tabulka 19). U nediferencovaných dat je zřejmý posun zobrazované kriminality do soukromého prostoru domova, kdy ve druhém časovém období se v něm odehrál více než dvojnásobek kriminálních zpráv. Jak vidíme při podrobném členění podle jednotlivých televizí, má na tom zásluhu

hlavně kriminální zpravodajství soukromých televizí Nova a Prima. Zatímco v prvním sledovaném období se od sebe kriminální zprávy sledovaných televizí z tohoto hlediska významně nelišily, ve druhém časovém období se soukromé stanice výrazně profilují. Při podrobnějším třídění se ovšem z hlediska umístování rizika u jednotlivých druhů kriminality od sebe televize statisticky významně neliší. Je zřejmé, že za diferenciaci soukromých televizí a České televize v této charakteristice je především výraznější profilace Novy a Primy na kriminalitu, která se ze své podstaty odehrává častěji v domácím prostředí (násilná kriminalita) a zaměření České televize na typ trestné činnosti odehrávající se ve veřejném prostoru (hospodářská kriminalita apod.).

Tabulka 19: Prostředí v kriminálních zprávách podle časového období a televizí (podíly za jednotlivé televizní stanice v %; N = 1 015; za roky 2000 a 2001 N = 249, za roky 2015 a 2016 N = 766)

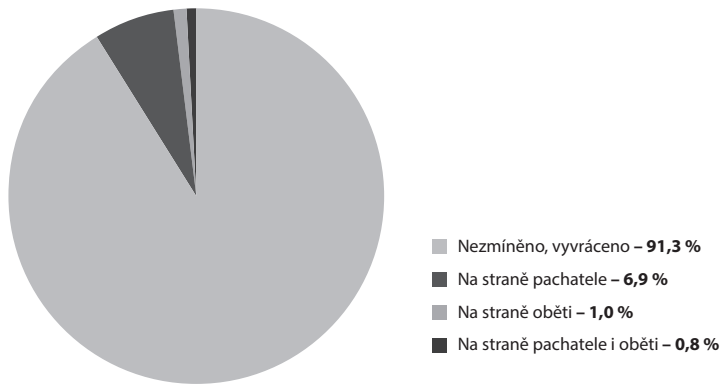
Prostředí v kriminálních zprávách		
2000 + 2001		
	Domov/soukromý prostor	Veřejný prostor
Česká televize	10,5	89,5
Nova	14,0	86,0
Prima	8,1	91,9
Celkem 2000 + 2001	10,8	89,2
2015 + 2016		
	Domov/soukromý prostor	Veřejný prostor
Česká televize	9,5	90,5
Nova	24,8	75,2
Prima	26,8	73,2
Celkem 2015 + 2016	24,8	75,2

Pozn.: Cramerovo V (2000 + 2001) = 0,083, n.s.; Cramerovo V (2015 + 2016) = 0,108, $p < 0,05$, Cramerovo V (mezi obdobími) = 0,147, $p < 0,001$.

III.7. Alkohol nebo drogy v kriminálních zprávách

O alkoholu nebo drogách jako okolnosti spáchání trestného činu je zmínka v necelých 9 % kriminálních zpráv (Graf 6). Nejčastěji je tomu tak na straně pachatele, spíše výjimečně na straně oběti nebo obou stran – pachatele i oběti. Z hlediska druhu kriminality vidíme, že nejčastěji jsou omamné a psychotropní látky, tedy alkohol nebo drogy, zmiňovány na straně pachatele u násilné nebo majetkové kriminality (Tabulka 20). Zajímavé by jistě bylo podrobněji sledovat tuto charakteristiku také u mravnostní kriminality. Zvláště v laických diskuzích o kriminalitě se můžeme setkat s předsudkem, že oběť nese část viny na svém napadení sama, třeba z důvodu požití alkoholu nebo drog. Stálo by jistě za to ověřit, nakolik tyto předsudečné představy mohou nalézat oporu v mediálním zobrazování znásilnění. Naše data mohou takovou skutečnost naznačovat, ale při nízkých číslech těchto případů v našem celkovém výběru to není možné zcela potvrdit.

Graf 6: Alkohol nebo drogy v kriminálních zprávách (podíly v %)

N = 1 886

Tabulka 20: Alkohol nebo drogy v kriminálních zprávách podle druhu kriminality (podíly v %, N = 1 886)

	Druh kriminality				
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní
Nezmíněno, vyvráceno	86,9	91,3	98,5	91,3	88,7
Na straně pachatele	9,7	8,2	0,5	2,2	9,5
Na straně oběti	1,7	0,5	0,5	4,3	0,9
Na straně pachatele i oběti	1,7	0,0	0,5	2,2	0,9

Pozn.: Cramerovo V = 0,084, p < 0,01

U jednotlivých trestných činů se významně častěji mluví o alkoholu nebo drogách na straně pachatele u ublížení na zdraví (při součtu kategorií na straně pachatele a na straně pachatele i oběti celkem v 15 %); u vraždy (při součtu kategorií na straně pachatele a na straně pachatele i oběti celkem v 9 %); u skutků v dopravě (při součtu kategorií na straně pachatele a na straně pachatele i oběti celkem v 21 %); u obecného ohrožení (na straně pachatele v 16 %); výtržnictví (na straně pachatele v 27 %) a nepřekvapivě také u drogových deliktů (na straně pachatele v 21 %).

Na straně oběti bylo požití alkoholu nebo drog častěji uváděno u znásilnění (7 %), ale jak již bylo zmíněno, v rámci celkového výběrového souboru jde o malá čísla, a proto nelze vyslovit jednoznačné závěry, pouze poukázat na potenciál podrobnější analýzy mediální reprezentace znásilnění.

Zmínka o návykových látkách se podle očekávání neobjevila u některých sledovaných trestných činů převážně z řad hospodářské kriminality – u korupce, zneužití pravomoci veřejného činitele a daňových deliktů. Také u podvodů byla ojedinělá. Tato informace ovšem nebyla v našem výběrovém souboru zaznamenána ani u krádeže vloupáním.

Tabulka 21: Alkohol nebo drogy v kriminálních zprávách podle trestných činů (řazení podle celkové četnosti, podíly v %, N = 1 886)

Trestný čin	Alkohol nebo drogy				
	Nezmíněno, vyvráceno	Na straně pachatele	Na straně oběti	Na straně pachatele i oběti	Cramerovo V
Ublížení na zdraví	83,9	13,5	1,3	1,3	0,100***
Vražda	88,0	6,4	2,8	2,8	0,101***
Skutek spojený s dopravou (autonehoda apod.)	78,6	20,9	0,0	0,5	0,191***
Podvod	96,8	1,3	1,3	0,6	0,067*
Požár/žhářství, výbuch, jiná nehoda	96,0	2,0	1,0	1,0	0,045 n.s.
Krádež	93,8	5,2	1,0	0,0	0,027 n.s.
Loupež	95,7	4,3	0,0	0,0	0,034 n.s.
Obecné ohrožení	84,1	15,9	0,0	0,0	0,070*
Drogový delikt	73,0	15,4	5,8	5,8	0,138***
Korupce	100,0	0,0	0,0	0,0	0,050 n.s.
Daňový delikt	100,0	0,0	0,0	0,0	0,044 n.s.
Terorismus	97,2	2,8	0,0	0,0	0,030 n.s.
Pohlavní zneužívání	97,0	0,0	3,0	0,0	0,047 n.s.
Krádež vloupáním	100,0	0,0	0,0	0,0	0,039 n.s.
Výtržnictví	73,3	26,7	0,0	0,0	0,100***
Zneužití pravomoci úřední osoby	100,0	0,0	0,0	0,0	0,039 n.s.
Znásilnění	92,6	0,0	7,4	0,0	0,089 n.s.

Pozn.: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$, n.s. = nesignifikantní

Alkohol nebo drogy, zejména na straně pachatele, fungují jako žádaná zpravodajská hodnota především u soukromých televizí, Primy a Novy (Tabulka 22). Mezi časovými obdobími se z hlediska uvedení informací o alkoholu nebo drogách na straně pachatele či oběti prokázaly určité statisticky významné posuny (Tabulka 23). Tyto informace bývají ve druhém časovém období u pachatele přítomné o něco častěji, zejména díky četnějšímu uvádění této charakteristiky v kriminálním zpravodajství TV Nova a Prima. Za diferenciací soukromých televizí a České televize v této charakteristice je podobně jako u lokalizace rizika do soukromého nebo veřejného prostoru spíše odlišná profilace televizí na informování o odlišném typu trestné činnosti. Při podrobnějším třídění se totiž z hlediska uvádění alkoholu nebo drog jako okolnosti spáchání trestného činu u jednotlivých druhů kriminality od sebe televize statisticky významně neliší. Za tímto rozdílem je opět evidentně především výraznější profilace Novy a Primy na kriminalitu, která s sebou nese tuto charakteristiku častěji (násilná kriminalita) a zaměření České televize na informování o hospodářské kriminalitě apod., kde se tato charakteristika naopak nevyskytuje.

Tabulka 22: Alkohol nebo drogy v kriminálních zprávách podle televizí (N = 1 886)

Alkohol nebo drogy						
		Nezmíněno, vyvráceno	Na straně pachatele	Na straně oběti	Na straně pachatele i oběti	Celkem
Česká televize	Abs.	413	4	1	2	420
	%	98,3	1,0	0,2	0,5	100,0
Nova	Abs.	571	54	3	5	633
	%	90,2	8,5	0,5	0,8	100,0
Prima	Abs.	738	72	14	9	833
	%	88,6	8,6	1,7	1,1	100,0
Celkem	Abs.	1 722	130	18	16	1 886
	%	91,3	6,9	1,0	0,8	100,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,103, p < 0,001.

Tabulka 23: Alkohol nebo drogy v kriminálních zprávách podle televizí a období (podíly v %; N = 1 886; za roky 2000 a 2001 N = 458, za roky 2015 a 2016 N = 1 428)

Alkohol nebo drogy				
2000 + 2001				
	Nezmíněno, vyvráceno	Na straně pachatele	Na straně oběti	Na straně pachatele i oběti
Česká televize	98,4	0,0	0,8	0,8
Nova	94,3	4,0	0,6	1,1
Prima	97,4	0,6	1,9	0,0
Celkem 2000 + 2001	96,5	1,7	1,1	0,7
2015 + 2016				
	Nezmíněno, vyvráceno	Na straně pachatele	Na straně oběti	Na straně pachatele i oběti
Česká televize	98,3	1,4	0,0	0,3
Nova	88,6	10,3	0,4	0,7
Prima	88,6	10,5	1,6	1,3
Celkem 2015 + 2016	89,6	8,5	0,9	0,9

Pozn.: Cramerovo V (2000 + 2001) = 0,114, ns.; Cramerovo V (2015 + 2016) = 0,111, p < 0,001), Cramerovo V (mezi obdobími) = 0,116, p < 0,001.

III.8. Aktéři kriminálních zpráv: oběti, pachatelé, svědci

Kriminální zprávy nám předkládají jakési redukované příběhy, které mají své přirozené aktéry. Jak vidíme v Tabulce 24, nejčastějšími aktéry těchto příběhů jsou samotné oběti a pachatelé kriminálních skutků. Ti jsou přítomní a přímo se vyjadřují k tématu ve více než desetině kriminálních zpráv. Informační výhoda se lehce naklání k obětem trestných činů, ale rozdíly jsou minimální (12 % zpráv s vyjádřením oběti a s vyjádřením pachatele; 5 % okolí oběti vs. 4 % okolí pachatele; celkem 17 % zpráv s vyjádřením oběti a/nebo její-

ho okolí vs. 14 % zpráv s vyjádřením pachatele a/nebo jeho okolí)¹⁸. V dalších 16 % zpráv vystupují další osoby, svědci kriminálního skutku, případně znalci prostředí, ve kterém se skutek odehrál, nebo osoby obeznámené s jeho okolnostmi. Významnou specifickou kategorií aktérů kriminálních zpráv jsou nejrůznější experti, kteří se k problematice či konkrétní kauze vyslovují. Jim se podrobněji věnuje následující podkapitola.

Oběť je významně častěji přítomna v kriminálních zprávách věnujících se majetkové kriminalitě, zejména krádežím (Tabulky 25 a 26). Významně častěji mediálně vystupují ovšem také oběti podvodů a loupeží. Okolí oběti se zase častěji vyjadřuje ke kriminalitě násilné, zejména k mediálně nejčtetnějším trestným činům, ublížení na zdraví a vraždám. Pachatel je pak v kriminálních zprávách více přítomen zejména v souvislosti s hospodářskou kriminalitou, a to hlavně s podvody a případy korupčního jednání, ale také se zneužitím pravomoci veřejného činitele. Nezainteresované osoby nastupují na scénu kriminálního zpravodajství zejména v souvislosti s násilnou kriminalitou, hlavně v případě čteného ublížení na zdraví. Také se vyjadřují k autonehodám, požárům a dalším neštěstím, jichž byly svědky.

Tabulka 24: Aktéři v kriminálních zprávách (N=1 886)

		Abs.	%
Oběť		231	12,2
Okolí oběti	Příbuzný oběti	69	3,7
	Známy oběti	40	2,1
Celkem okolí oběti		100	5,3
Celkem oběť a okolí		311	16,5
Pachatel		223	11,8
Okolí pachatele	Příbuzný pachatele	38	2,0
	Známy pachatele	33	1,7
Celkem okolí pachatele		68	3,6
Celkem pachatel a okolí		272	14,4
Nezainteresované osoby	Znalec prostředí	171	9,1
	Svědék	141	7,5
	Jiná osoba	163	8,6
Celkem nezainteresované osoby		292	15,5

Pozn.: Sloučené kategorie nejsou prostými součty, kategorie se překrývají. Kategorie „Celkem oběť a okolí“ tedy znamená oběť a/nebo příbuzný oběti a/nebo známý oběti a obdobně u pachatelů apod.

18 Sloučené kategorie nejsou prostými součty, kategorie se překrývají. Kategorie „Celkem oběť a okolí“ tedy znamená oběť a/nebo příbuzný oběti a/nebo známý oběti a obdobně u pachatelů.

Tabulka 25: Aktéři v kriminálních zprávách podle druhu kriminality (podíly v %, N = 1 552)

Aktéři v kriminálních zprávách	Druh kriminality					Cramerovo V
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní	
Oběť	14,5	26,5	13,4	13,0	10,5	0,145***
Okolí oběti	10,2	3,6	3,7	2,2	4,7	0,115***
Pachatel	11,9	12,8	31,0	10,9	11,3	0,182***
Okolí pachatele	4,5	5,6	4,8	4,3	3,7	0,032 n.s.
Svědék/znalec prostředí	21,6	12,8	3,7	13,0	18,8	0,149***

Pozn.: *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 26: Aktéři v kriminálních zprávách podle trestných činů (řazení podle celkové četnosti, podíly v %; N = 1 886)

Trestný čin	Aktéři v kriminálních zprávách				
	oběť	okolí oběti	pachatel	okolí pachatele	svědek/ znalec prostředí
Ublížení na zdraví	17,0 ↑	11,3 ↑	10,4	3,5	28,3 ↑
Vražda	3,7 ↓	11,9 ↑	9,2	5,0	18,3
Skutek spojený s dopravou (autonehoda apod.)	5,6 ↓	3,6	8,2	2,0	20,9 ↑
Podvod	27,1 ↑	3,2	29,0 ↑	4,5	7,7 ↓
Požár/žhářství, výbuch, jiná nehoda	16,2	8,1	2,0 ↓	5,1	41,4 ↑
Krádež	23,7 ↑	5,2	10,3	5,2	14,4
Loupež	25,7 ↑	1,4	11,4	0,0	22,9
Obecné ohrožení	12,7	3,2	14,3	6,3	17,5
Drogový delikt	1,9 ↓	3,8	9,6	1,9	7,7
Korupce	8,2	0,0	38,8 ↑	8,2	4,1 ↓
Daňový delikt	7,9	7,9	7,9	10,5 ↑	7,9
Terorismus	5,6	5,6	8,3	5,6	19,4
Pohlavní zneužívání	12,1	0,0	12,1	3,0	9,1
Krádež vloupáním	23,3	0,0	6,7	0,0	10,0
Výtržnictví	16,7	0,0	16,7	6,7	13,3
Zneužití pravomoci úřední osoby	17,2	0,0	24,1 ↑	10,3	6,9
Znásilnění	3,7	3,7	18,5	3,7	7,4

Pozn.: ■ tmavě šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně vyšší na hladině 0,001 ■ světle šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně nižší na hladině 0,001; symbol ↑ = skupina je nadhodnocena, symbol ↓ = skupina je podhodnocena (bez barevného zvýraznění na nižší hladině významnosti 0,01 nebo 0,05).

Významné rozdíly v reprezentaci jednotlivých aktérů kriminálních zpráv najdeme také mezi sledovanými televizemi. Oběti a lidé z jejího okolí častěji vystupují v kriminálních zpravodajstvích soukromých televizí Nova a Prima než v ČT a podtrhují zde dramatictost reprezentovaných příběhů. Nova pak ve vyšším podílu zobrazuje také pachatele trestné činnosti a osoby z jejich okolí. Obdobně na scéně kriminálních zpravodajství soukromých

televizí významně častěji vstupují očití svědci a další lidé obeznámení s prezentovaným případem a rozehrávají další podrobnosti sledovaných kauz. Rozdíly mezi dvěma sledovanými časovými obdobími jsou z hlediska reprezentace těchto zmíněných aktérů nevýznamné, zdá se, že jde o charakteristiky kriminálního zpravodajství v čase stabilní.

Tabulka 27: Aktéři v kriminálních zprávách podle televizí (podíly v % za jednotlivé televize; N = 1 886)

	Aktéři v kriminálních zprávách				
	oběť	okolí oběti	pachatel	okolí pachatele	svědek/ znalec prostředí
Česká televize	8,1	2,6	12,9	1,9	7,1
Nova	13,0	7,3	16,1	5,1	16,9
Prima	13,8	5,2	8,0	3,4	18,6
Celkem	12,2	5,3	11,8	3,6	15,5
Cramerovo V	0,069*	0,076**	0,110***	0,063*	0,125***

Pozn.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Tabulka 28: Aktéři v kriminálních zprávách podle televizí a období (podíly v %; N = 1 886; za roky 2000 a 2001 N = 458, za roky 2015 a 2016 N = 1 428)

Aktéři v kriminálních zprávách					
2000 + 2001					
	oběť	okolí oběti	pachatel	okolí pachatele	svědek/ znalec prostředí
Česká televize	7,0	2,3	10,1	4,7	8,5
Nova	16,6	8,6	14,9	5,1	20,0
Prima	13,0	4,5	12,3	4,5	18,8
Celkem 2000 + 2001	12,7	5,5	12,7	4,8	16,4
Cramerovo V (2000 + 2001)	0,116*	0,114 n.s.	0,058 n.s.	0,013 n.s.	0,133*
2015 + 2016					
	oběť	okolí oběti	pachatel	okolí pachatele	svědek/ znalec prostředí
Česká televize	8,6	2,7	14,1	0,7	6,5
Nova	11,6	6,8	16,6	5,0	15,7
Prima	14,0	5,3	7,1	3,1	18,6
Celkem 2015 + 2016	12,1	5,3	11,6	3,2	15,2
Cramerovo V (2015 + 2016)	0,064 n.s.	0,064 n.s.	0,136***	0,087**	0,127***
Mezi obdobími Cramerovo V	0,007 n.s.	0,004 n.s.	0,015 n.s.	0,036 n.s.	0,014 n.s.

Pozn.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

III.9. Experti jako specifická aktéři kriminálních zpráv

Kromě samozřejmých aktérů kriminálních zpráv, tedy obětí, pachatelů a svědků, jsou specifickou kategorií aktérů zástupci orgánů činných v trestním řízení a další experti. Ti se vyslovují ke konkrétním kauzám nebo k problematice kriminality či bezpečnosti obecně. Nerozlišovali jsme přitom, zda se ke kauze vyjadřuje zainteresovaný expert, například policista vyšetřující případ, nebo expert „nezávisle“ komentující čin bez přímé znalosti konkrétního případu.

Jednoznačně nejfrekventovanějšími experty v kriminálním zpravodajství jsou policisté (Graf 7), kteří vystupují ve více než třetině kriminálních zpráv (37 %). Dále se zde objevují advokáti, soudci a státní zástupci. Minimálně se k problematice vyjadřují experti z vězeňství. V našem poměrně robustním náhodném výběru kriminálních zpráv se neobjevil ani jeden zástupce Probační a mediační služby.¹⁹ To je beze sporu způsobeno tím, že média informují především o kauzách bezprostředně nebo s krátkým odstupem po spáchání, případně kauzách vyšetřovaných, a činnost Probační a mediační služby ve vykonávacím řízení nenese pro média dostatečnou zpravodajskou hodnotu.

Mezi jinými experty je pak pestrá skupina odborníků, kteří se na různých úrovních obecnosti vyjadřují ke kriminalitě nebo ke konkrétním kriminálním skutkům: od psychologů, psychiatrů, odborníků na závislosti, lékařů, hasičů, bezpečnostních expertů, dopravních specialistů, bankovních analytiků, soudních znalců, ministrů, politiků až po tiskové mluvčí nejrůznějších institucí.

Jak je patrné z Tabulky 29, experti vystupují především v souvislosti s konkrétními kauzami. Nejvýraznější je tento poměr u policistů a advokátů. Soudci, státní zástupci, experti z vězeňství a především ostatní experti se pak o něco více vyjadřují i k obecnějším otázkám kriminality a bezpečnosti.

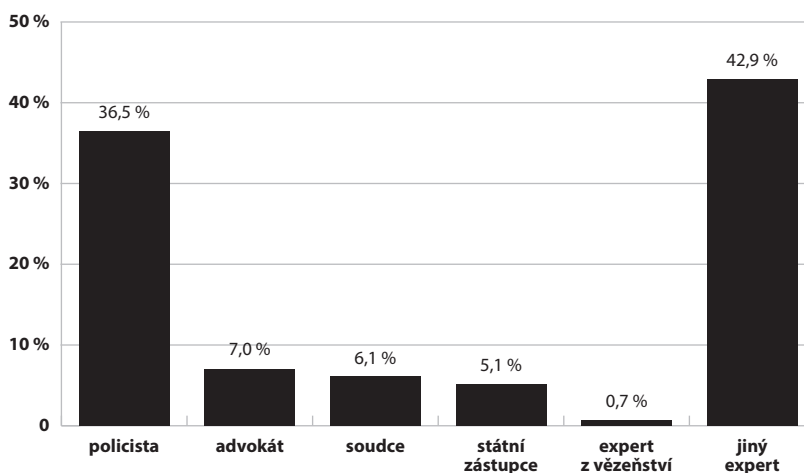
Je samozřejmě zajímavé sledovat, v jakých případech jací experti nastupují na scénu kriminálního zpravodajství (Tabulka 30). Policisté se objevují v polovině zpráv týkajících se majetkové, násilné a mravnostní kriminality. V kriminálním zpravodajství, týkajícím se hospodářské kriminality, mají nejvýraznější účast advokáti, vystupují téměř v pětině takových zpráv. V souvislosti s hospodářskou kriminalitou, kde může být potenciální širší společenský dopad, také více vystupují soudci a státní zástupci. Mravnostní kriminalita pak je z hlediska expertního komentáře doménou již zmíněných policistů, kteří vystupují téměř v polovině těchto zpráv, a také státních zástupců, kteří se objevují v pětině.

Významně je mediální přítomnost policistů nadhodnocena u zpráv o krádežích vloupáním, loupežích, drogových deliktů, krádeží, ublížení na zdraví a skutků spojených s dopravou (seřazeno sestupně podle podílu přítomnosti policistů ve zprávách, Tabulka 31). Policisté komentují téměř tři čtvrtiny kriminálních zpráv o krádežích vloupáním a loupežích. Vysoké podíly u všech expertů se objevují u mediálně atraktivního trestného činu vraždy, který bývá hojně mediálně probírán a expertně komentován. Zatímco přítom-

19 Podrobněji o mediální reprezentaci probace a Probační a mediační služby např. Háková (2019).

nost policistů v kriminálních zprávách je typická u trestných činů z „terénu“, další experti se vyskytují vyšším podílem u „komornější“ trestné činnosti. Advokáti, soudci a státní zástupci v mediálním prostoru více vystupují v souvislosti s daňovými delikty a korupcí.

Graf 7: Experti v kriminálních zprávách

N = 1 886

Tabulka 29: Experti v kriminálních zprávách podle typu zprávy (podíly v %; N = 1 886)

	Experti v kriminálních zprávách					
	policista	advokát	soudce	státní zástupce	expert z vězeňství	jiný expert
Konkrétní kauzistika	93,0	93,2	87,0	89,7	84,6	76,9
Obecná zpráva	7,0	6,8	13,0	10,3	15,4	23,1
Cramerovo V	0,207***	0,076**	0,029 n.s.	0,043 n.s.	0,004 n.s.	0,133***

Pozn.: ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní.

Tabulka 30: Experti v kriminálních zprávách podle druhu kriminality (podíly v %, N = 1 552)

Experti v kriminálních zprávách	Druh kriminality					Cramerovo V
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní	
Policista	49,6	53,1	17,6	45,7	37,9	0,213 ***
Advokát	11,2	4,1	19,3	8,7	4,4	0,186 ***
Soudce	8,1	7,1	12,3	4,3	3,6	0,122 ***
Státní zástupce	8,3	4,1	11,8	17,4	2,3	0,172 ***
Expert z vězeňství	0,7	0,0	1,1	0,0	0,7	0,037 n.s.
Jiný expert	28,3	20,4	44,4	19,6	50,0	0,247 ***

Pozn.: *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní.

Tabulka 31: Experti v kriminálních zprávách podle trestných činů (řazení podle celkové četnosti, podíly v %; N = 1 886)

Trestný čin	Experti v kriminálních zprávách					
	policista	advokát	soudce	státní zástupce	expert z vězeňství	jiný expert
Ublížení na zdraví	52,2 ↑	6,1	4,8	1,7 ↓	0,4	43,5
Vražda	42,7 ↑	14,2 ↑	11,5 ↑	13,8 ↑	0,9	23,4 ↓
Skutek spojený s dopravou (autonehoda apod.)	49,5 ↑	2,0 ↓	2,0 ↓	0,5 ↓	0,0	49,5
Podvod	36,1	12,9 ↑	8,4	8,4	0,0	38,1
Požár/žhářství, výbuch, jiná nehoda	28,3	2,0 ↓	0,0 ↓	1,0	0,0	58,6 ↑
Krádež	58,8 ↑	4,1	6,2	7,2	0,0	16,5 ↓
Loupež	70,0 ↑	5,7	4,3	5,7	0,0	15,7
Obecné ohrožení	47,6	7,9	9,5	6,3	0,0	39,7
Drogový delikt	61,5 ↑	5,8	3,8	1,9	1,9	30,8
Korupce	4,1 ↓	24,5 ↑	22,4 ↑	12,2 ↑	2,0	34,7
Daňový delikt	15,8 ↓	39,5 ↑	15,8 ↑	23,7 ↑	2,6	31,6
Terorismus	22,2	2,8	0,0	5,6	0,0	44,4
Pohlavní zneužívání	39,4	12,1	9,1	12,1	0,0	15,2 ↓
Krádež vloupáním	73,3 ↑	0,0	0,0	6,7	0,0	13,3 ↓
Výtržnictví	53,3	3,3	0,0	6,7	0,0	26,7
Zneužití pravomoci úřední osoby	13,8 ↓	20,7 ↑	13,8	6,9	3,4	55,2
Znásilnění	48,1	22,2 ↑	7,4	18,5 ↑	0,0	14,8 ↓

Pozn.: ■ tmavě šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně vyšší na hladině 0,001 ■ světle šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně nižší na hladině 0,001; symbol ↑ = skupina je nadhodnocena, symbol ↓ = skupina je podhodnocena (bez barevného zvýraznění na nižší hladině významnosti 0,01 nebo 0,05).

V zapojení expertů jsou mezi sledovanými televizemi rozdíly (Tabulka 32). Na jedné straně to samozřejmě závisí na preferované zobrazované kriminalitě té které televizní stanice, nezanedbatelný vliv má ovšem také potenciál informačních zdrojů jednotlivých redakcí a sociální kapitál konkrétních novinářů (McNair, 2004). Policisté jsou nejvíce přítomni v kriminálních zprávách TV Prima, téměř v polovině jejich zpráv (46 %), což nepochybně souvisí s jejich zřetelným zaměřením na konkrétní kazuistiky. Zpráv s konkrétním skutkem je na Primě naprostá většina (92 %, Tabulka 5). Menší podíl zpráv s komentářem policisty má pak Nova, i tam je to ovšem více než třetina všech kriminálních zpráv, a nejméně Česká televize, což lze interpretovat jejím nejvýraznějším zaměřením i na obecnější zprávy bez konkrétní kazuistiky. V zastoupení advokátů ani státních zástupců se kriminální zprávy sledovaných televizí nijak významně neliší. Soudce ovšem významně častěji oslovují v České televizi a experti z vězeňství dostávají větší prostor na Primě.

Podíly expertních komentářů se v čase nijak významně nemění, zdá se, že jsou ustálenou součástí kriminálních zpráv, která je charakterizuje bez větších výkyvů. Jednou výraznější výjimkou je vyšší přítomnost expertů z vězeňství v prvním sledovaném období,

což je při nízkých počtech těchto expertů spíše způsobeno náhodným zastoupením konkrétních kazuistik, a nelze tak vyvozovat nějaký trend. Vyšší zastoupení státních zástupců ve druhém sledovaném období napříč televizemi, i když je zaznamenáno na nižší hladině významnosti, ovšem může značit postupné mediální zviditelnění této skupiny expertů.

Tabulka 32: Experti v kriminálních zprávách podle televizí (podíly v % za jednotlivé televize; N = 1 886)

	Experti v kriminálních zprávách					
	policista	advokát	soudce	státní zástupce	expert z vězeňství	jíný expert
Česká televize	18,6	8,3	9,0	6,0	0,5	51,0
Nova	36,7	7,0	5,7	5,1	0,0	42,3
Prima	45,5	6,4	4,9	4,8	1,3	39,4
Celkem	36,5	7,0	6,1	5,1	0,7	42,9
Cramerovo V	0,215***	0,030 n.s.	0,067*	0,020 n.s.	0,071**	0,090***

Pozn.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 33: Experti v kriminálních zprávách podle televizí a období (podíly v %, N = 1 886; za roky 2000 a 2001 N = 458, za roky 2015 a 2016 N = 1 428)

Experti v kriminálních zprávách						
2000 + 2001						
	policista	advokát	soudce	státní zástupce	expert z vězeňství	jíný expert
Česká televize	20,2	7,8	9,3	3,9	1,6	40,3
Nova	41,7	6,3	5,7	2,9	0,0	50,3
Prima	33,8	6,5	1,3	1,9	4,5	45,5
Celkem 2000 + 2001	33,0	6,8	5,2	2,8	2,0	45,9
Cramerovo V (2000 + 2001)	0,185***	0,025 n.s.	0,142**	0,045 n.s.	0,140*	0,081 n.s.
2015 + 2016						
	policista	advokát	soudce	státní zástupce	expert z vězeňství	jíný expert
Česká televize	17,9	8,6	8,9	6,9	0,0	55,7
Nova	34,7	7,2	5,7	5,9	0,0	39,3
Prima	48,2	6,3	5,7	5,4	0,6	38,0
Celkem 2015 + 2016	37,7	7,1	6,4	5,9	0,3	42,0
Cramerovo V (2015 + 2016)	0,240***	0,033 n.s.	0,053 n.s.	0,023 n.s.	0,056 n.s.	0,140***
Mezi obdobími Cramerovo V	0,042 n.s.	0,005 n.s.	0,020 n.s.	0,059*	0,087***	0,033 n.s.

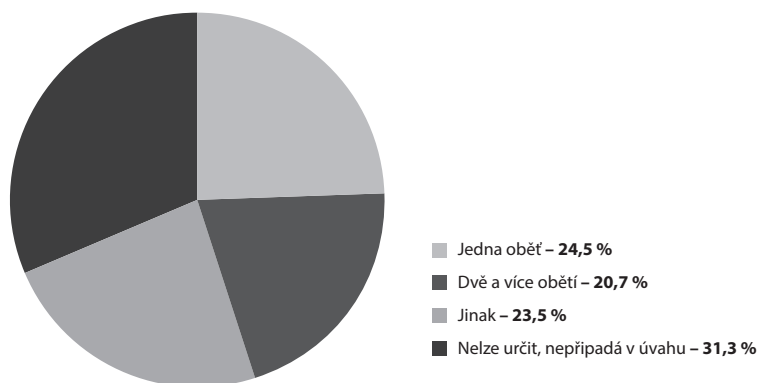
Pozn.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

III.10. Oběti v kriminálních zprávách: koho se kriminální riziko týká?

Oběti patří mezi nejčtenější reprezentované aktéry kriminálních zpráv. Nyní zaměříme pozornost na jejich podrobnější charakteristiky reprezentované v kriminálních zprávách. Jak konkrétně je o obětech trestné činnosti v kriminálních zprávách informováno? Kam je riziko kriminality směřováno? A koho se přednostně týká? Kdo je pravděpodobněji zobrazován jako oběť konkrétního trestného činu? A jak se reprezentace obětí liší mezi sledovanými televizemi i časovými obdobími? Odpovědi na tyto otázky jsme hledali analýzou podrobnějších charakteristik obětí trestné činnosti v kriminálních zprávách.

Ve čtvrtině kriminálních zpráv je informováno o jedné oběti (25 %), v pětině případů o dvou a více, v další necelé čtvrtině se následky skutku týkají zpravidla státu/společnosti jako celku (typicky hospodářská kriminalita, obecné ohrožení apod.) a ve třetině případů nelze oběť určit (Graf 8). Tabulka 34 ukazuje rozložení médií zobrazovaných obětí podle druhu kriminality. Podle očekávání prezentovaná násilná i mravnostní kriminalita ukazuje jednotlivé oběti, zatímco oběti hospodářské či majetkové kriminality bývají definovány jinak. To můžeme vidět i v Tabulce 35 diferencované podle konkrétních prezentovaných trestných činů. Také rozložení podle televizí (Tabulka 36) pochopitelně souvisí s preferovanými zobrazovanými druhy trestné činnosti té které televizní stanice, což se promítá také do statistických rozdílů na nižší hladině významnosti mezi sledovanými časovými obdobími, které podrobněji diferencované podle televizí ukazuje tabulka 37.

Graf 8: Oběti v kriminálních zprávách

N = 1 886

Tabulka 34: Oběti prezentované kriminality podle druhu kriminality (podíly v %; N = 1 552)

Oběti v kriminálních zprávách	Druh kriminality				
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní
Jedna oběť	59,6	17,9	4,8	21,7	18,1
Dvě a více obětí	27,3	23,0	7,5	54,3	24,6
Jinak/nelze určit	13,1	59,1	87,7	24,0	57,3

Pozn.: Cramerovo V = 0,382, p < 0,001

Tabulka 35: Oběti v kriminálních zprávách podle trestných činů (řazení podle celkové četnosti, podíly v %, N= 1 886)

Oběti v kriminálních zprávách				
Trestný čin	Jedna oběť	Dvě a více obětí	Jinak/ nelze určit	Cramerovo V
Ublížení na zdraví	47,0	45,2	7,8	0,353***
Vražda	65,6	28,4	6,0	0,388***
Skutek spojený s dopravou (autonehoda apod.)	19,9	38,3	41,8	0,148***
Podvod	10,3	22,6	67,1	0,100***
Požár/žhářství, výbuch, jiná nehoda	28,3	32,3	39,4	0,080**
Krádež	23,7	25,8	50,5	0,030 n.s.
Loupež	48,6	31,4	20,0	0,140***
Obecné ohrožení	17,5	28,6	53,9	0,042 n.s.
Drogový delikt	5,8	3,8	90,4	0,121***
Korupce	2,0	0,0	98,0	0,142***
Daňový delikt	0,0	0,0	100,0	0,130***
Terorismus	5,6	22,2	72,2	0,063*
Pohlavní zneužívání	21,2	60,6	18,2	0,135***
Krádež vloupáním	16,7	26,7	56,6	0,026 n.s.
Výtržnictví	33,3	20,0	46,7	0,027 n.s.
Zneužití pravomoci úřední osoby	10,3	3,4	86,3	0,080**
Znásilnění	25,9	59,3	14,8	0,121***

Pozn.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 36: Oběti v kriminálních zprávách podle televizí (N = 1 886)

Oběti v kriminálních zprávách					
		Jedna oběť	Dvě a více obětí	Jinak/ nelze určit	Celkem
Česká televize	Abs.	52	47	321	420
	%	12,4	11,2	76,4	100,0
Nova	Abs.	152	126	355	633
	%	24,0	19,9	56,1	100,0
Prima	Abs.	258	213	362	833
	%	31,0	25,6	43,5	100,0
Celkem	Abs.	462	386	1 038	1 886
	%	24,5	20,5	55,0	100,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,181, p < 0,001

Tabulka 37: Oběti v kriminálních zprávách podle televizí a období (podíl v %; N = 1 886; za roky 2000 a 2001 N = 458, za roky 2015 a 2016 N = 1 428)

Oběti v kriminálních zprávách			
2000 + 2001			
	Jedna oběť	Dvě a více obětí	Jinak/ nelze určit
Česká televize	15,5	10,9	73,6
Nova	20,0	28,0	52,0
Prima	22,7	23,4	53,9
Celkem 2000 + 2001	19,7	21,6	58,7
2015 + 2016			
	Jedna oběť	Dvě a více obětí	Jinak/ nelze určit
Česká televize	11,0	11,3	77,7
Nova	25,5	16,8	57,7
Prima	32,8	26,1	41,1
Celkem 2015 + 2016	26,1	20,1	53,8

Pozn.: Cramerovo V (2000 + 2001) = 0,145, $p < 0,01$; Cramerovo V (2015 + 2016) = 0,201, $p < 0,001$, Cramerovo V (mezi obdobími) = 0,064, $p < 0,05$

U jednotlivých kriminálních zpráv byly shromážděny také bližší charakteristiky zobrazovaných obětí. Zaznamenali jsme bližší informace o 1 706 obětech. U bližších charakteristik jsme sledovali podíl na zprávách, kde je oběť personalizována a spojena s konkrétním trestným činem. Do podrobnější analýzy tedy nebyly zahrnuty zprávy zabývající se kriminalitou v obecné rovině. Byl sledován také potenciální rozdíl mezi televizními stanicemi.

Nějakou zpřesňující charakteristiku o oběti trestného činu obsahuje přibližně čtvrtina ze všech kriminálních zpráv v celém výběrovém souboru. Nejčastěji bývá uvedeno pohlaví oběti či dotčené osoby (26 % zpráv). V 59 % se jedná o muže a v 41 % o ženy (Tabulka 38).

Čtvrtina konkrétních kriminálních zpráv blíže personalizuje oběť z hlediska socioekonomického statusu. Nejčastěji bývají specifikováni například ve vztahu k dotčenému majetku (majitel ukradeného automobilu, majitel domu, majitelka obchodu, majitel diskotéky apod.), případně nějakou jinou zpřesňující profesní charakteristikou (lékař, soudce, policista, hasič, učitelka, prodavačka, barmanka, řidič kamionu, řidič autobusu, obsluha směnárny, ochranka v nočním klubu, pracovnice pošty, zaměstnanec benzinky, taxikář) či charakteristikou věkovou (dítě, žák, mladistvý, senior/důchodce). Někdy uvedení profese zdůrazňuje bezúhonnost oběti (typicky lékař, soudce), jindy naopak poukazuje na kriminogenně riziková povolání (barmanka, taxikář, prostitutka). V reprezentovaných charakteristikách obětí však bývají přítomna i další označení, která odkazují ke zvýšené rizikovosti dotčeného („feťák“, narkoman, bezdomovec, bezdomovkyně, zadlužená, ženy z chudých oblastí, vězeň, lupič, dělník načerno). Obdobně přibližně čtvrtina kriminálních zpráv specifikuje národnost či etnicitu oběti. Nejčastěji přitom zdůrazňují, že jde o Čecha. Cizinec jako oběť se objevuje ve 3 % kriminálních zpráv, nejčastěji je to Slovák, Němec, Ukrajinec nebo Vietnamec.

Ze specifických skupin, které jsme mezi reprezentovanými oběťmi sledovali, jde v řadách médií reprezentovaných obětí nejčastěji o věkovou specifikaci. Mezi oběťmi se vyskytují děti nebo mladiství v 9 % ze všech konkrétních zpráv a senioři v 5 %. Z profesních skupin jsou nejčastěji zmiňováni policisté. Četně se zde objevuje také uvedení příbuzenského vztahu k ostatním aktérům události, většinou k pachateli (pachatelova manželka, dcera pachatele, přítelkyně pachatele, bývalá přítelkyně pachatele, matka pachatele, ale také bratr dalších obětí apod.).

Porovnáme-li z hlediska reprezentovaných charakteristik kriminální zpravodajství sledovaných televizních stanic, objevíme určité odlišnosti. Rozdíly z hlediska pohlaví ani specifické věkové kategorie (děti/mladiství, senioři) nejsou mezi televizemi statisticky významné. Televize Nova a Česká televize pak častěji než Prima, přibližně ve třetině případů, zmiňují národnost nebo etnicitu obětí trestné činnosti a Prima a Česká televize zase častěji uvádějí rozšířené informace o socioekonomickém statusu.

Riziko je kriminálními zprávami diferencovaně umísťováno mezi různé skupiny obětí, a je tak odlišně mediálně definována jejich zranitelnost. Senioři se v kriminálních zprávách objevují nejčastěji jako oběti hospodářské a majetkové kriminality. Děti a mladiství pak velmi výrazně častěji vystupují v souvislosti s mravnostní a násilnou kriminalitou.

Tabulka 40 přehledně shrnuje charakteristiky obětí podle jednotlivých sledovaných trestných činů. U některých trestných činů nelze zpravidla oběť personalizovat a sledovat její charakteristiky (např. drogové delikty, korupce, daňový delikt apod.), proto tabulka obsahuje vybrané trestné činy, kde takovéto třídění má smysl. Podíly jsou počítány z „personalizovaných“ kriminálních zpráv, tedy těch, které uvádějí nějakou konkrétní charakteristiku konkrétní oběti konkrétního skutku. Socioekonomický status (SES) oběti nebo obětí bývá nejčteněji upřesněn u krádeží a loupeží a také u podvodů. Z hlediska sociodemografických údajů je bez většího překvapení u pohlavního zneužívání a znásilnění nadhodnocena kategorie žen a také věková skupina dětí, resp. mladistvých, je u těchto trestných činů reprezentována častěji. Senioři jsou naproti tomu reprezentováni jako častější, zranitelnější oběti u podvodů a loupeží.

Na nižší hladině významnosti se ukázaly další zajímavé souvislosti. Například ženy bývají významně častěji prezentovány jako oběti loupeže. Více bývá etnicita, resp. cizí státní příslušnost, uváděna u obětí vražd a pohlavního zneužívání, kdy je tato skutečnost evidentně významnou zpravodajskou hodnotou. Podobně je pro média zpravodajsky nosnou skutečností, stane-li se obětí požáru nebo jiné nehody dítě nebo mladistvý.

Tabulka 38: Oběti v kriminálních zprávách: charakteristiky podle televizí (podíly v %)

	Pohlaví		Zmíněn SES	Zmíněna etnicita, národnost	Cizinec	Specifická věková skupina	
	ženy	muži				dítě/ mladistvý	senior
Česká televize	35,9	64,1	25,0	30,5	7,5	9,0	3,5
Nova	40,1	59,9	19,0	33,3	2,3	7,9	3,2
Prima	42,2	57,8	28,5	16,4	3,0	10,2	5,4
Celkem	40,9	59,1	25,0	23,6	3,3	9,3	4,5
Cramerovo V	0,040 n.s.		0,099***	0,191***	0,088**	0,037 n.s.	0,050 n.s.
N	952		1 706	1 706	1 706	1 706	1 706

Pozn.: ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 39: Charakteristiky obětí podle druhu kriminality (podíly v %)

Druh kriminality	Charakteristiky obětí						
	Pohlaví		Zmíněn SES	Zmíněna etnicita, národnost	Cizinec	Specifická věková skupina	
	ženy	muži				dítě/ mladistvý	senior
Násilná	40,8	59,2	25,8	27,2	3,7	7,1	5,0
Majetková	40,5	59,5	40,0	16,9	1,3	0,0	8,1
Hospodářská	34,8	65,2	42,3	21,2	7,1	0,0	13,5
Mravnostní	82,7	17,3	12,9	22,9	0,0	35,7	0,0
Ostatní	35,5	64,5	19,0	20,7	3,2	11,2	2,5
Celkem	41,0	59,0	24,7	23,4	3,3	8,9	4,4
Cramerovo V	0,215***		0,167***	0,087*	0,068 n.s.	0,235***	0,122***
N	909		1 618	1 618	1 618	1 618	1 618

Pozn.: * p < 0,05, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 40: Charakteristiky obětí podle trestných činů (podíly v %, podíly jsou počítány z „personalizovaných“ kriminálních zpráv u daného trestného činu, tedy těch, které uvádějí konkrétní charakteristiky konkrétní oběti konkrétního skutku)

Trestný čin	Charakteristiky obětí						
	Pohlaví		Zmíněn SES	Zmíněna etnicita, národnost	Cizinec	Specifická věková skupina	
	ženy	muži				dítě/mladistvý	senior
Ublížení na zdraví	36,5	63,5	19,1 ↓	19,8 ↓	3,3	10,1	4,2
Vražda	42,3	57,7	21,2 ↓	27,8 ↑	4,9 ↑	6,1 ↓	5,4
Skutek spojený s dopravou	30,8 ↓	69,2 ↑	14,5 ↓	18,4 ↓	2,2	7,0	0,0 ↓
Podvod	43,8	56,2	37,3 ↑	15,7	2,0	1,0 ↓	14,7 ↑
Požár, výbuch, jiná nehoda	35,4	64,6	29,2	17,5	2,5	17,5 ↑	5,8
Krádež	34,7	65,3	41,7 ↑	19,8	1,0	3,1 ↓	8,3
Loupež	53,0 ↑	47,0 ↓	42,9 ↑	17,9	3,6	3,6 ↓	13,4 ↑
Obecné ohrožení	57,7	42,3	12,1 ↓	12,1 ↓	1,7	10,3	3,4
Pohlavní zneužívání	81,0 ↑	19,0 ↓	11,1 ↓	22,2	9,3 ↑	40,7 ↑	0,0
Krádež vloupáním	44,4	55,6	38,5	23,1	3,8	0,0	7,7
Znásilnění	90,0 ↑	10,0 ↓	10,9 ↓	13,0	4,3	26,1 ↑	0,0
N	952		1 706	1 706	1 706	1 706	1 706

Pozn.: ■ tmavě šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně vyšší na hladině 0,001 ■ světle šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně nižší na hladině 0,001; symbol ↑ = skupina je nadhodnocena, symbol ↓ = skupina je podhodnocena (bez barevného zvýraznění na nižší hladině významnosti 0,01 nebo 0,05).

Můžeme tedy shrnout, že kriminální zprávy pro různé skupiny diferencovaně distribuují riziko viktimizace konkrétními trestnými činy, a tím v mediálním prostoru definují jejich zranitelnost a kriminogenní potenciál. Senioři jsou častěji reprezentováni jako oběti podvodu a loupeže. Děti, mladiství a ženy bývají častěji reprezentováni jako oběti pohlavního zneužívání a znásilnění. Zajímavé je ovšem nejen to, kam kriminální zprávy riziko umísťují, ale především do jaké míry mediální realita v reprezentaci obětí trestné činnosti koresponduje se skutečným stavem.

S vysokou mírou interpretační obezřetnosti se pokusíme tyto údaje porovnat. Existuje řada oficiálních i neoficiálních statistických údajů o obětech trestné činnosti (policejní statistiky, justiční statistiky, statistiky Probační a mediační služby, statistiky nevládních neziskových organizací, výzkumy viktimizace), kdy každý z těchto zdrojů má své přednosti i limity (Roubalová, 2021). Naším potřebám nejlépe odpovídá charakter policejních statistik, které reprezentují evidovanou kriminalitu. Je třeba vzít v úvahu, že některé trestné činy mají vysokou míru latence (typicky například znásilnění) a policejní data tak reálný stav odrážejí s nezbytnou mírou zkreslení. Ovšem mediálně reprezentovaná kriminalita nejčastěji představuje právě oznámenou a šetřenou kriminalitu, kriminalitu latentní investigativně rozkrývá jen velmi zřídka. Zvolené srovnání nám tak umožní sledovat, jaké charakteristiky obětí a pachatelů nesou natolik významnou zpravodajskou hodnotu, že se významně častěji objeví v kriminálním zpravodajství a naopak. U podrobných policejních dat u charakteristik obětí a pachatelů trestné činnosti jsme jako referenční zvolili

šetřený rok 2015, což je poslední rok před výraznými změnami v metodice vykazování údajů. Abychom tedy údaje za rok 2016 s jinou metodikou vykazování nenarušili srovnatelnost, budeme sloučená data z našeho výběrového souboru porovnávat s referenčním rokem 2015, nikoli se sloučenými údaji ze všech sledovaných let jako například u druhů kriminality (Tabulka č. 11).

Údaje o obětech ovšem bohužel nejsou součástí Statistických přehledů kriminality, které pravidelně zveřejňuje Policie ČR na svých webových stránkách (policie.cz). V omezené podobě jsou data o obětech trestné činnosti, vycházející právě z policejních statistik, zveřejňována Českým statistickým úřadem v rámci publikace „Zaostřeno na muže a ženy“ v sekci „Soudnictví, kriminalita“ (Český statistický úřad, 2020). V dalších srovnáních budeme pracovat právě s těmito údaji, doplněnými o data prezentovaná v publikaci Institutu pro kriminologii a sociální prevenci „Senioři v České republice jako oběti i pachatelé kriminálních deliktů“ (Martinková & Biedermanová, 2019). Nutno dodat, že data se vztahují pouze k vybraným trestným činům, a nemůžeme tedy analyzovat mediální reprezentaci obětí v celé šíři našich sledovaných charakteristik.

Některé studie uvádějí, že riziko kriminality bývá mediálně zveličováno například pro ženy nebo seniory (Newburn, 2007; Greer, 2003). Je tomu v českém mediálním prostředí opravdu tak? Nakolik se mediální umístění kriminálního rizika liší od skutečnosti, pro nás reprezentované policejními statistikami, ukazují Tabulky 42 až 45. Nabízejí srovnání podílů pro skupiny definované pohlavím a věkem.²⁰ Vidíme, že riziko viktimizace závažnými trestnými činy, jako jsou úmyslné ublížení na zdraví, vražda a loupež, je z hlediska genderu pro ženy v mediálním prostoru skutečně nadhodnocené. Platí to více či méně pro většinu věkových kategorií žen, zejména pro ženy mladšího a středního věku. U trestného činu znásilnění podíly mediální reprezentace u žen odpovídají téměř přesně. Právě u znásilnění je třeba vždy brát v úvahu skutečnost, že patří mezi delikty s nejvyšší mírou latence, kdy oběti často skutky policii vůbec nehlásí.

Studie, věnující se reprezentaci seniorů a seniorek v českých médiích, potvrdila, že jeden z nejčtetnějších kontextů, ve kterém bývají senioři v médiích zmiňováni, je právě situace, kdy se stali obětí trestné činnosti, zpravidla násilné či majetkové (Gender Studies, 2005). Některé práce také pracují s hypotézou, že prezentace seniorů jako obětí trestné činnosti a mediálně zkreslená podoba této prezentace může podněcovat jejich obavy z kriminality, respektive obavy z rostoucí brutality (Smolík & Kajanová, 2012). Naše mediální analýza kriminálních zpráv ovšem ukázala, že ve srovnání s policejními statistikami není pro seniory kriminální riziko v kriminálních zprávách u vybraných sledovaných trestných činů nijak významně nadhodnocené, naopak často jsou podíly mediální reprezentace obětí seniorů nižší než policejní data. To ovšem nemění nic na tom, že obecné obavy z viktimizace mohou vzbuzovat zprávy o kriminalitě jako takové napříč věkovými kategoriemi.

20 Podíly specifických skupin obětí uváděné u tabulek 42 až 45 se mohou u mediální reprezentace některých charakteristik v jednotlivých procentech lišit od tabulky 41. U tabulky 41 jsou počítány z „personalizovaných“ kriminálních zpráv, tedy těch, které uvádějí konkrétní charakteristiky konkrétní oběti konkrétního skutku, zatímco u tabulek 42 až 45 jsou podíly počítány ze zpráv, u nichž máme informaci o pohlaví a věkové kategorii oběti.

Tabulka 41: Oběti v kriminálních zprávách a policejních statistikách (data za rok 2015): pohlaví obětí podle konkrétních trestných činů (podíly v %)²¹

	ženy		muži		N	
	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie
úmyslné ublížení na zdraví ²²	38,0	25,0	62,0	75,0	184	5 022
vražda	42,3	35,0	57,7	65,0	227	140
loupež	53,0	40,7	47,0	59,3	68	1 916
znásilnění	90,0	92,9	10,0	7,1	40	596

Zdroj dat: Policie České republiky, Český statistický úřad (Český statistický úřad, 2020), (Martinková & Biedermanová, 2019).

Tabulka 42: Oběti úmyslného ublížení na zdraví²³ v kriminálních zprávách a policejních statistikách (data za rok 2015) podle pohlaví a věku; podíly v % z celku, média N = 184 (kriminální zprávy, u nichž je u daného trestného činu přítomna informace o pohlaví i věkové kategorii), policie N = 5 022

Úmyslné ublížení na zdraví	do 18 let		19 až 59		60 a více		Celkem	
	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie
ženy	3,7	1,7	28,8	20,3	5,4	3,0	36,5	25,0
muži	11,4	6,9	46,4	61,0	4,3	7,1	63,5	75,0
celkem	15,1	8,6	75,2	81,3	9,7	10,1	100,0	100,0

Zdroj dat: Policie České republiky, Český statistický úřad (Český statistický úřad, 2020).

Tabulka 43: Oběti vraždy v kriminálních zprávách a policejních statistikách (data za rok 2015) podle pohlaví a věku; podíly v % z celku, média N = 227 (kriminální zprávy, u nichž je u daného trestného činu přítomna informace o pohlaví i věkové kategorii), policie N = 140

Vražda	do 18 let		19 až 59		60 a více		Celkem	
	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie
ženy	6,2	5,0	30,8	23,6	5,3	6,4	42,3	35,0
muži	2,6	5,0	51,1	50,7	4,0	9,3	57,7	65,0
celkem	8,8	10,0	81,9	74,3	9,3	15,7	100,0	100,0

Zdroj dat: Policie České republiky, Český statistický úřad (Český statistický úřad, 2020), (Martinková & Biedermanová, 2019).

21 Viz poznámka pod čarou č. 20.

22 Počítáno bylo pouze s případy úmyslného ublížení na zdraví, z údajů za mediální reprezentaci byly vyloučeny všechny případy neúmyslného ublížení na zdraví, autonehody apod.

23 Viz poznámka pod čarou č. 22.

Tabulka 44: Oběti loupeže v kriminálních zprávách a policejních statistikách (data za rok 2015) podle pohlaví a věku; podíly v % z celku, média N = 68 (kriminální zprávy, u nichž je u daného trestného činu přítomna informace o pohlaví i věkové kategorii), policie N = 1 916

Loupež	do 18 let		19 až 59		60 a více		Celkem	
	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie
ženy	1,5	2,2	41,2	28,7	10,3	9,8	53,0	40,7
muži	4,4	8,1	33,8	44,4	8,8	6,8	47,0	59,3
celkem	5,9	10,3	75,0	73,1	19,1	16,6	100,0	100,0

Zdroj dat: Policie České republiky, Český statistický úřad (Český statistický úřad, 2020), (Martinková & Biedermanová, 2019).

Tabulka 45: Oběti znásilnění podle pohlaví a věku; podíly v % z celku, média N = 40 (kriminální zprávy, u nichž je u daného trestného činu přítomna informace o pohlaví i věkové kategorii), policie N = 596

Znásilnění	do 18 let		19 až 59		60 a více		Celkem	
	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie
ženy	27,5	27,2	62,5	62,2	0	3,5	90,0	92,9
muži	7,5	5,0	2,5	2,0	0	0	10,0	7,1
celkem	35,0	32,2	65,0	64,2	0	3,5	100,0	100,0

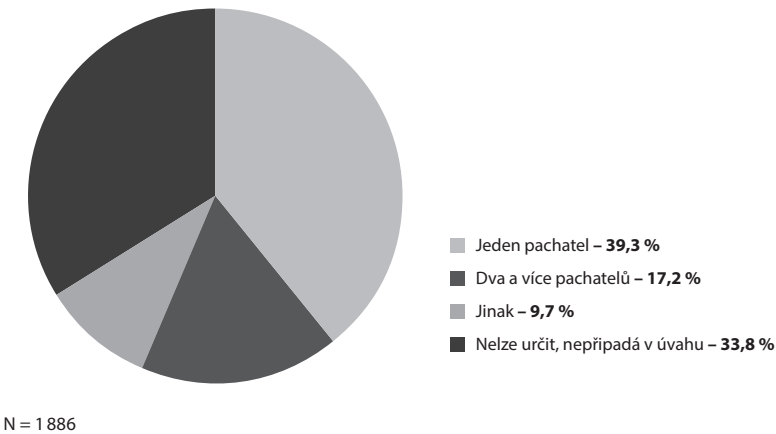
Zdroj dat: Policie České republiky, Český statistický úřad (Český statistický úřad, 2020).

III.11. Pachatelé v kriminálních zprávách: kdo je nositelem kriminálního rizika

Ústřední postavou kriminálních zpráv je vedle oběti také pachatel či pachatelé kriminálního skutku. Rovněž u pachatelů jsme sledovali podrobnější charakteristiky reprezentované v kriminálních zprávách. Jednou z nich byl počet prezentovaných pachatelů (Graf 9). Vidíme, že zejména páchaní násilné a mravnostní kriminality bývá v kriminálních zprávách z hlediska pachatele prezentováno jako individuální záležitost (Tabulka 46). U většiny trestných činů v mediální reprezentaci zřetelně převažuje pouze jeden pachatel, u některých jsou podíly podobné s kategorií „dva a více pachatelů“, jde o krádež, krádež vloupáním a také podvod (Tabulka 47). Jedinou skupinou deliktů, kde bývá významně častěji informováno o více pachatelích, jsou drogové delikty.

Diferenciace souboru podle televizí a období (Tabulky 48 a 49) naznačuje zřetelnou profilaci kriminálního zpravodajství soukromých televizí na takovou mediálně atraktivní trestnou činnost, která s sebou nese charakteristiku výraznější personalizace kriminality. Častěji se u nich, a to zejména v pozdějším časovém období, objevuje kategorie konkrétních personalizovaných pachatelů (buď jednoho nebo dvou a více), zatímco Česká televize se přiklání k obecnějším zprávám o kriminalitě nebo ke zprávám o takové kriminalitě, kde nelze jednoznačně pachatele či původce kriminálního skutku určit.

Graf 9: Pachatelé v kriminálních zprávách

Tabulka 46: Pachatelé prezentované kriminality podle druhu kriminality (podíly v %, N = 1 552)

Pachatelé v kriminálních zprávách	Druh kriminality				
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní
Jeden pachatel	60,8	43,4	42,2	76,1	38,2
Dva a více pachatelů	21,6	36,2	26,2	17,4	13,7
Jinak/nelze určit	17,6	20,4	31,6	6,5	48,1

Pozn.: Cramerovo V = 0,241, p < 0,001

Tabulka 47: Pachatelé v kriminálních zprávách podle trestných činů (řazení podle celkové četnosti, podíly v %, N = 1 886)

Trestný čin	Pachatelé v kriminálních zprávách			
	Jeden pachatel	Dva a více pachatelů	Jinak/ nelze určit	Cramerovo V
Ublížení na zdraví	52,2	20,9	26,9	0,125***
Vražda	66,5	12,4	21,1	0,203***
Skutek spojený s dopravou (autonehoda apod.)	50,5	7,7	41,8	0,099***
Podvod	40,0	32,9	27,1	0,136***
Požár/žhářství, výbuch, jiná nehoda	20,2	2,0	77,8	0,166***
Krádež	39,2	40,2	20,6	0,152***
Loupež	61,4	31,4	7,2	0,145***
Obecné ohrožení	65,1	9,5	25,4	0,098***
Drogový delikt	21,2	65,4	13,4	0,216***
Korupce	51,0	28,6	20,4	0,079**
Daňový delikt	50,0	34,2	15,8	0,088**
Terorismus	30,6	19,4	50,0	0,025 n.s.
Pohlavní zneužívání	72,7	21,2	6,1	0,105***
Krádež vloupáním	46,7	50,0	3,3	0,128***
Výtržnictví	56,7	33,3	10,0	0,089**
Zneužití pravomoci úřední osoby	51,7	34,5	13,8	0,081**
Znásilnění	85,2	11,1	3,7	0,116***

Pozn.: ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 48: Pachatelé v kriminálních zprávách podle televizí (N = 1 886)

Pachatelé v kriminálních zprávách					
		Jeden pachatel	Dva a více pachatelů	Jinak/ nelze určit	Celkem
Česká televize	Abs.	111	70	239	420
	%	26,4	16,7	56,9	100,0
Nova	Abs.	264	96	273	633
	%	41,7	15,2	43,1	100,0
Prima	Abs.	367	158	308	833
	%	44,0	19,0	37,0	100,0
Celkem	Abs.	742	324	820	1 886
	%	39,3	17,2	43,5	100,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,117, p < 0,001.

Tabulka 49: Pachatelé v kriminálních zprávách podle televizí a období (podíl v %; N = 1 886; za roky 2000 a 2001 N = 458, za roky 2015 a 2016 N = 1 428)

Pachatelé v kriminálních zprávách			
2000 + 2001			
	Jeden pachatel	Dva a více pachatelů	Jinak/ nelze určit
Česká televize	32,6	27,9	39,5
Nova	32,0	18,9	49,1
Prima	35,7	27,9	36,4
Celkem 2000 + 2001	33,4	24,5	42,1
2015 + 2016			
	Jeden pachatel	Dva a více pachatelů	Jinak/ nelze určit
Česká televize	23,7	11,7	64,6
Nova	45,4	13,8	40,8
Prima	46,0	16,9	37,1
Celkem 2015 + 2016	41,3	14,8	43,9

Pozn.: Cramerovo V (2000 + 2001) = 0,090, n.s.; Cramerovo V (2015 + 2016) = 0,154, $p < 0,001$, Cramerovo V (mezi obdobími) = 0,176, $p < 0,001$

Obdobně jako u obětí trestné činnosti jsme zaznamenávali konkrétní charakteristiky prezentovaných pachatelů, celkem máme bližší informace o 2 132 pachatelích. Informace o pachatelích bývají tedy četnější než o obětech trestné činnosti (těch bylo 1 706). U bližších charakteristik jsme sledovali jejich podíl na zprávách, kde je pachatel, případně potenciální pachatel, personalizován a spojen s konkrétním trestným činem. Do podrobnější analýzy tedy nebyly zahrnuty zprávy zabývající se kriminalitou v obecné rovině. Byl sledován také potenciální rozdíl mezi televizními stanicemi.

V celkovém souboru bylo identifikováno 88 % pachatelů mužů a 12 % žen. Mezi jednotlivými televizemi přitom nebyly v podílech mužů a žen jako pachatelů shledány statisticky signifikantní rozdíly. Z genderového hlediska se tedy mezi sebou kriminální zprávy jednotlivých televizí nijak významně neliší.

Ve třetině případů byl specifikován socioekonomický status pachatele. Většinou bývá pachatel definován svým povoláním, současným či minulým (bývalý řidič firmy, bývalý hejtman, bývalý policista apod.). Výkon povolání přitom může (taxikář, majitel ubytovny, řidič kamionu, účetní), ale také nemusí souviset se spáchaným trestným činem. Specifickou zpravodajskou hodnotu pak u pachatele trestného činu nesou povolání, kde se předpokládá bezúhonnost jejich představitelů, například lékař, soudce, učitelka, kněz, právník, policista, celník, úředník, ředitel nemocnice, bývalá jeptiška, poslanec. Právě politik/bývalý politik a policista/bývalý policista jsou nejčetnějšími profesními skupinami zmiňovanými mezi pachateli (politik se objevil 77×, policista ve 44 případech). Bývají uváděny také charakteristiky, které odkazují k pachatelově situaci rodinné (matka čtyř dětí) či sociální (muž v exekuci, nezaměstnaný, bezdomovec, dlužník), ale také k jeho kriminální kariéře (pašerák drog, člen gangu, organizátor přípravy nelegálních transplantací orgánů, lupič, zloděj, podvodník, dealer, překupník, pašerák drog, vězeň). Výjimkou nebývá ani

zdůraznění závislosti na alkoholu nebo drogách na straně pachatele („alkoholik“, „feták“, „zfetovaný řidič“, „opilá matka“) a upozornění na příbuzenský vztah k ostatním aktérům případu (nevlastní syn oběti, matka, manžel oběti, babička oběti, bratr oběti, přítel matky oběti, nevlastní vnuk oběti). V uvádění takovýchto charakteristik se mezi sebou sledované televize liší, častěji socioekonomický status specifikuje Česká televize a Prima. Zřetelné rozdíly mezi televizemi jsou z hlediska uvedení politika jako pachatele nebo potenciálního pachatele kriminálního skutku. Jednoznačně nejvíce se tato charakteristika objevuje v České televizi (téměř 9 % zpráv), což je spojeno s jejím zaměřením na trestné činy s širším celospolečenským dopadem, hospodářskou kriminalitu, korupci apod.

U více než čtvrtiny kriminálních zpráv je pachatel charakterizován svou národností nebo etnicitou. Častěji se taková charakteristika pachatele objevuje v České televizi a na Nově (téměř v 7 % kriminálních zpráv) než na Primě. Nejčastěji je ovšem zdůrazněna příslušnost k majoritě (např. „pachatelem je 50letý Čech“). Nicméně i tak představují cizinci nejčtenější specifickou skupinu pachatelů v kriminálních zprávách (téměř 5 % kriminálních zpráv, detailněji tabulky 59 a 60), případně jsou ještě podrobněji charakterizováni jako uprchlíci nebo migranti. Pachatelé cizinci se pak opět vyskytují častěji v České televizi a na Nově. Nejčteněji jsou mezi pachateli uváděni Ukrajinci, Němci, Slováci, Rusové, případně „rusky hovořící skupiny“ nebo přímo „ruskojazyčný gang“. Vyskytují se i zprávy výslovně uvádějící romského pachatele, případně poukazující na jeho „snědší“ či „tmavší“ pleť. V další části zpráv, kterou tato obsahová analýza zkoumající textové přepisy televizních zpráv ovšem neobsáhne, se pak na romský původ pachatele odkazuje pomocí ilustrativních záběrů.

Podíváme-li se na další nejčtenější specifické skupiny, vedle cizinců/uprchlíků (117) se mezi pachateli opakovaně objevují recidivisté (87), již zmínění politici (77) a psychicky nemocní pachatelé (50). Jejich podíly ve sledovaných televizích ukazuje tabulka 59 a 60. Recidiva je u pachatele zdůrazněna ve 4 % kriminálních zpráv, jeho duševní nemoc u více než 2 %. Kriminální zpravodajství sledovaných televizí se od sebe v uvádění těchto charakteristik nijak významně neliší.

Dětí, případně mladistvých pachatelů, bylo v našem výběru méně, než jsme čekali (30). Ze zahraničních studií je zřejmé, že děti či mladiství jsou jako pachatelé trestné činnosti atraktivním objektem kriminálních zpráv a nízký věk pachatelů je jednou z nejsilnějších zpravodajských hodnot (Greer, 2003; Jewkes, 2004). V našem výběru se žádný výrazný a médií silně sledovaný kriminální skutek, kterého by se dopustil mladistvý nebo dokonce dítě, neobjevil. Navíc i náš náhodný výběr byl zkonstruován tak, aby výjimečná vychýlení způsobená silným pokrytím jednotlivých výrazných kauz v určitém čase byla minimalizována. V „klidných časech“ se tak kriminální zpravodajství sledovaných televizí z hlediska uvedení pachatelů-dětí/mladistvých neliší. Zahraniční studie naznačují, že kdyby se vyskytl mediálně atraktivní případ s tímto typem pachatele, vlna zájmu by se projevila zejména u bulvárněji laděného zpravodajství a rozdíly by se mezi různými kriminálními zpravodajstvími zřejmě jasněji ukázaly. Ověření této hypotézy by ovšem přinesla spíše cíleně realizovaná případová studie.

Podíváme-li se na rozdíly v uvádění specifických skupin pachatelů mezi sledovanými časovými obdobími, vidíme, že jde o poměrně neměnné charakteristiky, které se v čase

příliš neliší. Jedinou výjimkou je přítomnost pachatele-politika v kriminálních zprávách, který je přítomen v 6 % zpráv v letech 2000/2001 a pouze ve 2 % v časovém období 2015/2016 (Cramerovo V = 0,091, $p < 0,001$).

Údaje o socioekonomickém statusu a národnosti či etnicitě pachatele byly v prvním sledovaném období uváděny ve vyšším podílu zpráv než v období druhém. To ovšem může být způsobeno navýšením celkového objemu kriminálních zpráv v letech 2015/2016 díky rozšířenému kriminálnímu zpravodajství TV Prima s množstvím stručných a triviálních kazuistik bez bližších podrobností. Za pozornost stojí skutečnost, že v novějším sledovaném období je podíl žen-pachatelek o něco vyšší, rozdíl je ovšem statisticky významný na nižší hladině významnosti.

Tabulka 50: Pachatelé v kriminálních zprávách: charakteristiky podle televizí (podíly v % za jednotlivé televize)

	Pohlaví		Zmíněn SES	Zmíněna etnicita, národnost
	muži	ženy		
Česká televize	89,1	10,9	35,6	31,2
Nova	88,9	11,1	25,0	39,6
Prima	86,2	13,8	35,3	21,0
Celkem	87,6	12,4	31,9	29,0
Cramerovo V	0,043 n.s.		0,106***	0,184***
N	1 229		2 132	2 132

Pozn.: *** $p < 0,001$, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 51: Pachatelé v kriminálních zprávách: nejčtenější specifické skupiny podle televizí (podíly v % za jednotlivé televize, N = 2 132)

	Zmíněné specifické skupiny				
	cizinec, uprchlík	recidivista	politik	psychicky nemocný	dítě/mladistvý
Česká televize	6,9	3,6	8,6	1,7	0,3
Nova	6,5	4,2	1,7	2,2	1,8
Prima	3,1	3,9	2,5	2,5	1,5
Celkem	4,9	3,9	3,2	2,3	1,4
Cramerovo V	0,081***	0,010 n.s.	0,138***	0,020 n.s.	0,045 n.s.

Pozn.: *** $p < 0,001$, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 52: Charakteristiky pachatelů v čase (podíly v % za jednotlivá časová období, N = 2 132)

	Pohlaví		Zmíněn SES	Zmíněna etnicita, národnost	Specifické skupiny				
	muži	ženy			cizinec	recidivista	politik	psychicky nemocný	dítě/ mladistvý
2000 + 2001	91,1	8,9	43,6	35,8	4,5	4,2	6,0	1,9	1,5
2015 + 2016	86,5	13,5	28,0	26,8	5,1	3,9	2,3	2,4	1,4
Celkem	87,6	12,4	31,9	29,0	4,9	3,9	3,2	2,3	1,4
Cramerovo V	0,061*		0,144***	0,086***	0,011 n.s.	0,006 n.s.	0,091***	0,014 n.s.	0,005 n.s.
N	1 229		2 132	2 132	2 132	2 132	2 132	2 132	2 132

Pozn.: * p < 0,05, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní

Tabulka 53 shrnuje charakteristiky mediálně reprezentovaných pachatelů podle druhu kriminality. Ženy jako pachatelky jsou častěji zmiňovány u majetkové kriminality, méně často u kriminality hospodářské. Cizinci bývají častěji prezentováni jako pachatelé mravnostní kriminality. Předchozí trestná činnost pachatelů pak bývá uváděna u majetkové trestné činnosti. U hospodářské kriminality jsou zase jako specifická skupina pachatelů nadhodnoceni politici. Jejich, byť potenciální, zapojení do páchání trestné činnosti je pochopitelně silnou zpravodajskou hodnotou. Informace, že pachatel trpí psychickými problémy, se objevuje častěji u mravnostní a násilné kriminality.

V Tabulce 54 jsou diferencovány charakteristiky mediálně reprezentovaných pachatelů podle jednotlivých sledovaných trestných činů. Podíly jsou opět počítány z „personalizovaných“ kriminálních zpráv, tedy těch, které uvádějí nějakou konkrétní charakteristiku konkrétního pachatele konkrétního skutku. Podíváme-li se na typicky zobrazované charakteristiky pachatelů jednotlivých trestných činů, jejich socioekonomický status bývá v kriminálních zprávách častěji specifikován u podvodu, korupce a zneužití pravomoci veřejného činitele, ale také u drogových deliktů. Tam bývá také zdůrazněno vykořenění pachatele v souvislosti s užíváním návykových látek.

Co se týče specifických skupin pachatelů, cizinci bývají v mediálním prostoru spojováni s drogovými delikty, s terorismem, ale také s vloupáními a pohlavním zneužíváním. Politici jsou jako specifická skupina významně častěji dáváni do souvislosti se zneužitím pravomoci veřejného činitele a s korupcí. Psychické onemocnění pachatele bývá častěji v kriminálních zprávách zmiňováno u znásilnění a pohlavního zneužívání, ale také u vraždy a u potenciálního viníka požáru, výbuchu či jiné nehody. Trestní minulost pachatele je významně častěji uváděna u krádeží, krádeží vloupáním a také u drogových deliktů.

Tabulka 53: Pachatelé v kriminálních zprávách: charakteristiky podle druhu kriminality (podíly v %)

Druh kriminality	Pohlaví		Charakteristiky pachatelů				
	ženy	muži	cizinec, uprchlík	recidivista	politik	psychicky nemocný	dítě/ mladistvý
Násilná	10,5	89,5	4,3	3,9	1,0	3,2	2,3
Majetková	18,2	81,8	5,4	7,4	1,3	0,6	0,6
Hospodářská	6,9	93,1	2,0	1,2	13,3	0,4	0,0
Mravnostní	12,5	87,5	9,3	5,8	0,0	5,8	1,2
Ostatní	13,3	86,7	5,6	3,4	2,9	1,8	1,5
Celkem	12,3	87,7	4,9	4,0	3,2	2,1	1,4
Cramerovo V	0,101*		0,069*	0,088**	0,222 ***	0,091**	0,065 n.s.
N	1 196		2076	2076	2076	2076	2076

Pozn.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní.

Tabulka 54: Pachatelé v kriminálních zprávách: charakteristiky podle trestných činů (podíly v % u sledovaných trestných činů)

Trestný čin	Charakteristiky pachatelů								
	Pohlaví		Zmíněn SES	Zmíněna etnicita, národnost	cizinec, uprchlík	recidivista	politik	psychicky nemocný	dítě/ mladistvý
	ženy	muži							
Ublížení na zdraví	11,5	88,5	25,0 ↓	23,2 ↓	2,7 ↓	1,5 ↓	1,8	1,8	2,4
Vražda	14,5	85,5	21,5 ↓	28,8	3,2	4,1	0,3	3,8 ↑	2,0
Skutek spojený s dopravou	7,7	92,3	22,4 ↓	21,5 ↓	3,5	1,8	0,4 ↓	0,0 ↓	0,4
Podvod	16,5	83,5	46,5 ↑	34,5	3,5	3,1	5,8 ↑	0,0 ↓	0,4
Požár, výbuch, jiná nehoda	4,3	95,7	18,2 ↓	18,2	2,3	2,3	0,0	6,8 ↑	4,5
Krádež	20,2 ↑	79,8 ↓	33,1	13,0 ↓	3,2	7,1 ↑	0,0 ↓	1,3	0,6
Loupež	0,0 ↓	100,0 ↑	36,2	20,0 ↓	5,4	4,6	0,0 ↓	3,1	0,0
Obecné ohrožení	5,4	94,6	19,1 ↓	26,6	5,3	3,2	1,1	3,2	2,1
Drogový delikt	17,5	82,5	54,4 ↑	27,8	14,4 ↑	8,9 ↑	0,0	1,1	2,2
Korupce	6,4	93,6	60,3 ↑	56,4 ↑	0,0 ↓	0,0	32,1 ↑	0,0	0,0
Daňový delikt	0,0 ↓	100,0 ↑	45,3 ↑	42,2 ↑	1,6	0,0	6,3	1,6	0,0
Terorismus	11,1	88,9	27,8	52,8 ↑	25,0 ↑	8,3	0,0	0,0	0,0
Pohlavní zneužívání	8,6	91,4	27,4	33,9	11,3 ↑	3,2	0,0	6,5 ↑	1,6
Krádež vloupáním	9,1	90,9	37,9	25,9	15,5 ↑	12,1 ↑	0,0	0,0	1,7
Výtržnictví	16,7	83,3	9,3 ↓	22,2	0,0	7,4	0,0	3,7	0,0
Zneužití pravomoci	22,6	77,4	68,0 ↑	60,0 ↑	0,0	0,0	30,0 ↑	0,0	0,0
Znásilnění	0,0 ↓	100,0 ↑	23,1	25,0	3,8	3,8	0,0	15,4 ↑	0,0
N	1 196		2076	2076	2076	2076	2076	2076	2076

Pozn.: ■ tmavě šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně vyšší na hladině 0,001 ■ světle šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně nižší na hladině 0,001; symbol ↑ = skupina je nadhodnocena, symbol ↓ = skupina je podhodnocena (bez barevného zvýraznění na nižší hladině významnosti 0,01 nebo 0,05).

Obdobně jako u obětí se můžeme ptát, do jaké míry mediální realita v reprezentaci pachatelů trestné činnosti koresponduje se skutečným stavem, který bude pro naše potřeby představovat realita policejních statistik. Velmi opatrně můžeme interpretovat odlišnosti mediálního obrazu pachatelů od policejních dat (Tabulky 55 a 56). Pro srovnání byla použita data Policie ČR o stíhaných a vyšetřovaných osobách za rok 2015²⁴, což je poslední rok před výraznými změnami v metodice vykazování údajů. Jak již bylo uvedeno v podkapitole o podrobných charakteristikách obětí, při srovnání s policejními daty u charakteristik obětí a pachatelů trestné činnosti jsme jako referenční zvolili šetřený rok 2015, abychom údaji za rok 2016 s jinou metodikou vykazování nenarušili srovnatelnost údajů.

Jak již bylo zmíněno, v literatuře bývá uváděno, že děti či mladiství jsou jako pachatelé trestné činnosti atraktivním objektem kriminálních zpráv a nízký věk pachatelů je jednou ze silných zpravodajských hodnot (Greer, 2003; Jewkes, 2004). Podobně může fungovat také skutečnost, je-li pachatelem cizinec (Nečitelní cizinci. Jak se (ne)píše o cizincích v českém tisku, 2003). Náš výběr byl designován jako náhodný pravděpodobnostní, čímž jsme se snažili eliminovat vliv výrazných kauz a sledovat obecné charakteristiky žánru kriminálních zpráv. Jak vyplývá z našich dat, charakteristiky jako nízký či vysoký věk na straně pachatele, cizí státní příslušnost ani pohlaví samy o sobě nenesou specifickou zpravodajskou hodnotu. Je třeba dosáhnout mediálně zajímavé kombinace například s výjimečnou závažností nebo brutalitou spáchaného trestného činu, kdy je zpravodajská hodnota zmíněnými charakteristikami posílena. Právě takovéto výrazné kauzy, zpravidla velmi závažné a brutální trestné činy, ovšem mají potenciál veřejné mínění významně ovlivňovat. Hlubší analýza mediálního „zacházení“ s charakteristikou věku, pohlaví či cizí státní příslušnosti v souvislosti se závažným trestným činem je pak námět na další oblasti výzkumu, ideálně v podobě případových studií adekvátních kauz se silným mediálním pokrytím.

Publikace analyzující zjednodušující a stereotypní zobrazování **cizinců** a příslušníků národnostních, etnických a náboženských menšin poukazují na skutečnost, že o nich bývá informováno často v kontextu kriminality (Cizinci, našinci a média. Mediální analýzy, 2007; Klvačová & Bitrich, 2001; Nečitelní cizinci. Jak se (ne)píše o cizincích v českém tisku, 2003). Kriminalita cizinců je jevem, jehož rozsah má veřejnost tendenci přeceňovat. Podle průzkumu CVVM z roku 2018 (Hanzlová, 2018) až 64 % občanů zastává názor, že cizinci dlouhodobě pobývajících v České republice jsou příčinou nárůstu kriminality. Podíl cizinců na celkovém počtu stíhaných osob se v posledních deseti letech pohybuje mezi 6 až 9 %, konkrétně za sledovaný rok 2015 je to 7 % (Diblíková, 2019). Největší část cizinců páchajících trestnou činností na území ČR představují občané Slovenska (38 % stíhaných a vyšetřovaných cizinců v roce 2015), Ukrajiny (15 %) a Vietnamu (11 %) (Diblíková, 2016). Také výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci poukázal na skutečnost, že veřejnost přičítá kriminalitě cizinců o něco, nikoli však dramaticky, větší rozsah. Při odhadu podílu cizinců na celkové kriminalitě respondenti v průměru uváděli 20 % (Zeman, a další, 2010). Tato tendence veřejnosti přisuzovat cizincům negativní vliv na stav kriminality je dlouhodobá a stabilní.

24 <https://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

Otázkou je, jaký potenciální vliv na přeceňování kriminality cizinců mají média. Mezi médii reprezentovanými pachateli připadá na cizince 5 %, což v zásadě odpovídá údajům policejních statistik. V kriminálních zprávách bývají jako pachatelé-cizinci uváděni nejčastěji Ukrajinci, Němci, Slovinci, Rusové, případně „rusky hovořící skupiny“. Je zřejmé, že vliv na veřejné mínění mají zejména silné a výrazně mediálně pokryté příběhy. V případě pachatele cizince to byl v minulosti třeba případ několika brutálních znásilnění spáchaných ukrajinským dělníkem v Praze-Krči v průběhu prosince 2014. Kauza byla od spáchání zločinů mediálně hojně sledována, stejně jako její vyšetřování a soudní řízení.

Na první pohled je podíl trestné činnosti cizinců v policejních statistikách a v její mediální reprezentaci velmi podobný. Také výčet nejčastějších národností je téměř totožný. Policejní statistiky vykazují podíl cizinců na kriminalitě 7 %, zatímco v kriminálních zprávách je cizí státní příslušnost pachatele uvedena pouze v 5 % případů. Při podrobnějším třídění podle konkrétních trestných činů ale vidíme, že pachatel cizinec je v krimi zprávách významně častěji uváděn u pohlavního zneužívání, krádeže vloupáním a drogových deliktů. Jisté tendence tuto charakteristiku nadhodnocovat, tedy přeci jen v českém mediálním prostoru lze identifikovat.

Z perspektivy **mladistvého pachatele** byla v českém prostředí silným příběhem vražda třináctileté dívky z Kmětíněvsi, ke které se přiznal její stejně starý spolužák. Je známým jevem, že podobné události snadno spouštějí spirálu morální paniky, provázenou a živěnou kriminálním zpravodajstvím a dalšími mediálními výstupy, kdy se s vysokou pravděpodobností objevuje oživení diskuze o snížení hranice trestní odpovědnosti (v mezinárodním srovnání též Green, 2008).

V našem náhodném výběru bylo mezi mediálními případy okolo jeden a půl procenta mladistvých nebo dětských pachatelů, zatímco policejní statistiky jich vykazují okolo 3 %. Zajímavý je významně vyšší podíl vykázaných stíhaných osob v nízkém věku v rámci mravnostní kriminality (na úrovni konkrétních trestných činů u znásilnění a pohlavního zneužívání), který se ovšem do mediální reality nepromítá. V kategorii pohlavního zneužívání jde často o dobrovolný pohlavní styk dětí do 15 let, který při absenci jiných zpravodajských hodnot není mediálně zajímavý. Na nízký podíl mladistvých pachatelů v mediální reprezentaci kriminality má zřejmě vliv i zvýšená právní ochrana nezletilých a mladistvých pachatelů při zveřejňování informací o jimi spáchaných deliktech (viz Příloha č. 1). Pozoruhodné je, že veřejnost má podobně jako u cizinců i u této specifické skupiny pachatelů, mladistvých nebo dětí, tendenci nadhodnocovat podíl jimi spáchané kriminality. V již zmiňovaném výzkumu veřejného mínění respondenti v průměru odhadovali 18% podíl na celkové spáchané kriminalitě, nejčastějším odhadem přitom byla hodnota 10 % (Zeman, a další, 2010).

Další specifickou skupinou jsou pachatelé, u kterých se v médiích objeví informace o **psychické nemoci**. Ze známých a mediálně exponovaných případů zmiňme například ubodání ženy v obchodě Tesco v pražském nákupním středisku Nový Smíchov „psychiatricky léčenou ženou“, která byla několik hodin předtím propuštěna z psychiatrické nemocnice v Bohnicích. Takové případy mají zase potenciál vyvolat diskuzi o nezbytné reformě psychiatrické péče a podobně.

Největší nepoměr ve srovnání mediálně reprezentovaných charakteristik pachatelů a policejních statistik je u informace o **trestní minulosti pachatele** nebo domnělého pachatele. Zatímco policejní statistiky vykazují vysoký podíl recidivistů na všech druzích kriminality, v médiích bývá tato charakteristika pachatele zdůrazněna především u trestných činů, které jsou typické svým opakovaným páčáním (krádeže, krádeže vloupáním, drogové delikty). Je zřejmé, že zatímco recidiva je kategorie důležitá pro policejní vykazování, pro kriminální zprávy je sama o sobě bez valné zpravodajské hodnoty. Můžeme ovšem vyslovit domněnku, že právě „obyčejná“ a „běžná“ majetková kriminalita získává mediální zajímavost právě díky poukázání na trestní minulost pachatelů. Není bez zajímavosti, že když měli respondenti v opakovaně zmiňovaném výzkumu IKSP odhadnout podíl recidivistů na celkové kriminalitě, měli na rozdíl od pachatelů cizinců a mladistvých tendenci jejich podíl naopak podceňovat. Zatímco podle policejních dat tvoří recidivisté více než polovinu stíhaných a vyšetřovaných osob, jejich průměrný odhadovaný podíl byl 26 % s nejčteněji uváděnou hodnotou 30 %. Podceňování podílu recidivistů u veřejnosti tak může být způsobeno právě nízkou zpravodajskou hodnotou této informace, která se jako charakteristika pachatele objevuje v médiích poměrně zřídka.

Obecně tedy nelze tvrdit, že by uvedené sledované charakteristiky na straně pachatele (nízký věk, psychická nemoc, cizí státní příslušnost, recidiva) byly zpravodajskými hodnotami samy o sobě, ale v případech zvláště závažného trestného činu jeho zpravodajskou hodnotu a mediální atraktivitu výrazně posilují.

Tabulka 55: Pachatelé v kriminálních zprávách a v policejních statistikách (za rok 2015): charakteristiky podle druhu kriminality (podíly v %)

Druh kriminality	Charakteristiky pachatelů							
	ženy		cizinec		recidivista		dítě/mladistvý	
	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie
Násilná	10,5	9,1	4,3	7,5	3,9	48,4	2,3	6,3
Majetková	18,2	15,4	5,4	6,0	7,4	67,3	0,6	5,4
Hospodářská	6,9	29,9	2,0	8,2	1,2	34,2	0,0	0,8
Mravnostní	12,5	9,1	9,3	8,9	5,8	30,5	1,2	21,2
Ostatní, zbývající	13,3	12,9	5,6	7,3	3,4	50,4	1,5	1,7
Celkem	12,3	15,6	4,9	7,1	4,0	52,0	1,4	3,3
N	1 196	101 881	2 076	101 881	2 076	101 881	2 076	101 881

Tabulka 56: Pachatelé v kriminálních zprávách a policejních statistikách (data za rok 2015): pohlaví pachatelů podle vybraných trestných činů²⁵ (podíly v %, média: podíl specifické skupiny pachatelů na mediálně reprezentovaných pachatelích daného trestného činu, policie: podíl specifické skupiny pachatelů na stíhaných a vyšetřovaných osobách u daného trestného činu)

Trestný čin	Specifická skupina pachatelů								N	
	ženy		cizinec		recidivista		dítě/mladistvý			
	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie	Média	Policie
Úmyslné ublížení na zdraví ²⁶	10,5 (N = 162)	7,8	2,4	7,9	1,5	43,9	2,4	6,5	336	4 330
vražda ²⁷	14,5 (N = 179)	16,9	3,2	11,0	4,1	47,4	2,0	3,2	344	154
podvod ²⁸	16,5 (N = 139)	34,3	3,5	4,2	3,1	36,6	0,4	0,1	226	7 124
krádež ²⁹	20,2 (N = 94)	17,4	3,2	6,3	7,1	73,5	0,6	4,2	154	15 950
loupež ³⁰	0 (N = 77)	8,2	5,4	9,3	4,6	54,0	0	16,2	130	1 491
drogový delikt ³¹	17,5 (N = 63)	15,9	14,4	9,5	8,9	50,4	2,2	4,4	90	3 816
pohlavní zneužívání ³²	8,6 (N = 35)	10,5	11,3	4,5	3,2	21,5	1,6	32,3	62	531
krádež vloupáním ³³	9,1 (N = 33)	7,4	15,5	4,7	12,1	61,4	1,7	8,6	58	6 195
znásilnění ³⁴	0 (N = 27)	0,5	3,8	16,3	3,8	41,3	0	11,1	52	387

Zdroj dat: Policie České republiky, vlastní výpočty.

25 Srovnání sledovaných charakteristik je uvedeno u vybraných trestných činů, u některých trestných činů je problematické dohledat adekvátní data v policejních statistikách.

26 V policejních statistikách úmyslné ublížení na zdraví (TSK 151). Počítáno pouze s případy úmyslného ublížení na zdraví, z údajů za mediální reprezentaci byly vyloučeny všechny autonehody apod.

27 V policejních statistikách Vraždy celkem (TSK 101-106).

28 V policejních statistikách Podvod (TSK 830), Pojistný podvod (TSK 880), Úvěrový podvod (TSK 881), Dotační podvod (TSK 882).

29 V policejních statistikách Krádeže prosté celkem (TSK 411-490).

30 V policejních statistikách Loupež (TSK 131).

31 V policejních statistikách Ned. výr. a d. psych.I. a jedů pro J (TSK 635), Šíření toxikománie (TSK 636), Ned. výr. a d. psych. I. a jedů pro S (TSK 641), Ned. výr. a d. psych.I. a jedů pro V (TSK 642), Nedovol. pěstování rostlin obsah. omam. látku (TSK 643).

32 V policejních statistikách Pohlavní zneužívání v závislosti (TSK 211), Pohlavní zneužívání ostatní (TSK 212)

33 V policejních statistikách Krádeže vloupáním celkem (TSK 311-390).

34 V policejních statistikách Znásilnění (TSK 201).

III.12. Tresty v kriminálních zprávách

Budeme-li vnímat kriminální zprávu jako redukovaný „příběh“, je zmínění reálného nebo potenciálního trestu za uvedený trestný čin jakýmsi rozuzlením nebo jeho náznakem. Při analýze reprezentace trestů je třeba vzít v úvahu skutečnost, že informace o trestech a trestání v kriminálních zprávách jsou pouze hypotetické, protože pouze 10 % kriminálních zpráv informuje o trestném činu ve fázi vynesení pravomocného nebo nepravomocného rozsudku.

Nějaký druh trestu je zmíněn přibližně ve třetině (33 %) všech zpráv týkajících se kriminality. Nejčastěji je trestní rozměr kauzy zmíněn u mravnostní a hospodářské kriminality, kde je zmínka o trestu přibližně v polovině případů (Tabulka 57). Z hlediska konkrétních trestných činů je trestní postih významně častěji zdůrazněn u znásilnění a daňových deliktů (Tabulka 58). Častěji bývá trest zmiňován v kriminálním zpravodajství soukromých televizí Prima a Nova, kde je uveden zhruba ve třetině zpráv, zatímco u České televize je tento atribut přítomen méně často, přibližně ve čtvrtině případů (Tabulka 59). Nutno poznamenat, že v prvním sledovaném časovém období měla Česká televize tento podíl ze všech televizí netypicky nejvyšší, což může být výkyv způsobený nižším počtem zpráv. Rozdíly mezi televizemi byly sice statisticky významné, ovšem na nižší hladině významnosti (Tabulka 60). Mezi sledovanými časovými obdobími se, především u soukromých televizí, ukázal možný trend více zdůrazňovat trest, který za daný trestný čin pachatelů či pachatelům hrozí.

Tabulka 57: Tresty v kriminálních zprávách podle druhu kriminality (v %, N = 1 445)

	Druh kriminality				
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní
Trest zmíněn	42,7	41,2	44,8	57,8	28,9

Pozn.: Cramerovo V = 0,161, p < 0,001.

Tabulka 58: Tresty v kriminálních zprávách podle trestných činů (v %)

	Trestný čin														
	Ublížení na zdraví	Vražda	Doprava	Podvod	Požár, jiná nehoda	Krádež	Loupež	Obecné ohrožení	Drogový delikt	Korupce	Daňový delikt	Terorismus	Pohlavní zneužívání	Krádež vloupáním	Výtržnictví
Trest zmíněn	32,7	41,7 ↑	27,2	38,3	14,7 ↓	41,2	42,9	48,3 ↑	48,0 ↑	44,7	65,8 ↑	15,2 ↓	46,9	33,3	50,0 ↑
N	230	218	196	155	99	97	70	63	52	49	38	36	33	30	29

Pozn.: ■ tmavě šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně vyšší na hladině 0,001; symbol ↑ = skupina je nadhodnocena, symbol ↓ = skupina je podhodnocena (bez barevného zvýraznění na nižší hladině významnosti 0,01 nebo 0,05).

Tabulka 59: Tresty v kriminálních zprávách podle televizí (podíly v % za jednotlivé televize, N = 1 662)

	Trest zmíněn	
	ano	ne
Česká televize	25,3	74,7
Nova	32,9	67,1
Prima	37,7	62,3
Celkem	33,0	67,0

Pozn.: Cramerovo V = 0,100, p < 0,001

Tabulka 60: Tresty v kriminálních zprávách podle televizí a období (podíly v %, N = 1 662, za 2000 a 2001 N = 414, za 2015 a 2016 N = 1 248)

Trest zmíněn		
2000 + 2001		
	ano	ne
Česká televize	34,0	66,0
Nova	19,3	80,7
Prima	29,5	70,5
Celkem 2000 + 2001	26,3	73,7
2015 + 2016		
	ano	ne
Česká televize	22,4	77,6
Nova	38,0	62,0
Prima	40,1	59,9
Celkem 2015 + 2016	35,3	64,7

Pozn.: Cramerovo V (2000 + 2001) = 0,139, p < 0,05; Cramerovo V (2015 + 2016) = 0,148, p < 0,001, Cramerovo V (mezi obdobími) = 0,082, p < 0,01

Mluví-li se v mediálním prostoru v souvislosti s kriminalitou o trestu, v naprosté většině jde o nepodmíněný trest odnětí svobody. Ten je přítomen v pětině všech zpráv a vezmeme-li v úvahu pouze kriminální zprávy, které konkrétně nějaký trest uvádějí, je nepodmíněný trest zmíněn ve více než 90 % případů (Tabulka 61). Nepodmíněný trest odnětí svobody je tedy jednoznačně dominantně reprezentovaným druhem trestu. Již v závěrech předcházející mediální analýzy jsme konstatovali, že „v mediálním prostoru trest rovná se vězení“ (Háková, 2015) a nyní se tato skutečnost opět potvrdila. Výjimečně bývá zmíněn podmíněný trest odnětí svobody, ve čtyřech případech pak byl zcela konkrétně specifikován uloženým dohledem probačního úředníka.

Alternativní tresty jsou v našem náhodném výběru kriminálních zpráv reprezentovány spíše ojediněle, což souvisí především se zaměřením médií na závažnou trestnou činnost, s níž jsou pochopitelně svázány přísnější tresty. Z alternativních trestů se v našem výběru v jednotkách případů objevil peněžitý trest, trest domácího vězení a trest obecně prospěšných prací. Vedle trestních sankcí dalších necelých 5 % zpráv tematizuje vyčíslení vzniklé škody a povinnost ji nahradit, případně zmiňuje přímo trest propadnutí majetku.

Převažující reprezentace nepodmíněného trestu odnětí svobody platí napříč všemi druhy kriminality (Tabulka 62). Z hlediska konkrétních trestných činů (Tabulka 63) je nejvýznamnější informace o jejich přísném sankcionování přítomna u znásilnění (70 % zpráv), u daňových deliktů (55 %), drogových deliktů (44 %), loupeží (41 %) a vražd (37 %). Vedle těchto závažných zločinů je ovšem významně vyšší podíl zpráv, které zmiňují nepodmíněný trest, také u krádeží (38 %).

Podíváme-li se na rozdíly mezi televizemi v reprezentaci dvou čteněji reprezentovaných trestů, a sice nepodmíněného a podmíněného trestu odnětí svobody, výsledky při dominanci nepodmíněného trestu zákonitě kopírují již zmíněné rozdíly v uvedení jakéhokoli trestu (Tabulka 64). Tedy platí, že v kriminálním zpravodajství soukromých televizí bývá nepodmíněný trest zmiňován častěji než v České televizi, a to právě v souvislosti s jejich zaměřením na informace o závažné trestné činnosti. Je přitom patrný trend, že jeho reprezentace se v soukromých televizích navyšuje, zatímco v České televizi podíl klesá (Tabulka 65). V reprezentaci podmíněného trestu nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly ani mezi televizemi, ani mezi časovými obdobími.

Tabulka 61: Druhy trestů v kriminálních zprávách (podíly v %)

	N	Podíl ze všech zpráv (N = 1 886)	Podíl ze zpráv, které uvádějí konkrétní trest (N = 431)
Nepodmíněný trest odnětí svobody	394	20,9	91,4
Podmíněný trest (4 s dohledem)	26	1,4	6,0
Peněžitý trest	8	0,4	1,9
Trest domácího vězení	2	0,1	0,5
Trest obecně prospěšných prací	1	0,1	0,2

Tabulka 62: Druhy trestů v kriminálních zprávách podle druhu kriminality (v %, N = 1 552)

Druh trestu	Druh kriminality				
	Násilná	Majetková	Hospodářská	Mravnostní	Ostatní
Nepodmíněný trest odnětí svobody	37,5	34,7	26,7	52,2	13,0
Podmíněný trest	1,7	2,0	2,1	2,2	1,4
Peněžitý trest	0,5	1,0	1,6	0,0	0,0
Trest domácího vězení	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Trest obecně prospěšných prací	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0
Trest neuveden/ nepřípadá v úvahu	60,1	61,8	69,6	45,6	85,6
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabulka 63: Tresty v kriminálních zprávách podle trestných činů

	Trest odnětí svobody		Jinak/ trest neuveden	Celkem
	nepodmíněný	podmíněný		
Ublížení na zdraví	23,0	2,6	74,4	100,0
Vražda	36,7 ↑	1,4	61,9	100,0
Skutek spojený s dopravou	11,7 ↓	1,0	87,3	100,0
Podvod	25,2	2,6	72,2	100,0
Požár, výbuch, jiná nehoda	9,1 ↓	0,0	90,9	100,0
Krádež	38,1 ↑	2,1	59,8	100,0
Loupež	41,4 ↑	0,0	58,6	100,0
Obecné ohrožení	38,1 ↑	1,6	60,3	100,0
Drogový delikt	44,2 ↑	1,9	53,9	100,0
Korupce	28,6	6,1 ↑	65,3	100,0
Daňový delikt	55,3 ↑	2,6	42,1	100,0
Terorismus	13,9	0,0	86,1	100,0
Pohlavní zneužívání	39,4 ↑	3,0	57,6	100,0
Krádež vloupáním	30,0	0,0	70,0	100,0
Výtržnictví	36,7 ↑	0,0	63,3	100,0
Zneužití pravomoci úřední osoby	20,7	3,4	75,9	100,0
Znásilnění	70,4 ↑	0,0	29,6	100,0

Pozn.: ■ tmavě šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně vyšší na hladině 0,001; symbol ↑ = skupina je nadhodnocena, symbol ↓ = skupina je podhodnocena (bez barevného zvýraznění na nižší hladině významnosti 0,01 nebo 0,05).

Tabulka 64: Trest odnětí svobody v kriminálních zprávách podle televizí (podíly v % za jednotlivé televize, N = 1 886)

	Trest odnětí svobody	
	nepodmíněný	podmíněný
Česká televize	11,4	1,4
Nova	24,0	1,3
Prima	23,3	1,4
Celkem	20,9	1,4
Cramerovo V	0,125***	0,007 n.s.

Pozn.: *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní.

Tabulka 65: Trest odnětí svobody v kriminálních zprávách podle televizí a období (podíly v %, N = 1 662, za 2000 a 2001 N = 414, za 2015 a 2016 N = 1 248)

	Trest odnětí svobody	
	nepodmíněný	podmíněný
Česká televize	16,3	2,3
Nova	11,4	0,6
Prima	17,5	3,2
Celkem 2000 + 2001	14,8	2,0
Česká televize	9,3	1,0
Nova	28,8	1,5
Prima	24,6	1,0
Celkem 2015 + 2016	22,8	1,2
2000 + 2001 Cramerovo V	0,077 n.s.	0,083 n.s.
2015 + 2016 Cramerovo V	0,169***	0,021 n.s.
Mezi obdobími Cramerovo V	0,084***	0,028 n.s.

Pozn.: *** p < 0,001, n.s. = nesignifikantní.

Kromě druhu trestné činnosti a konkrétních trestných činů nás také zajímalo, zda se zmínka o nepodmíněném, respektive podmíněném, trestu odnětí svobody objevuje více s konkrétními skupinami pachatelů (Tabulka 66). Tato hypotéza se potvrdila u dvou specifických skupin pachatelů. O nepodmíněném trestu odnětí svobody je významně častěji v kriminálních zprávách zmínka u pachatelů recidivistů a psychicky nemocných pachatelů. Zatímco v celém souboru je nepodmíněný trest svobody přítomen v 21 % kriminálních zpráv, ve skupině recidivistů je podíl uvedení nepodmíněného trestu 49 %. V případě psychicky nemocného pachatele je to 33 %. U podmíněného trestu se žádná taková statisticky významná souvislost neprokázala.

Tabulka 66: Nepodmíněný a podmíněný trest odnětí svobody v kriminálních zprávách podle skupin pachatelů

	Pohlaví		Charakteristiky pachatelů				
	ženy	muži	cizinec, uprchlík	recidivista	politik	psychicky nemocný	dítě/ mladistvý
Nepodmíněný trest	9,3	90,7	5,8	9,4 ↑	4,6	4,1 ↑	1,3
Podmíněný trest	8,0	92,0	3,8	0,0	7,7	0,0	3,8
N	1 023		1 886	1 886	1 886	1 886	1 886

Pozn.: ■ tmavě šedě zvýrazněná pole označují podíly signifikantně vyšší na hladině 0,001; symbol ↑ = skupina je nadhodnocena, (bez barevného zvýraznění na nižší hladině významnosti 0,01 nebo 0,05).

Obdobně se můžeme také ptát, zda některá konkrétní skupina obětí s sebou nenese vyšší pravděpodobnost zdůraznění přísné sankce, tedy nepodmíněného trestu, pro pachatele za spáchání trestného činu. Tato hypotéza u vybraných specifických skupin obětí ovšem neplatí. Je-li obětí trestného činu dítě nebo mladistvý či senior, podíl uvedeného

nepodmíněného trestu v kriminálních zprávách se významně nemění. Podobně se staticky významný rozdíl podílů neprokázal u obětí cizinců. Jediný případ, kde je tato možná souvislost naznačena, je u genderového hlediska. Je-li v kriminální zprávě obětí žena, je na nižší hladině významnosti (Cramerovo $V = 0,089$, $p < 0,05$) vyšší podíl zmínění potenciální přísné sankce, nepodmíněného trestu než u obětí mužů, což ovšem může být zapříčiněno také skladbou reprezentovaných trestných činů, u nichž jsou jako oběti uváděny ženy (typicky znásilnění).

Podíváme-li se na rozložení mediálně reprezentovaných sankcí podle sledovaných období, vidíme, že se převaha nepodmíněného trestu odnětí svobody jako dominantně reprezentovaného trestu v čase příliš nemění. Mediální obraz trestání se ovšem významně liší od skutečnosti, kde je nejčastěji ukládaným trestem trest podmíněný. Při interpretaci dynamiky reprezentace alternativních sankcí v čase je třeba vzít v úvahu především skutečnost, že trest domácího vězení byl do českého prostředí zaveden až novým trestním zákoníkem od roku 2010. Jak jsme již zmínili, reprezentace alternativních sankcí v médiích je minimální, což dokazuje právě jejich nízký podíl v našem reprezentativním výběru. Pro analýzu podrobnějších charakteristik jejich mediální reprezentace je třeba využít spíše kvalitativní výzkumné postupy (například analýza mediální reprezentace probace (Háková, 2019)).

Trest v mediálním prostoru má takřka výhradně podobu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jeho podíl je oproti reálně uloženým trestům pětinasobný. Jak již bylo řečeno, reprezentace trestání se odvíjí od mediálně atraktivních kriminálních skutků, což jsou v rámci žánru kriminálních zpráv trestné činy závažného charakteru, a tedy s přísnějšími tresty. To vyplývá také z Tabulky 68, která srovnává délku nepodmíněného trestu reprezentovanou v kriminálních zprávách s reálně uloženými tresty ve sledovaných letech. Zatímco mezi uloženými tresty převažují krátkodobé tresty odnětí svobody do jednoho roku, v médiích dominují dlouhodobé tresty. Podíl kategorie od 5 do 15 let je v médiích téměř desetinásobný, podíl kategorie přes 15 let je vyšší 64× a doživotí je v mediálním prostoru oproti skutečnosti nadhodnoceno dokonce 230krát. Znovu lze tedy konstatovat, že obraz trestání v mediálním prostoru téměř výlučně splývá s dlouhodobým trestem odnětí svobody. Mediálně reprezentovaná podoba trestání je tak ve všech ohledech punitivnější než reálně uložené tresty. Tato skutečnost souvisí nepochybně s tím, že média informují o závažných deliktech, k nimž se váží přísné tresty, ale také s tím, že média nejčastěji informují o aktuálních kauzách, bezprostředně nebo s krátkým odstupem po spáchání nebo odhalení. U trestu tak často zmiňují nejpřísnější variantu, která pachateli hrozí: „pachateli hrozí trest až...“ a neodráží, jaký trest mu byl reálně uložen. Kriminálních zpráv zmiňujících pravomocný nebo nepravomocný rozsudek je pouhá desetina.

Tabulka 67: Druhy trestů podle kriminálního zpravodajství a struktura uložených trestů podle období (v %, počítáno za dané dvouleté období; podíly trestů reprezentovaných kriminálním zpravodajstvím počítány ze zpráv, které uvádějí konkrétní trest, N=431; celkový počet trestů za obě časová období N = 250 385; dopočet do 100 % u uložených trestů představují další tresty v kriminálních zprávách nereprezentované)

	2000 + 2001		2015 + 2016		CELKEM	
	Kriminální zprávy	Uložené tresty ³⁵	Kriminální zprávy	Uložené tresty ³⁶	Kriminální zprávy	Uložené tresty ³⁷
Nepodmíněný trest odnětí svobody	86,1	21,6	92,6	15,0	91,4	18,2
Podmíněný trest	11,4	55,5	4,8	65,4	6,0	60,5
Peněžitý trest	2,5	5,6	1,7	4,3	1,9	5,0
Trest domácího vězení	-	-	0,6	0,2	0,5	0,1
Trest obecně prospěšných prací	-	12,9	0,3	11,7	0,2	12,3

Zdroj dat o uložených trestech: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>, vlastní výpočty.

Tabulka 68: Délka nepodmíněného trestu v kriminálních zprávách a podle trestů uložených ve sledovaných letech (sloučená data za roky 2000, 2001, 2015, 2016)

		Kriminální zprávy	Uložené tresty
Do 1 roku včetně	Abs.	16	29 029
	%	4,0	63,6
Přes 1 do 5 let včetně	Abs.	132	14 356
	%	33,8	31,4
Přes 5 do 15 let včetně	Abs.	175	2 164
	%	44,8	4,8
Přes 15 let	Abs.	50	111
	%	12,8	0,2
Doživotí	Abs.	18	7
	%	4,6	0,02
Celkem	Abs.	391	45 667
	%	100,0	100,0

35 Sloučená data za roky 2000 a 2001, dopočet do 100 % u uložených trestů představují další tresty v kriminálních zprávách nereprezentované.

36 Sloučená data za roky 2000 a 2001, dopočet do 100 % u uložených trestů představují další tresty v kriminálních zprávách nereprezentované.

37 Sloučená data za roky 2000 a 2001, dopočet do 100 % u uložených trestů představují další tresty v kriminálních zprávách nereprezentované.

III.13. Závěry kvantitativní obsahové analýzy

Kvantitativní obsahová analýza televizního kriminálního zpravodajství v českém mediálním prostředí nám ukázala základní charakteristiky žánru kriminálních zpráv. Snažila se také postihnout dynamiku žánru v čase a rozdíly mezi kriminálním zpravodajstvím sledovaných televizních stanic.

V prvním sledovaném období let 2000 a 2001 byl rozdíl mezi kriminálními zpravodajstvími jednotlivých televizí ve většině analyzovaných hledisek menší (nebo dokonce žádný) než ve druhém sledovaném období let 2015 a 2016. Z hlediska dynamiky žánru kriminálních zpráv v českém prostředí to naznačuje zřetelnou profilaci v čase a diferenciaci tohoto žánru u jednotlivých televizních stanic. Přitom se ukazuje, že soukromé televize Nova a Prima se v mnoha charakteristikách podobají a společně se odlišují od veřejnoprávní České televize. V českém mediálním prostoru se tak rozevírají pomyslné nůžky mezi tzv. „seriózním“ a „bulvárním“ kriminálním zpravodajstvím. Důležitým znakem dynamiky žánru je také vyšší počet zpráv v aktuálnějším období (75 % z celkového počtu), a tedy zřetelně vyšší zpravodajské pokrytí tématu kriminality a bezpečnosti a zaměření na kriminální zprávy. Toho důkazem je i vznik specifických pořadů zaměřených na tuto tematiku, ať už jde o svébytnou rubriku Krimi zprávy v rámci hlavní zpravodajské relace na televizi Prima nebo o pořad na pomezí reality show a hraného dokumentu Policie v akci v téže televizi.

Naprostá většina kriminálních zpráv obsahuje informace o konkrétním trestném činu. V nediferencovaném souboru takovýchto kazuistik bylo 80 %. Přitom se prokázalo, že právě tato charakteristika je důležitou při diferenciaci kriminálního zpravodajství jednotlivých televizí. U soukromých televizí Nova a Prima je podíl kriminálních zpráv s konkrétním skutkem významně vyšší než v České televizi, která se častěji problematice kriminality a bezpečnosti věnuje také v obecné rovině bez uvedení konkrétní kazuistiky.

Výraznou zpravodajskou hodnotou je aktuálnost. Největší podíl kriminálních zpráv informuje o kriminálním skutku bezprostředně po jeho spáchání nebo odhalení (44 %). S postupujícím časem od jeho spáchání klesá informační hodnota případu, o pokračujícím vyšetřování informuje 29 % zpráv, o soudním řízení 9 % a pouhá desetina zpráv se věnuje vynesení rozsudku. U Primy přitom převažuje aktuální zpravodajství bezprostředně po spáchání skutku s množstvím i triviálních případů, Nova se soustředí na pokračující vyšetřování mediálně atraktivních kauz a aktivní vyhledávání a zveřejňování podrobností a svědectví k případům a pro Českou televizi je typické zaměření na obecnější souvislosti, kauzy z minulosti a odhlédnutí od aktuálních kauz.

Obecně se kriminální zprávy nejvíce zabývají násilnou kriminalitou. Zřetelně se zde opět odlišuje kriminální zpravodajství České televize od kriminálních zpráv televizních stanic Nova a Prima. Zatímco soukromé televizní stanice se sklonem k bulvarizaci zpravodajství preferují ve svém obsahu násilnou kriminalitu, v případě kriminálního zpravodajství České televize je nejčastěji informováno o hospodářské kriminalitě a o kauzách, u nichž lze předpokládat širší společenský dosah. Z trestných činů jsou v celkovém souboru nejčastěji reprezentovány ublížení na zdraví, vraždy, skutky spojené s dopravou a podvody. Informace o vraždách a loupežích jsou doménou zejména soukromých televizí, Česká televize zase významně častěji informuje o podvodech a daňových deliktech.

Při srovnání struktury trestné činnosti v její mediální reprezentaci a v optice policejních statistik je základní charakteristikou kriminálního zpravodajství naddimenzování násilné kriminality a závažných trestných činů, typicky vražd, což platí zejména pro kriminální zpravodajství Novy a Primy.

Naprostá většina kriminality je v médiích situována zejména do veřejného prostoru, v domácím prostředí se odehrává pouhá pětina případů. Diferenciace je zřejmá podle druhu kriminality. Nadpoloviční většinu u všech druhů kriminality sice zabírá veřejný prostor, ovšem u násilné a mravnostní kriminality je významně vyšší podíl mediálně prezentovaných skutků odehrávajících se v domácím prostředí. Lokalizace kriminálního rizika je hodna pozornosti, protože kriminologové upozorňují na jeho stereotypní situování do veřejného prostoru, navzdory skutečnosti, že k vysokému podílu závažných trestných činů dochází mezi lidmi, kteří se dobře znají a mnohdy v domácím prostředí, považovaném za bezpečné. Přes 60 % vražd a 80 % ublížení na zdraví je v kriminálních zprávách situováno do veřejného prostoru. Také v této charakteristice můžeme nalézt statisticky významné odlišnosti mezi televizemi. Soukromé stanice častěji než Česká televize umísťují kriminální riziko do domácího prostředí, což lze vysvětlit výraznější profilací Novy a Primy na kriminalitu, která se ze své podstaty odehrává častěji v domácím prostředí (násilná kriminalita), zatímco Česká televize sleduje intenzivněji například hospodářskou kriminalitu. Z hlediska dynamiky žánru kriminálních zpráv v čase je zřetelný posun zobrazované kriminality do soukromého prostředí domova. Tam je ve druhém časovém období situováno dvojnásobně více kriminálních zpráv.

Kriminální riziko se v pojetí kriminálního zpravodajství týká diferencovaně různých skupin obětí podle druhu kriminality a konkrétního trestného činu. Ze specifických skupin je mravnostní kriminalita (konkrétně znásilnění, pohlavní zneužívání) spojována bez většího překvapení s mladistvými, resp. dětmi, a ženami. O podvodech a loupežích bývá zase významně častěji informováno v souvislosti se seniory.

Zahraniční studie uvádějí, že v mediálním prostředí bývá nadhodnocené kriminální riziko například pro ženy nebo pro seniory (Newburn, 2007; Greer, 2003). Srovnáme-li mediálně reprezentované kriminální riziko s policejními statistikami, naše mediální analýza ukázala, že riziko viktimizace závažnými trestnými činy, jako jsou ublížení na zdraví, vražda a loupež, je v českém mediálním prostoru z hlediska genderu pro ženy skutečně nadhodnocené, a to pro většinu věkových kategorií žen, zejména ovšem pro ženy mladšího a středního věku.

V kriminologických výzkumech vykazují senioři často vyšší míru obav z viktimizace (např. Holas, Krulichová, Háková, & Scheinost, 2016). Ačkoli jeden z nejčastějších kontextů, ve kterém jsou senioři v médiích přítomni, je jejich prezentace jako obětí trestné činnosti, naše analýza neprokázala, že by ve srovnání s policejními statistikami bylo kriminální riziko ve zpravodajství pro seniory u vybraných trestných činů nějak významně nadhodnocené. Kriminálním zprávám je však postupem času věnována čím dál tím větší pozornost, což samo o sobě může nejen u seniorů zřejmě obavy z viktimizace vzbuzovat.

Na straně pachatele bývají různé charakteristiky v mediálním prostoru uváděny významně častěji s určitým druhem kriminality nebo přímo konkrétními trestnými činy.

Psychické onemocnění pachatele bývá častěji uváděno u znásilnění a pohlavního zneužívání, ale i u vraždy a případného viníka požáru nebo jiné nehody. Trestní minulost bývá zmiňována u krádeží, krádeží vloupáním a u drogových deliktů. Politici jako specifická skupina se významně častěji objevují jako potenciální pachatelé zneužití pravomoci úřední osoby (dříve zneužití pravomoci veřejného činitele) a korupce. Cizinci bývají spojováni s drogovými delikty, s terorismem, ale také s vloupáními a pohlavním zneužíváním.

Při srovnání mediálně reprezentovaných charakteristik a dostupných policejních údajů je nejvýraznější nepoměr u recidivy pachatele. Pachatelů recidivistů je v policejních statistikách významně vyšší procento než u výslovného zmínění pachatelovy trestní minulosti v médiích. Evidentně jde o kategorii důležitou pro policejní vykazování, která však pro kriminální zprávy nemá významnější zpravodajskou hodnotu. Vyšší podíl mají v policejních statistikách ve srovnání s mediální reprezentací i mladiství, resp. děťští pachatelé. Důvodem může být nízká zpravodajská hodnota většinou nepříliš závažných deliktů, tak i zvýšená právní ochrana mladistvých a nezletilých pachatelů při zveřejňování informací v médiích. Závažný skutek spáchaný pachatelem nízkého věku pochopitelně přitáhne pozornost médií, zejména těch bulvárních, ovšem design našeho náhodného výběru se právě vychýlení způsobeným těmito výjimečně exponovanými případy záměrně vyhnul a nízký věk se tak jako samostatná zpravodajská hodnota sám o sobě neprokázal.

První pohled na porovnání podílu trestné činnosti cizinců v policejních statistikách a v její mediální reprezentaci by nás mohl přimět k zamítnutí hypotézy o xenofobních tendencích médií, pro které může být cizí státní příslušnost pachatele atraktivní zpravodajskou hodnotou. Policejní statistiky vykazují podíl cizinců na kriminalitě 7 %, zatímco v kriminálních zprávách je cizí státní příslušnost pachatele uvedena pouze v 5 % případů. Při podrobnější diferenciaci podle konkrétních trestných činů ale vidíme, že pachatel cizinec je v krimi zprávách významně častěji uváděn u pohlavního zneužívání, krádeže vloupáním a drogových deliktů. Cizinci tedy v konkrétních případech v českém mediálním prostoru mají nálepkou významných nositelů kriminálního rizika.

Rozdíly mezi kriminálním zpravodajstvím sledovaných televizních stanic se ukázaly také ve struktuře reprezentovaných aktérů kriminálních zpráv. U soukromých televizí nastupují významně častěji než v České televizi na scénu oběti, svědci a jako experti policisté, Česká televize přináší častěji komentáře soudců, státních zástupců a advokátů.

Zatímco reálně je nejčastěji ukládaným trestem trest podmíněný, v 91 % kriminálních zpráv, které trest zmiňují, bývá uváděn nepodmíněný trest odnětí svobody. Můžeme konstatovat, že trest má v mediálním prostoru téměř výhradně podobu dlouhodobého trestu odnětí svobody. Podíl nepodmíněného trestu je ve srovnání se skutečně uloženými tresty v daných časových periodách pětinasobný. Také struktura nepodmíněných trestů podle jejich délky je v nejpřísnějších kategoriích v mediální reprezentaci mnohonásobně naddimenzována. Mediálně reprezentovaná podoba trestání je tak ze všech hledisek punitivnější než skutečně uložené tresty. Tato skutečnost souvisí nepochybně s tím, že média informují o závažných deliktech, k nimž se váží přísné tresty, ale také s tím, že média zmiňují nejprísnejší variantu, která pachateli hrozí: „pachateli hrozí trest až...“.

IV.

Analýza divácké percepce mediální prezentace kriminality a jejího trestání

Jak bylo deklarováno v úvodu, cílem této studie jako celku je analyzovat roli médií v procesu definování kriminality jako jednoho z rizik soudobé rizikové společnosti a také roli mediálního zobrazování kriminality v procesu legitimizování příslušných způsobů zvládání těchto rizik. Předchozí kapitola nám poskytla podrobný přehled, jak je kriminalita a její trestání v kriminálních zprávách reprezentována, jaké druhy kriminality a typy trestných činů jsou pro mediální prezentaci atraktivní, na co je kladen důraz i jak se od sebe liší kriminální zpravodajství veřejnoprávní České televize a televizí soukromých. V této kapitole se zaměříme na to, jak tuto mediální reprezentaci přijímají její recipienti, tedy diváci či potenciální diváci kriminálních zpráv. Pro analýzu divácké percepce kriminálních zpráv byla použita metoda fokusních skupin.

Zajímalo nás individuální vnímání a individuální interpretace mediálních sdělení, v našem případě kriminálních zpráv. Zaměřili jsme se na to, odkud mají lidé o kriminalitě nejčastěji informace; jak vnímají stav kriminality, její vývoj a trestání; jak vnímají to, o čem a jak média informují, tedy co je dle nich důležité, o čem by se mělo informovat, co je jako diváky spíše obtěžuje; kde je hranice, o čem a jak informovat; jak interpretují konkrétní vybrané kriminální zprávy a podobně. Snažili jsme se také provést sondu do způsobu uvažování a argumentace ve vztahu k trestání kriminality.

IV.1. Metodologie: výběr respondentů, popis vzorku, vedení řízené diskuze a zpracování dat

Fokusní skupiny se zástupci veřejnosti byly realizovány v profesionálním studiu a se zkušenou moderátorkou diskuze prostřednictvím agentury Kantar TNS CZ, s. r. o. v listopadu 2018. Řešitelka výzkumného úkolu sestavila ve spolupráci s moderátorkou osnovu diskuze pro vedení fokusních skupin, připravila krátký dotazník pro účastníky fokusních skupin (viz příloha) a cíleně vybrala ukázky dvou zpráv o kriminalitě pro rozvinutí diskuze.

Jedna z ukázek reprezentovala typickou kriminální zprávu o násilném trestném činu, konkrétně o průběhu vyšetřování vraždy Moniky Kramné a její osmileté dcery Klárky na dovolené v Egyptě, ze které byl obviněn její manžel Petr Kramný³⁸. Zpráva byla uvedena s intimními detaily a naturalistickými zobrazeními a měla na toto téma mezi účastníky fokusní skupiny vyvolat diskuzi o hranicích toho, co média mají a co už by neměla zveřejňovat, co má a co nemá být součástí kriminálních zpráv. Další zpráva o projektu probačního domu měla uvést diskuzi o funkcích trestů, trestání kriminality a alternativních sankcích obecně³⁹.

Pro analýzu veřejné percepce kriminálních zpráv byla zvolena realizace prostřednictvím fokusních skupin homogenních z hlediska věku (mladší, tj. do 35 let – starší, tj. 36 let a výše) a vzdělání (vzdělanější, tj. vysokoškoláci a absolventi gymnázií – méně vzdělaní, tj. se vzděláním základním a středoškolským mimo gymnázií) s rovnoměrným zastoupením mužů i žen a se snahou mít vyrovnané obyvatele z Prahy a mimo Prahu. Fokusních skupin se zúčastnilo celkem 27 lidí. Proběhly čtyři fokusní skupiny v průběhu dvou dní (19. 11. a 26. 11. 2018) se zástupci veřejnosti, respektive divácké obce, s následující kom-

38 <http://tn.nova.cz/clanek/zvrat-v-kauze-kramny-v-zaludku-klarky-nasli-neznamou-tekutinu.html>.

39 <https://ct24.ceskatelevize.cz/1552612-v-ostrave-koblove-zacal-fungovat-prvni-probacni-dum>.

binací zvolených charakteristik: 1. mladší vzdělanější, 2. mladší méně vzdělaní, 3. starší vzdělanější, 4. starší méně vzdělaní. Podrobnější informace o jejich sociodemografických charakteristikách jsou v Tabulce 69. Rekrutace respondentů byla delegována na zavedenou agenturu pro výzkum veřejného mínění Kantar. Řízenou diskuzi vedla zkušená moderátorka, socioložka proškolená ve sledované problematice.

Tabulka 69: Charakteristiky účastníků fokusních skupin (absolutní četnosti, N = 27)

Charakteristiky účastníků fokusních skupin		Počet účastníků
Pohlaví	muži	14
	ženy	13
Věk	mladší (18-35 let)	13
	starší (36-55 let)	14
Vzdělání	méně vzdělaní (ZŠ, SŠ mimo gymnázia)	13
	vzdělanější (VŠ, gymnázia)	14
Bydliště	Praha	16
	mimo Prahu	11

Z fokusních skupin byl díky zázemí profesionální agentury učiněn audiovizuální záznam, ten byl následně převeden do textového přepisu. Přepsané výpovědi byly analyzovány kvalitativními výzkumnými postupy. Zvláštní pozornost byla věnována hlubší analýze postojů k trestání, přístupů k funkci trestu a argumentace v této oblasti. Zajímalo nás, jakým způsobem si v laické veřejné diskuzi konkurují různé přístupy k trestání, které funkce a jak jsou artikulovány a, vzhledem k tématu celé studie, zda a jak jsou k legitimizování těchto postojů využívány mediální obsahy, tedy médii zprostředkovaná zkušenost s kriminalitou. Pro potřeby analýzy dat ze skupinových diskuzí byly na základě teorie zformulovány jednotlivé funkce trestu odpovídající dvěma opozitním přístupům k trestání, přístupu punitivnímu (trestajícím, odstrašujícím, izolujícím) a přístupu rehabilitačnímu (resocializačnímu, nápravnému) a také příslušné indikátory, které sloužily k rozboru, analýze a interpretaci dat.

IV.2. Když se řekne „kriminalita“

Respondenti měli ještě před samotným začátkem diskuze vyplnit krátký dotazník. Zeptali jsme se jich, co se jim vybaví, když se řekne kriminalita (jaká slova, činy apod.). V tomto jakémsi počátečním brainstormingu se respondentům v souvislosti s kriminalitou vybavovaly asociace ze čtyř oblastí. 1. Nejčastěji se lidem asociovaly **konkrétní trestné činy** nebo skupiny trestných činů (*krádež; přepadení; korupce; loupež; násilná trestná činnost/násilí; vražda; hospodářská kriminalita* apod.). 2. V četnosti následovaly další **asociace spojené s trestnou činností** (*oběť; pachatel; drogy...*) a 3. **instituce spojené s bojem proti kriminalitě a trestáním** (*policie; soudy; vězení; trest...*). 4. Poslední skupinou asociací, které respondenti uváděli, byly **pocity spojené s kriminalitou** (*strach; pocit strachu; ohrožení...*).

Respondenti měli také napsat, jaké kriminální kauzy jim nejvíce utkvěly v hlavě. Ve výčtech se nacházely výhradně známé velké, mediálně exponované kauzy: Kajínek, Krejčíř,

Kramný, Rath, H-systém, OKD, Stodolovi, pátrání po pohřešované Aniče Janotové apod. Mezi nejčastěji zmiňované případy patřila také kauza evropských dotací v souvislosti s Čapím hnízdem a její potenciálně kriminální rozměr, která byla právě v době konání fokusních skupin aktuálně hojně mediálně probíraná.

IV.3. Zdroje informací o kriminalitě

Potvrdila se nám známá a v literatuře opakovaně uváděná skutečnost, že naprostá většina laické veřejnosti získává informace o kriminalitě z médií (Kury & Zapletal, 2002; Zeman, a další, 2010; Zeman, 2011). Vzhledem k tomu, že předmětem naší kvantitativní obsahové analýzy kriminálních zpráv bylo televizní kriminální zpravodajství, zajímala nás speciálně role televize jako zdroje informací o kriminalitě.

Podle očekávání bylo jako nejčastější zdroj informací uváděno **internetové zpravodajství** (idnes.cz, aktaulne.cz, novinky.cz, seznam.cz, lidovky.cz, výjimečně zahraniční zpravodajské weby) a také **sociální sítě**. Na třetí pozici se umístilo **televizní zpravodajství**, na čtvrté **tištěné noviny a časopisy** a z masmédií bylo nejméně zmiňováno **rádio**. Není bez zajímavosti, že informace o kriminálních činech, zejména pokud se například odehrály ve známém prostředí nebo nějaké veřejně známé osobě, fungují jako ochotně a čteně sdílené informace i v kontaktu face to face mezi partnery, členy rodiny, přáteli či kolegy v práci.

Nejčteněji bylo jako zdroj informací o kriminalitě uváděno napříč věkovými skupinami internetové zpravodajství, nicméně ukázalo se stále významné a specifické postavení zpravodajství televizního (srovnej McNair, 2004). Jeho důležitost je podle očekávání vyšší pro starší lidi, ale zároveň respondenti napříč věkovým spektrem poukazovali na to, že v rámci televizních zpráv nefunguje selekce jako u internetového zpravodajství, kde podle titulku kriminální zprávu buď rozkliknou, nebo ne. Pokud jsou však „vystaveni“ televiznímu zpravodajství, tuto volbu nemají a kriminální zprávy se na ně mohou „valit“ bez dobrovolné volby, přičemž „...prostě to je černá kronika...“.

„Tak si člověk prohlídne ty headlines nebo jo, nebo pozastaví se, chce si přečíst, nechce, a může se rozhodnout jako. Ale ty zprávy do vás prostě valej jednu negativitu za druhou...“

IV.4. Ambivalence kriminální tematiky: kriminální zprávy - „nic pro mě“ vs. populární téma kriminality

Řada respondentů deklarovala: „*kriminální zpravodajství prvoplánově nevyhledávám... je mi to celkem jedno*“, nicméně i tak vnímají, že je všudypřítomné. Poukazují na to, že kriminální zprávy jsou „*pesimistické, negativní informace, ovlivní náladu člověku*“, „*morbidní, drsné, smutné*“ a „*převládají negativní zprávy*“. Velmi často se ve výpovědích setkáváme s deklarovaným vyhýbáním se kriminálním zprávám:

„Já se snažím těm zprávám vyhýbat, protože samozřejmě to jenom člověka navodí do stavu nějaký nespokojenosti...“

„snažím se jim vyhýbat, jsou moc negativní, bulvární.“

„Nesleduju zprávy na televizi vůbec, protože to je samá černá kronika.“

„Je to spíš něco, čemu se snažím vyhýbat. Protože čím víc se budu obklopovat jako negativními zprávami, tím hůř pro mě.“

„To je takový jako po ránu si přečíst, tady přepadli nebo zabili důchodkyni, tak to není nic úplně, co bych po ránu chtěl třeba číst no. Nic takovýho by mě asi jako pozitivně naladilo.“

„Tak já to mám tak, že opravdu pokud můžu, ta se tomu vyhybám, protože mně to připadá jako černá kronika, s kterou mám pocit, že nic neudělám.“

Kriminální zprávy jsou ovšem nedílnou součástí televizního zpravodajství, které je přes uváděné vyhýbání se tématu součástí mediálního chování významné části respondentů:

„Jako jo, mam to zaplé. Když třeba jsem doma celou dobu to mam zaplé, ale není to vyložene tak, že bych si sedala ke zprávám.“

„snažím se večerní zprávy. I když dneska už ty večerní zprávy jsou takový jakože moc negativní.“

„vždycky si pamatuju v sedm osm hodin tradice zprávy vždycky, jsme koukali všichni...“

Na kriminálních zprávách je zajímavý právě rozpor mezi deklarovaným vyhýbáním se kriminálním zprávám jako negativním, příliš pesimistickým, a vsudypřítomnou kriminální tematikou jako reálným, evidentně přitažlivým obsahem mediálních sdělení. Podle mediální analýzy z roku 2014 více než pětina příspěvků televizního zpravodajství se týká kriminality, trestné činnosti nebo obecně bezpečnosti (Háková, 2015). O přitažlivosti tématu svědčí třeba také oblíbenost filmů a seriálů s kriminální tematikou.

V souvislosti s tímto rozporem deklarovaného nezájmu a frekventovaného kriminálního mediálního obsahu nastupuje četná argumentace „jinými“, „druhými“ lidmi, pro které je bulvárnost informování o kriminalitě atraktivní:

„televizní zprávy plné násilí a toho, co se kde všude strašného stalo. Ty lidi to prostě zajímá víc než kdyby tam mluvili o nějakém novém vědeckém objevu. Prostě zajímavější téma. Takže extrémní problém.“

Někteří respondenti ojediněle skutečně přiznali velký zájem o téma kriminality, které je „baví“ sledovat téměř jako detektivní příběh a detaily, podrobnosti a exkluzivní svědectví, od kterých se jedni výslovně distancují, jiní naopak vítají:

„A: zajímá mě vyšetřování vražd (...), B: No, na to koukáme všichni v televizi., A: Ale těch reálných, jako těch Kramný třeba.“

„D: Mě třeba zajímal ten Kramný. To si pamatuju, když byl ten soud s nim, tak jsem sledovala jako, co tam říkaj jako minutu po minutě. Moderátorka: A čím to je, že zrovna tohle vás zaujalo? Jako tenhle typ kriminálního činu. D: Já jsem chtěla vědět, jestli jako

*to spáchal, nebo ne. No takže to mě zajímalo na tomhle. A jak to jakoby bude, jak se bude obhajovat, že to neudělal. (...) přemýšlím nad tím, jako proč to vůbec udělal nebo jako je to něco, co se nemůže stát třeba každému a ve výsledku jedete na dovolenou a přemýšlíte, co se vůbec stalo.*⁴⁰

„S: Co se týče těch vražd, tak jako když už teda si to čtu, tak většinou prostě mě zajímá, jako jak to ten člověk udělal, když to teda takhle napsaný, když to vypátraj, jak to jako provedl. U některých těch činů se třeba nenajde ani ten vrah, tak tam už potom, že jo, takový ten, ta posloupnost toho vyšetřování, jak se snaží na to přijít jo, protože tam je spousta informací, které zase přibývají s každým tím článkem prostě. Moderátorka: Takže jakoby to rozkrývání teda? S: Rozkrývání, tak takový jakože, taková ta detektivní práce, tak to se, to mě zajímá třeba. Jak na to přijdou samozřejmě, je to okleštěný.“

V úvodním dotazníku měli respondenti také napsat, o jaké typy kriminálních činů se nejvíce zajímají. Nejčastěji byly uváděny konkrétní velké kauzy vražd a další násilné trestné činnosti, korupční kauzy a kauzy propojené s politikou, hospodářská kriminalita (podvody, daňové úniky) a dále teroristické útoky a konkrétní ohrožení bezpečnosti.

Vztah k vlastní osobní bezpečnosti a upozornění na potenciální nebezpečí také respondenti uváděli jako důvod k tomu, proč zprávy, resp. jiné pořady o kriminalitě, cíleně sledovat:

„... já teda přemejšlim nad tím, jakoby, do jaký míry jsem reálně ohrožena, jo. Jakože to může bejt nějaký útočník, který si vybírá mladý ženy (...) a zabijí je a teď jako v jaký části Prahy se vyskytuje.“

„poměrně často teda sleduju pořad Na stopě, kterej jako, myslim si, že i docela dobrou formou jako přibližuje, co se teda opravdu stalo, jak se stalo, jsou tam ty záběry z kamer a takový, tak jako možná, že si i člověk má dát pozor, kdyby tam náhodou někoho znal. Naštěstí nikde nikdy nikoho neznala, což jsem v podstatě ráda, ale ale tam mi připadá, že teda jako hledaj a vyzývaj tu společnost, aby jim pomohla, to mi přijde takovej pořad...“

„Já to mám, jak je to blízko, já se vzpomínám, že loni na Andělu prostě byla nějaká dvojice, která ohrožovala lidi nějak, nějak už nevím jak, a vim, že tam prostě chodim na metro, takže se mi to bezprostředně dotýká. Člověk si musí sám aktivně vyhledávat tu zprávu, aby věděl, co se tam děje, že jo.“

„...to jsou ty, co se mě dotýkají, to znamená ty, co jsou blízko. Případně ty, co se vztahují k nějakému tématu, který je mi blízký.“

Pro diváky kriminálních zpráv jsou tedy na jedné straně zajímavé velké, mediálně exponované kauzy, a na straně druhé to mohou být zprávy ze sociálně, kulturně či místně blízkého prostředí, které cíleně sledují, ať už z obav o svou bezpečnost, nebo proto, že právě funguje ona, v teoretické části zmiňovaná, blízkost jako zpravodajská hodnota (srovnej Jewkes, 2004).

40 V citacích, kde jde o přepis rozhovoru více osob, jsou pro odlišení použity iniciály respondentů.

IV.5. Obavy z kriminality a pocit bezpečí

Respondenti také sdíleli, jak bezpečně se cítí, respektive, jak oni osobně se cítí kriminalitou ohrožení. Míru svých obav měli zaznamenat na škále od 1 do 10, kdy 1 znamenala „cítím se velmi ohrožen/a“ a 10 „vůbec se necítím ohrožen/a“. Více než polovina respondentů svůj pocit ohrožení situovala do středových hodnot škály 4 až 7. Zbytek respondentů se, až na jedinou výjimku, přiklání k pocitu, že se necítí vůbec nebo téměř vůbec ohrožen. Jediná výjimka byl muž ze čtvrté fokusní skupiny, který uvedl, že byl v nedávné době fyzicky napaden a tato skutečnost se podle něj promítá do jeho obav.

Respondenti tedy nejčastěji deklarovali průměrné hodnoty ohrožení kriminalitou. Argumentovali pak dvěma odlišnými způsoby. Na jedné straně svojí **vlastní osobní zkušeností**, kdy se často uchylují ke srovnání různých prostředí, typicky velké město/malé město/vesnice nebo Česká republika/jiná země:

„třeba na tý vesnici, konkrétně tam, kde žijeme, tak se cejtím jakoby bezpečně, no i když, bezpečněji než jako v Praze“

„Já teda pocházím z Mostu, takže jako v Praze se cítím bezpečně, oproti tomu, ale je pravda, že občas jezdím do Německa a tam už to vypadá trochu jinak. Tam bych se před těma pár rokama, než byla ta uprchlická migrace, jako cítil bezpečněji, možná i líp než tady. Ale teď se tam fakt jako hodně změnilo, no.“

Na straně druhé respondenti často argumentovali také odkazy **na mediální obsahy**:

„a proto v tý tabulce tý bezpečnosti jsem dal o něco menší číslo, než bych chtěl, tak hodně vidím i na internetu hlavně případy, kdy nějaký mladý kolemjdoucí úplně bezdůvodně někoho napadnou a zbijou...“

„...každý z nás četl o tom, že někdo někoho napadl v nočním autobuse a ostatní mu nepomohli a toho pachatele pak ta policie těžko hledala...“

Jak dokumentuje i jedna z výše uvedených citací, argumentem pro obavy z kriminality byla mimo jiné kriminalita cizinců. Jak již bylo zmíněno, představa kriminality jako importovaného negativního sociálního jevu je poměrně rozšířená a evropská uprchlická krize, která vrcholila v roce 2015, tuto představu i díky hojnému pokrytí zpravodajstvím ještě příživila. Respondenti přitom často argumentují odkazy na mediální obsahy, méně často pak zprostředkovanou zkušeností někoho ze svého okolí.

„vzhledem k tomu, že tady není jakoby moc uprchlíků nebo jako migrantů nebo takhle, tak prostě myslím si, že celkem jako jo (pozn. cítí se bezpečně)...“

„ten strach taky trochu je a, i když jsme relativně bezpečnej stát, tak jako cejtím, ale ty migranti mi taky nedělaj dobře, i když teda tady nejsou, jako myslím si, že jsou všude tak blízko a tak jako problematický...“

„pak vlastně prostě na tom pracujou většinou Ukrajinci nebo jiný národnosti, protože je vlastně levnější pracovní síla a ty típy jakoby dát, když prostě tam jsou po nějakou dobu tak vlastně vytipujou si jak, kdy ty lidi tam jsou, nejsou...“

V obecné rovině respondenti hodnotili vývoj kriminality v zásadě pozitivně:

„...se vylepšuje situace tak v té drobné kriminalitě, která je vlastně na první pohled vidět, takže se můžeme cítit bezpečně, ale pak se ta kriminalita přesouvá postupně do sofistikovanějších podob, ať už díky technologiím nebo díky tomu, že prostě těm řeknu mafiánskejm strukturám nic jiného nezbyvá.“

Ovšem velmi rozšířeným názorem bylo, že kriminalita čím dál tím více prorůstá mezi mocné lidi a byl vyjadřovaný pocit beztrestnosti pro určitou vrstvu „vyvolených“, opět hojně dokumentovaný mediálními obsahy. Typicky byla uváděna například kauza lobbisty Janouška, jemuž byl opakovaně odložen nástup do výkonu trestu ze zdravotních důvodů.

IV.6. Hranice kriminálních zpráv: co je moc a co je málo

Diskuze o tom, jak by vlastně kriminální zprávy podle respondentů měly vypadat a jak by naopak vypadat neměly, ukázaly dva protikladné přístupy. Na jedné straně jsou požadovány emotivně nezabarvené zprávy, které obsahují především fakta a informace:

„V: To má bejt zpravodajská zpráva, ne akční film, ten je až od osmi.(.) M: Navíc je to smutná zpráva a nemá z toho bejt udělaná pohádka prostě.“

Na straně druhé je „hlad“ po podrobnějších informacích, dalších detailech a pokračování příběhu:

„když celebrita něco udělá, tak to pak dál nerozebírají, mohli by i více...“

„S: Neřeknou vám všechno v těch médiích, což mě trochu mrzí (...) protože já mám ráda detaily (.) a ráda bych se v tom poštouřala, ale prostě vzhledem k tomu, že prostě mi to tam neřeknou anebo řeknou to, co je pro veřejnost jako přijatelný vlastně. Moderátorka: Takže jaký typy detailů byste si třeba vy ještě přidala klidně? S: Tak já nevím, třeba kolikrát, že jo, nesdělí přesnou identitu toho vraha, protože je nějaký mladistvý (.). Nebo prostě neřeknou přesně, co se stalo prostě v té vraždě jo, protože prostě by to kazilo dojem toho vyšetřování jo, takže řeknou jenom nějakou informaci, kde ten člověk byl naposledy, třeba ho střelili do hlavy a prostě už neřeknou prostě, jak to tam bylo, jestli mu volal (...) kde se přesně sešli, proč se tam sešli jo, prostě jestli tam bylo nějaký předtím, nějaký, já nevím, nějaká potyčka nebo něco. Jo, takový ty detaily prostě. Tak tohle to mi tam chybí, no.“

V tomto smyslu respondenti poukazovali na svoji diváckou zkušenost se zpravodajstvím serióznějším a bulvárnějším a popisují rozdíl mezi kriminálním zpravodajstvím České televize a televize Nova:

„J: Ano, takový ty novináři z té Novy, tak jako třeba to mají trochu jiný záběry nebo na něco jiného, já nevím, na něco třeba ošklivého nebo takhle, vždycky ta Borhyová tam říká: „Upozorňujeme, že následující záběry nejsou vhodné pro děti (...) I: To možná na České televizi to možná taky jsem to asi někdy viděla, že by tam takhle upozorňovali, nicméně asi by ta zpráva nebyla tak emocionálně... Moderátorka: Vykreslená? J: no, vykreslená, taková barvitá, asi by byla spíš jako o faktech. Fakta, fakta a tak.“

Sugestivní a emocionálně zabarvená kriminální zpráva je ale podle některých respondentů nejen „zábavnější“, ale také účinnější co se týče prevence. Sugestivní zpráva podle nich snáze nese poselství a varování pro potenciální oběti a tyto její charakteristiky tak jsou žádoucí:

„Jo a v Krimi zprávách, když proběhne, já nevím, že se Cikáni nebo někdo, že přepadli důchodkyni, protože jim, napovídali jí a ona jim otevřela a oni jí vybilili byt, tak to má daleko větší pro ty starý lidi daleko větší dopad na to, že oni zapřemejšlejí, než když veřejnoprávní televize to bude omílat prostě čtrnáct dní v kuse každé den a ten důchodce si z toho nevezme vůbec nic.“

„P: Že to podají jako víc emocionálně a je tam vidět ta. (.) J: jako když to neukážete, tak ty lidi si to neuvědoměj, přesně tady říkala paní, že prostě jo, třeba ty starý lidi, když to viděj, tak oni daleko líp to pochopí, než když jim to jako uspávač hadů říkáte pořád dokola.“

Už příliš jsou ale podle respondentů reálné brutální záběry nebo hrané rekonstrukce případů:

„...nemělo by to být explicitní v těch záběrech, který můžou jako někoho těžce poškodit psychicky, když si toho není vědom. Moderátorka: Jakože tím myslíte moc jak krve, obětí a tak, jakože v tomhle ohledu, že to tam jde? E: Něco takového, cokoli takového, co by mohlo působit moc sugestivně. Mělo by to být jakoby jenom stručně fakta a hotovo.“

„a to, co bylo u mě moc, tak jak jsem přímo viděl, jak jí tam švihnul zleva, zprava, jak tam takhle byla přivázaná, jak tam jako trpěla, to tam přímo ukazovali, on si to natáčel, takže to u mě bylo moc. To už nemuseli ukazovat, jenom o tom mluvit, no.“

Pro rozprouzení diskuze o podobě kriminálních zpráv byla respondentům puštěna zpráva televize Nova o případu Petra Kramného, v té době podezřelého a vyšetřovaného z vraždy své ženy a dcery na dovolené v Egyptě. Zpráva obsahovala řadu detailů, podrobností i spekulací. Někteří vnímají zobrazování obětí a jejich záběrů ze soukromí jako nevhodné:

„S: Tak to já jsem chtěl říct, že tím, že se tam používají ty rodinné fotky a rodinné videa a podobně, tak to mi přijde jako velmi neucitlivé a nemístné. To není podle mě potřebný takovýhle věci jako nějakým způsobem řešit veřejně. P: Jedna fotka asi s těma rozmazaněma obličejema asi jo, ale nějaký ty videa, to už je jako víceméně (pozn.: příliš).“

Stejně jako některé explicitní záběry:

„Jo ten obrázek, jak leží ta maminka s holčičkou a ten přivedenej proud, tak to už je jako moc...“

Ale na druhou stranu bývá závažnost takovýchto mediálních obsahů zlehčována a relativizována:

„...ty lidi jsou zvyklí koukat na samý kriminálky jako Miami, New York a tak. A tam se většinou i s těma tvářema těch obětí, když to je nějakej film nebo seriál nebo co to je...“

Podobně si respondenti uvědomují fakt, že média příliš nerespektují presumpci neviny:

„A už mu to nikdo neodpáře, i když ho i když ho neuznají vinným, tak už v podvědomí všech bude vlastně. M: Pořád bude viník. Bude kriminálník.“

„... nějaký jejich komentáře k tomu, prostě mě nazajímaj a rozčiluje mě to, že jo, že vlastně to ovlivňují vlastně tu veřejnost a já opravdu nevím, jestli je nebo není vrah, ale to musí rozhodnout soud a ne jako lidi prostě.“

Nicméně i s těmito rozporuplnými dojmy z kriminálních zpráv si nezřídka žádají další informace, detaily a podrobnosti jimi sledovaného kriminálního „příběhu“:

„tak mi prostě v tý zprávě chybí jakoby ten motiv, že tam vlastně vůbec o něm jako nezmínili v tý zprávě, jakoby proč on jako to udělal jako.“

„D: Mě by jako mnohem víc zajímalo, jakým způsobem ho usvědčili. Jaký tam byly ty důkazy. V rámci toho kdy přišli na to, že to bylo elektrickým proudem (...).“

I když respondentům některé záběry nebo detaily připadají „přes čáru“ a podle nich by v médiích být nemusely a neměly, není výjimečná relativizace a zlehčení závažnosti:

„Tak zase jako na druhou stranu, proč by se to nemělo ukazovat, když se to stalo, že jo jako. To si úplně nemyslim, od toho ty média zase jsou, že když se to nějaký způsobem stalo, tak proč o tom neinformovat, když i tohle je možný.“

IV.7. Tresty: jak a co trestat?

Na základě výpovědí účastníků fokusních skupin jsme se pokusili analyzovat způsob uvažování a argumentace ve vztahu k trestání kriminality. Podobně jako v předchozích případech, měli i zde respondenti ještě před otevřením diskuze o formách, podobách a funkcích trestání kriminality zaznamenat, na jaké druhy trestů si spontánně vzpomenu. Nejčastěji je trest u respondentů asociován s **nepodmíněným trestem odnětí svobody**, tedy s vězením. Dále uváděli (sestupně podle četnosti) podmíněný trest, obecně prospěšné práce (v českém prostředí bývá termín často zaměňován za veřejně prospěšné práce), peněžitý trest (někdy též jako pokuta), domácí vězení. Podobné pořadí znalosti trestů nám opakovaně poskytla i reprezentativní výzkumná šetření na obecné populaci České republiky (Zeman, 2010; Scheinost, 2013; Tomášek, Háková, & Kostelníková, 2019).

Jak nám ukázala nedávná mediální analýza probace, alternativní tresty příliš nenaplňují zpravodajské hodnoty. Mají slabý potenciál vizualizace, nejsou z hlediska zpravodajských hodnot dostatečně „fotogenické“ ani dostatečně nosné pro dramatický a mediálně atraktivní příběh (Háková, 2019). Přesto se ukázalo překvapivé alespoň základní povědomí o alternativních trestech. Většina respondentů si spontánně vybavila alespoň jeden alternativní trest, ale bližší informace například o činnosti Probační a mediační služby, výkonu probace nebo domácího vězení se k laickému publiku evidentně příliš nedostávají.

„ono se to třeba využívá hodně, ale málo se o tom mluví...“

Při analýze postojů k trestání u laické veřejnosti, ke které se většina informací o kriminalitě dostává prostřednictvím médií, je nutné si uvědomit, že pouhá desetina kriminálních zpráv informuje o rozsudku, ať už pravomocném nebo nepravomocném, a tedy o jakémsi vyvrcholení kriminálního „příběhu“ a dosažení spravedlnosti (viz kapitola III.). Tato skutečnost může přispívat k již zmíněnému pocitu beztrestnosti, k pocitu, že spravedlnosti není dosaženo a pachatelé nebývají za své činy spravedlivě potrestáni.

„No tak když už tak je dobrý rozkrýt třeba celou tu kauzu. Jakoby kdo za tím stojí, proč se to dělo, kolik teda sebral jako, ale hlavně co se mu stane. Nebo jestli se to třeba nějak řeší. Já si prostě myslím, že devadesát jakoby procent větších kauz to je jakoby beztrestný víceméně nějak. Že to jako prochází a nic se s tím neděje jako. Ten člověk z toho nemá žádnéj postih. A to je to, co mě na tom děsí.“

Pocit „bztrestnosti“ byl artikulován zejména v souvislosti s finanční kriminalitou, s korupčními kauzami, daňovými úniky a opět bylo opakovaně poukazováno na „bztrestnost velkých ryb“:

„To si myslím, že je jako ve vysokým měřítku. Bohužel, pardon jako, že se pousmívám nad tím, ale hlavně se to netrestá, což si myslím, že je jako špatně. Jako jo, že nad tím mávnou rukou prostě, že se jako nic neděje, ale vono jako děje, že jo. Protože vlastně nejvíc jako to poznávaj vlastně prostě ty, ta nejchudší vrstva, ta to ale všechno zaplatí, takže to si myslím, že jako z takovýho toho jakoby rozumnýho hlediska, že není jako úplně fér, že jo.“

„a takovýchle lobbistů je tady bohužel hodně. Hejbou třeba kauzama... To je asi neřešitelný v současný době, si myslím“

S tímto artikulovaným pocitem pak koresponduje požadavek důsledné vymahatelnosti práva pro všechny a také přísnějších trestů. Punitivní přístup k trestání je ovšem ventilován zejména v případě násilné kriminality, typicky u vraždy. Tento trestný čin bývá u diskutujících jakýmsi zaklínadlem punitivních postojů:

„ten lidskej život je nadevše, takže přece jenom, když zabije svoji manželku a dceru, tak těch dvacet osm let je málo“

Právě srovnatelnou výší trestů u násilné a hospodářské trestné činnosti je argumentováno pro nezbytnost přísnějších trestů, typicky právě u vražd:

„Já si myslím, že jako celkově v našem soudnictví má lidský život hrozně nízkou hodnotu ve srovnání s těmi finančními podvody, daňovými úniky a podobně. Je to úplně naprosto nesrovnatelný.“

„celkově se u nás hrozně málo používá doživotí obecně. Nechápu jako proč. Přitom u některých těch násilných činů mi to přijde jako jediné správné řešení nebo možnost.“

IV.8. Alternativní tresty

Jak jsme viděli v kapitole III., v mediálním prostoru mezi tresty dominuje nepodmíněný trest odnětí svobody. Alternativní tresty jsou reprezentovány minimálně. Kvalitativní mediální analýza probace (Háková, 2019) nám ukázala, že alternativní tresty bývají často v médiích přítomny v problematických souvislostech, buď v kontextu s jejich selháním (recidivující pachatel s alternativním trestem) nebo především proto, že byly uloženy veřejně známé osobě. Kombinace obojího pak dává prostor pro vyjádření negativního postoje k tomuto způsobu trestání kriminality:

„Protože se lidi nebojej vůbec ničeho, oni vědí, že ten když dostal Řepka čtyři podmínky a je mu to fakt k smíchu všechno, tak proč by to neudělali voni.“

V průběhu realizace fokusních skupin aktuálně probíhal soud s někdejší fotbalovým reprezentantem Tomášem Řepkou, kterému byl za internetové útoky na bývalou manželku Vladku Erbovou uložen trest 300 hodin obecně prospěšných prací. Dříve již vykonal trest 180 hodin obecně prospěšných prací za zanedbání povinné výživy. Trest si odpracoval jako trenér mládeže a B-týmu v pražském klubu SK Hostivař. Události byly hojně mediálně exponované. Jde o typický příklad, kdy alternativní trest naplní požadované zpravodajské hodnoty kriminální zprávy tím, že je o něm informováno v souvislosti se známou osobností. Ve fokusních skupinách pak tato kauza byla opakovaně zmíněna a bylo poukazováno na zlehčování celé události i trestu ze strany Tomáše Řepky.

Veřejně známé osobnosti, vykonávající alternativní trest, evidentně tomuto způsobu trestání v mediálním prostoru i veřejné diskuzi prokazují spíše „medvědí službu“. Také v předchozí mediální analýze jsme se setkali s případem divácky a mediálně atraktivního výkonu obecně prospěšných prací bývalého italského premiéra Silvia Berlusconiho. Zde bylo pozoruhodné, že kontext, ve kterém bylo v televizním kriminálním zpravodajství o alternativním trestu informováno, může vyznívat jako vyhnutí se „skutečnému“ trestu, tedy nepodmíněnému trestu odnětí svobody (Háková, 2015):

„Veřejně (sic!) prospěšné práce si dobrovolně vybral. Jinak by za daňové úniky zůstal rok v domácím vězení. Tomu skutečnému se zatím vždycky vyhnul.“

Ovšem jsou-li respondenti vyzváni, aby se na obecné rovině zamysleli nad tímto způsobem trestání, vnímají jeho prospěšnost pro některé pachatele méně závažných trestných činů a jeho výhody oproti nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jak pro dotyčného, tak pro společnost:

„A neměli by tam (pozn.: ve vězení) končit lidi, kteří se tam dostanou viz takhle přes nějaký přestupky a jako banality. (...) Protože je to spíš ještě jako zkazí.“

Také ve vztahu k probaci, kterou jsme respondentům několika větami přiblížili, účastníci diskuzí vyjádřili celou škálu postojů od označení za **ideální kompromis**:

„Je to ideální kompromis, mezi tím jak ochránit společnost od toho jedince a zároveň ochránit toho jedince, aby se v tom vězení zkazil ještě víc.“

„Mně se líbí, že se tam dává větší důraz na tu nápravnou složku než na tu, že jako odstraní toho člověka. Že se o něj stále jako zajímají. Že se (.) ho snaží i navrátit zpátky do toho (.) každodenního života.“

„Tak ten pachatel tam nepřijde do styku s těma ještě horšíma pachatelama, že v případě nějakýho vandalismu nebo já nevím neplacení alimentů či takovýhle typ přestupku si myslím, že je určitě lepší mu dát domácí vězení než ho poslat za katr.“;

přes diferenciaci vhodných pachatelů, protože vnímali, že **probace není pro každého**:

„Pokud je to jeho první nějaká trestná činnost (.), pokud je někdo ve vězení čtyřikrát, tak ten už se asi nenapraví. A je to zbytečný maření času s takovým člověkem.“

až po **nedůvěru a skepsi** k podobným opatřením:

„...je tam nedostatečný způsob té kontroly toho, že ty lidi opravdu ten trest podstoupějí a že v podstatě mám nějaký zprávy z doslechu, že někde se prostě zapíší a tím to jako končí. Nebo se tam dostavějí a nic nedělají a ty lidi, který to mají na starosti hlídat, tak si radši ušetřej práci, než aby je někde naháněli...“

IV.9. Funkce trestu: izolovat, odstrašit nebo napravit?

Do jaké míry, jak a v jakém kontextu byl respondenty prezentován ve vztahu k pachateli princip punitivní, trestající a izolující pachatele, a kdy a jak naopak princip rehabilitační se snahou pachatele napravit, resocializovat, uplatňovat alternativní tresty? Sledované prezentované přístupy k trestání jsme odvodili z různých teorií funkce trestu (Válková & Kuchta, 2012). V následující Tabulce 78 jsou uvedené indikátory reprezentující princip punitivní/trestající a princip rehabilitační/resocializační pro analýzu výpovědí respondentů ve skupinových diskuzích.

Tabulka 70: Sledované prezentované funkce trestu: indikátory pro analýzu dat ze skupinových diskuzí

	Funkce trestu	Charakteristika	Indikátory
PRINCIP PUNITIVNÍ (trestající, odstrašující, izolující)	Funkce trestu: odplatná (retributivní)	Společnost má morální povinnost potrestat jedince, který porušuje základní morální zásady obsažené v trestním právu. Trest jako přirozený důsledek kriminálního jednání. Trest musí znamenat pro pachatele určitou újmu, jejíž citelnost, vyjádřená výší a druhem trestu, má odpovídat závažnosti spáchaného činu.	- trest prezentován jako přirozený, adekvátní důsledek kriminálního jednání - odplata jako sociální msta - prezentována satisfakce „má, co si zasloužil“
	Funkce trestu: odstrašení	Funkce trestu spatřována především v tom, že odrazuje pachatele od dalšího kriminálního jednání a stejný účinek má i na ostatní, kteří se mohou stát potenciálními pachateli.	- prezentováno odstrašení, odrazení pachatele do budoucna - odstrašení/odrazení i ostatních potenciálních pachatelů
	Funkce trestu: eliminační (izolační, vylučovací)	Účel trestu je v dočasné nebo trvalé izolaci pachatele od ostatní společnosti. Izolace jako nejcitelnější újma pro pachatele, ale také nejspolehlivější ochrana pro společnost.	- zdůraznění izolace pachatele, jeho internace, vyloučení - „aby nemohl v jednání pokračovat“, „aby to nemohl udělat znovu“
PRINCIP REHABILITAČNÍ (resocializační, nápravný)	Funkce trestu: rehabilitační (nápravná, korektivní, resocializační)	Vychází z toho, co ve vztahu k pachateli udělat, jak s ním v situaci trestání zacházet, aby trestnou činnost již v budoucnosti nepáchal. Usiluje o opětovné zařazení pachatele do společnosti na základě dosažené změny v jeho chování vyplývající z pochopení jeho problémů v sociálním kontextu.	- zdůraznění nápravné funkce trestu: „aby se napravil“ - resocializační funkce trestu: „aby se vrátil do společnosti“, aby pracoval a žil jako ostatní
	Funkce trestu: restituční (kompenzační, restorativní, obnovující)	Teorie restituční (kompenzační, restorativní, obnovující) zdůrazňuje význam odstranění následků trestného jednání a význam náhrady škody, kterou utrpěla oběť trestného činu. Trest má směřovat k tomu, aby byla obnovena rovnováha v sociálních vztazích, porušená trestným činem a aby byly uspokojeny nároky poškozených osob, tj. aby pachatel škody nahradil, zmírnil nebo jinak vykompenzoval.	- omluva pachatele, lítost - odpuštění oběti pachatelí

Pozn.: sledované prezentované přístupy k trestání jsou odvozeny z různých teorií funkce trestu (Válková & Kuchta, 2012).

Pokud bychom měli posoudit, jak si ve skupinových diskuzích o žádoucích funkcích trestu konkurovaly představené přístupy k trestání, musíme přiznat, že jednoznačně převládal **princip punitivní**, tedy **trestající, odstrašující a izolující** pachatele. Tento přístup, reprezentovaný především nepodmíněným trestem odnětí svobody, byl artikulován nejvýrazněji a nejhlasitěji. V různé míře přitom byly přítomny odlišné funkce trestu. V některých výpovědích převládala funkce trestu **odplatná**:

„Takovýto zklidnění tý společnosti, že vlastně ten vrah je dopaden a potrestán.“

Byla vyjádřena jako žádoucí také **odstrašující** funkce trestu:

„V: ...aby si řekli: „Přišel jsem o pět let života a podruhý už to udělat nechci.“ Jo, že i těch pět let jo...A: To zafunguje“

A také funkce **izolační**:

*„Podle mě to odnětí svobody má smysl v násilných trestných činech, protože tam je opravdu potřeba člověka, který je něčeho takového schopný, prostě **odstranit z té společnosti**. Prostě aby už nemohl dál škodit.“*

„to vězení by mělo fungovat tak, aby primárně chránilo tu společnost před těma, když to řeknu jako nenapravitelnýma“

„myslím, že by tam měli končit opravdu ty lidi, kteří jsou pro tu společnost nebezpečný, aby prostě nechodili po svobodě.“

Při navození diskuze o alternativních trestech, zejména probaci, respondenti projeвили vnímavost i pro **rehabilitační, resocializační a nápravnou** funkci trestu, ale bylo patrné, že první a spontánní reakcí na otázku, jaká je funkce trestu, je právě punitivní přístup. Potřebu nápravy pak respondenti artikulovali především **ve vztahu k pachateli propuštěnému z vězení**, kdy je třeba zajistit, aby trestnou činnost neopakoval:

„...až oni se vrátěj, jak je přijme ta společnost, jak je přijme okolí, že jo. Pokud' oni ho budou brát s tou známkou jo, toho špatnýho, toho vězně, tak tím pádem on má důvod to spáchat jakoby prostě znovu.“

„...když se podíváte na ty lidi, který uklízej ulice, tak to jsou lidi čerstvě propuštěný z vězení. Vy to možná o nich nevíte, ale oni tu jsou, takže vy se s nima setkáváte stejně v časovém horizontu, ve který se ten člověk nějak drasticky nezmění prostě. Takže my se s nima stejně setkáváme tak jako tak.“

Zároveň si respondenti uvědomovali **zpravodajskou hodnotu negativity**, kdy snáze mediální pozornost přitáhne **problém nebo selhání opatření** než jeho hladký a bezproblémový průběh.

„Nikdo v televizi neřekne, že Vonásek byl zavřenej a už je deset let hodnej...“

„já se o to celkem zajímám a nezaslechl jsem téma: pracujeme s vězni ve věznicích takto. (.) Prostě jsem to neslyšel takovouhle věc.“

Jak je zřejmé, v diskuzích byly artikulovány všechny sledované funkce trestání, ovšem různou měrou. Jednoznačně převládal **punitivní přístup k trestání**. U všech artikulovaných funkcí trestu a napříč různými druhy trestů přitom šel ruku v ruce i **kontext zpochybnění**, zda konkrétní žádoucí funkce trestu bývá reálně naplněna. Bylo tedy poukazováno na to, že ne vždy je dostatečně naplněna **odplatná funkce**:

„někdo opravdu tamhle utýral malý dítě nebo prostě zmlátil ženskou do bezvědomí a on za to dostane směšnej opravdu směšnej flastr.“

Také **odstrašující** funkce trestu byla ve výpovědích respondentů přítomná s četným zpochybněním, zda naše vězení na pachatele odstrašující funkci vůbec plní:

„I když na druhou stranu, já mám pocit, že naše vězení není žádné postrach jako jo.(.) Že koukám, že někteří důchodci se maj hůř než ty vězni teda.“

Funkce **izolační** nebyla u nepodmíněného trestu odnětí svobody nijak zpochybňována. U alternativních trestů, kdy tato funkce není primární, byla její absence bez většího překvapení podrobena kritice a označena za riziko, ale překvapivě byla i izolační funkce u trestu domácího vězení kvitována:

„Já si myslím, že je to možná právě mnohem jako, způsobuje to mnohem větší frustraci tomu člověku. Jako že vidí, že kolem něho ten život funguje jako úplně normálně jako předtím, ale on se nemůže zapojit.“

IV.10. Závěry: kriminální zprávy pohledem publika

Prostřednictvím fokusních skupin jsme realizovali analýzu divácké percepce kriminálních zpráv. Zajímalo nás, odkud má laická veřejnost informace o kriminalitě a jak kriminální zprávy jako specifický žánr vnímá. Snažili jsme se také provést sondu do způsobu uvažování a argumentace ve vztahu k trestání kriminality.

Naše analýza potvrdila mnohokrát opakovanou tezi, že většina veřejnosti získává informace o kriminalitě z médií, v současné době nejčastěji z internetového zpravodajství, sociálních sítí a televizního zpravodajství. Mediální chování, a tedy dominantní zdroje informací o kriminalitě se mění s věkem. U starších účastníků diskuzí byl zřejmý větší vliv tradičního televizního zpravodajství, zatímco mladší lidé informace o kriminalitě podle vlastního vyjádření získávají primárně z internetového zpravodajství a sociálních sítí. Zdroje informací pak souvisejí také s individuální selekcí zpráv, která je u televizního zpravodajství omezena a vystavení jejich účinku je intenzivnější. Výsledky naší studie přitom naznačují výrazně ambivalentní vztah publika ke kriminálním zprávám, deklarované vyhýbání se kriminálním zprávám na jedné straně, a přitažlivost tématu kriminality na straně druhé.

Vyšší informovanost v oblasti trestních sankcí a znalost alternativních trestů se ukázala mezi staršími participanty diskuzí. Závislost na věku a vzdělání v tomto ohledu potvrdilo i reprezentativní výzkumné šetření na obecné populaci České republiky, které Institut pro kriminologii a sociální prevenci realizoval v roce 2018 (Tomášek, Háková, & Kostelníková, 2019). Zároveň je ovšem zřejmé, že význam kognitivní složky nemůžeme přeceňovat. V mediálním prostoru je i v případě kriminálních zpráv příběh atraktivnější a silnější než fakta. Je výzkumně potvrzeno, že právě konkrétní příběh má výraznější dopad na názory a postoje příjemců sdělení, například na úrovni individuálních příběhů je veřejnost přístupnější a shovívavější při hodnocení a přijímání alternativních trestů (srov. Feilzer, 2007).

Participantů bez ohledu na věk, pohlaví či vzdělání často prezentovali **represivní postoje k trestání** a deklarovali podporu přísnějšího trestání, zejména násilné kriminality. V souvislosti s těmito postoji často zmiňovali vlastní **obavy z kriminality**. Argumentovali přitom nejen **osobními zkušenostmi s kriminalitou**, ale také **medií zprostředkovanou zkušeností s kriminalitou**, tedy mediálně známými kriminálními případy. U méně závažné, zejména neúmyslné, kriminality je zřejmá podpora alternativních trestů a souznění

s principy, ze kterých vycházejí. Uplatnění alternativních trestů je respondenty podporováno právě a pouze u méně závažných trestných činů a za podmínky, že nejde o recidivujícího pachatele. Tyto prezentované postoje participantů fokusních skupin odpovídají výsledkům již zmíněného reprezentativního výzkumu veřejného mínění ohledně využívání probace (Tomášek, Háková, & Kostelníková, 2019).

v.

Závěry a diskuze

Kriminalita patří dlouhodobě mezi sociální problémy, jejichž řešení velká část veřejnosti považuje za nejnaléhavější (Tuček, 2020), a zároveň je tématem, které je velmi viditelné v médiích. V různých souvislostech je přitom na mediální reprezentaci kriminality odkazováno, například v souvislosti s obavami z kriminality nebo ve vztahu k punitivnímu naladění veřejnosti. Zahraniční kriminologie disponuje řadou studií na toto téma, ať už jde o analýzy způsobu, jakým je kriminalita v médiích reprezentována, deskripce zkreslení mediální reprezentace ve srovnání se skutečným stavem kriminality a nebo analýzy vlivu na veřejnost, jaký taková reprezentace může přinášet.

V českém prostředí však kvantitativní studie mediální reprezentace kriminality a trestání na dostatečně velkém náhodném vzorku s možností analýzy podoby i dynamiky diskurzu kriminálních zpráv dosud chyběla. Naší ambicí tedy bylo takovou studii českého mediálního prostředí realizovat, zasadit téma do teoretického rámce základních kriminologických přístupů ke studiu médií a problematiku doplnit o kvalitativní sondu dopadu mediální reprezentace kriminality a jejího trestání na publikum.

Výsledky, které přinesla naše analýza, potvrzují mnohá zjištění ze zahraničních studií. Také v českém mediálním prostředí je nejčastěji prezentována násilná kriminalita a závažné, zpravidla násilné, trestné činy, dále skutky spojené s dopravou (autonehody) a podvody. V mediální reprezentaci kriminality jsme identifikovali rozdíly mezi kriminálním zpravodajstvím veřejnoprávní České televize a soukromých televizí Nova a Prima. Zatímco soukromé televizní stanice se sklonem k bulvarizaci zpravodajství preferují ve svém obsahu násilnou kriminalitu (typicky vražda), v případech kriminálního zpravodajství České televize je nejčastěji informováno o hospodářské kriminalitě a o kauzách, u nichž lze předpokládat širší společenský dosah (podvody, korupce, daňové delikty). Jednotlivé televizní stanice se přitom v aktuálnějším časovém období v řadě charakteristik odlišují více než před dvaceti lety, je patrná postupná profilace v čase a „rozevírání nůžek“ mezi serióznějším a bulvárnějším kriminálním zpravodajstvím.

Téměř polovina kriminálních zpráv informuje o kriminálním skutku bezprostředně po jeho spáchání nebo odhalení. S postupujícím časem přitom informační hodnota příběhu klesá, o vynesení rozsudku informuje pouhá desetina zpráv. Naprostá většina kriminality je v médiích situována do veřejného prostoru. Kriminologové právě na toto stereotypní situování kriminálního rizika do veřejného prostoru upozorňují, navzdory skutečnosti, že k vysokému podílu závažných trestných činů dochází mezi lidmi, kteří se dobře znají, a mnohdy v domácím prostředí, považovaném za bezpečné. Ovšem při diferenciaci podle druhu se u mediálně reprezentované násilné a mravnostní kriminality významně podíl skutků, odehrávajících se v domácím prostředí, zvýší. Přes 60 % mediálně reprezentovaných vražd je nicméně situováno ve veřejném prostoru, 40 % v prostoru domácím.

Kriminální zpravodajství jednotlivých televizních stanic se lišilo také ve složení reprezentovaných aktérů. V soukromých televizích vystupují častěji autentické oběti a svědci a z expertů nejvíce policisté, Česká televize přináší častěji komentáře soudců, státních zástupců a advokátů. Nejčastějšími odborníky, kteří v souvislosti s problematikou kriminality napříč televizemi v kriminálních zprávách vystupují, jsou jednoznačně policisté, ti jsou přítomní ve více než třetině zpráv. Mnohé zahraniční výzkumy potvrzují, že v žánru kriminálního zpravodajství je dominantním hlediskem právě hledisko policie. Protože

jednou z hlavních obecných zpravodajských hodnot je hodnota aktuálnosti zprávy, kriminální události jsou mediálně nejatraktivnější bezprostředně nebo krátce po jejich spáchání a v těchto časných fázích je právě práce policie výrazná. Policie je tedy pro novináře majoritním zdrojem informací, dominantním gatekeeperem (např. Sacco, 1995; Jones, 2006). Práce policie také bývá ve srovnání s dalšími zúčastněnými institucemi (soudy, státní zastupitelství, vězeňská služba) v médiích prezentována nejpozitivněji (Háková, 2015). To může být způsobeno tím, že v optice veřejnosti policie nejvíce stojí na straně potenciální oběti trestného činu (Roberts & Hough, 2005; Tomášek, 2019).

Kriminální riziko je ve zpravodajství distribuováno nerovnoměrně mezi různé skupiny obětí. Ze sledovaných skupin je mravnostní kriminalita (znásilnění, pohlavní zneužívání) spojována bez většího překvapení s mladistvými, resp. dětmi, a ženami. O podvodech a loupežích bývá zase významně častěji informováno v souvislosti se seniory. Zahraniční studie zdůrazňují, že média nadhodnocují kriminální riziko pro ženy nebo pro seniory (Newburn, 2007; Greer, 2003). Při srovnání s policejními statistikami naše mediální analýza ukázala, že riziko viktimizace závažnými trestnými činy, jako jsou úmyslné ublížení na zdraví, vražda a loupež, je v českém mediálním prostoru z hlediska genderu pro ženy skutečně nadhodnocené, zejména pro ženy mladšího a středního věku. V kriminologických výzkumech vykazují senioři často vyšší míru obav z viktimizace (např. Holas, Krulichová, Háková, & Scheinost, 2016). Ačkoli jeden z nejčastějších kontextů, ve kterém bývají senioři v médiích přítomni, je jejich prezentace jako obětí trestné činnosti (Gender Studies, 2005), naše analýza neprokázala, že by ve srovnání s policejními statistikami bylo kriminální riziko ve zpravodajství pro seniory u vybraných trestných činů nějak významně nadhodnocené. Kriminálním zprávám je však postupem času věnována čím dál tím větší pozornost, což samo o sobě může zřejmě obavy z viktimizace napříč věkovými kategoriemi vzbuzovat.

Také konkrétní charakteristiky pachatelů bývají v médiích typicky spojovány s určitými trestnými činy. Jako nositelé kriminálního rizika bývají významně častěji u znásilnění a pohlavního zneužívání uváděni psychicky nemocní pachatelé. Trestní minulost bývá zmiňována u krádeží, krádeží vloupáním a u drogových deliktů. Politici jako specifická skupina se významně častěji objevují jako potenciální pachatelé zneužití pravomoci úřední osoby (dříve zneužití pravomoci veřejného činitele) a korupce. Cizinci bývají spojováni s drogovými delikty, s terorismem, ale také s vloupáními a pohlavním zneužíváním. Ačkoli se procentuální podíl pachatelů cizinců v mediální reprezentaci a v policejních statistikách příliš neliší, bývají častěji uváděni u závažných trestných činů a v českém mediálním prostoru tak mají cizinci nálepku významných nositelů kriminálního rizika.

Poměrně překvapivě nebývá u pachatelů v médiích příliš vyzdvihována a zmiňována jejich trestní minulost. Pachatelů recidivistů je v policejních statistikách významně vyšší procento než u výslovného zmínění pachatelovy trestní minulosti v médiích. Evidentně jde o kategorii důležitou pro policejní vykazování, která však pro kriminální zprávy nemá významnější zpravodajskou hodnotu. Ve srovnání s mediální reprezentací mají v policejních statistikách vyšší podíl i mladiství, resp. dětští, pachatelé. Důvodem může být jak nízká zpravodajská hodnota většinou nepřilíš závažných deliktů, tak i zvýšená právní ochrana mladistvých a nezletilých pachatelů při zveřejňování informací v médiích.

Mediální zobrazování kriminality, respektive poskytování informací o trestním řízení, s sebou nese i právní rozměr (viz příloha 1: Právní úprava informování o kriminalitě v médiích). Právo veřejnosti na informace a právo sdělovacích prostředků informovat veřejnost nelze zpochybnit, ovšem odborníci upozorňují zejména na nutnost důsledného dodržování presumpce nevin, dodržování nestrannosti a vyváženosti ve zpravodajství o trestních kauzách a zvláštní ochranu soukromí mladistvých. Zásady, jimiž by se měla média řídit, vydala také Rada Evropy dne 10. července 2003 po číslem Rec (2003)13: Doporučení výboru ministrů k poskytování informací, týkajících se trestních řízení prostřednictvím médií (Rada Evropy, 2003).

V ohnisku našeho zájmu byla i analýza publika kriminálního zpravodajství. Ta potvrdila tezi, že většina veřejnosti získává informace o kriminalitě především z médií. Nejčastěji jde o internetové zpravodajství, sociální sítě a televizní zpravodajství. Mediální chování a zdroje informací o kriminalitě přitom závisí především na věku. Starší účastníci fokusních skupin uváděli častěji jako zdroj televizní zpravodajství, ti mladší pak zpravodajství internetové a sociální sítě. Zdroje informací souvisí také s možností individuální selekce zpráv. Ta je u televizního zpravodajství menší a vystavení jeho účinku tak může být intenzivnější.

Zajímavým zjištěním naší studie je výrazně ambivalentní vztah ke kriminálním zprávám. Na jedné straně respondenti deklarovali vyhýbání se kriminálním zprávám, na straně druhé je evidentní přitažlivost tématu kriminality. Podíváme-li se na programové složení většiny televizních stanic nebo žebříčky nejoblíbenějších filmů na Česko-Slovenské filmové databázi, musíme konstatovat silnou přitažlivost zločinu jako ústředního tématu pro filmovou a seriálovou tvorbu. Také účastníci našich diskuzí často přiznávali, že je i sledování reálných kauz v médiích se všemi detaily a souvislostmi vlastně „baví“. Tomuto zájmu jdou naproti i nové podoby mediálních obsahů týkající se kriminality na pomezí reality show a hraného dokumentu, kdy se stírá hranice mezi realitou a fikcí a funkce zábavná převažuje nad funkcí informační.

Při analýze postojů k trestání u laické veřejnosti, ke které se většina informací o kriminalitě dostává prostřednictvím médií, je nutné si uvědomit, že pouhá desetina kriminálních zpráv informuje o rozsudku, ať už pravomocném nebo nepravomocném, a tedy o jakémsi vyvrcholení kriminálního „příběhu“ a dosažení spravedlnosti. Tato skutečnost může přispívat k pocitu beztrestnosti, k pocitu, že spravedlnosti nebývá dosaženo a pachatelé nebývají za své činy spravedlivě potrestáni, které účastníci diskuzí často zmiňovali.

Respondenti bez ohledu na věk, pohlaví nebo vzdělání často prezentovali represivní postoje k trestání a deklarovali podporu přísnějšího trestání, zejména násilné kriminality. Ve výpovědích uváděli jako žádoucí odplatnou, odstrašující a izolační funkci trestu. V souvislosti s těmito postoji respondenti často zmiňovali vlastní obavy z kriminality. Argumentovali přitom nejen osobními zkušenostmi s kriminalitou, ale také médií zprostředkovanou zkušeností, tedy mediálně známými kriminálními případy. Při navození diskuze o alternativních trestech, zejména probaci, respondenti projevovali vnímavost i pro rehabilitační, resocializační a nápravnou funkci trestu, ale bylo patrné, že první a spontánní reakcí na otázku, jaká je funkce trestu, je právě punitivní přístup.

Důležitým zjištěním ovšem je, že u kriminality méně závažné, zejména neúmyslné, je zřejmá podpora alternativních trestů a souznění s principy, ze kterých vycházejí. Uplatnění alternativních trestů je respondenty podporováno právě a pouze u méně závažných trestných činů a za podmínky, že nejde o recidivujícího pachatele. Tyto prezentované postoje účastníků fokusních skupin odpovídají výsledkům reprezentativního výzkumu veřejného mínění ohledně využívání probace (Tomášek, Háková, & Kostelníková, 2019) a naše výstupy mohou obohatit interpretaci postojů k trestání u laické veřejnosti.

Mediální reprezentace alternativních sankcí je minimální a často jsou zmiňované v problematických souvislostech a kontextu zpochybnění jejich adekvátní funkce. V českém mediálním prostředí se tedy ve vztahu k alternativním trestům objevují podobné narativy, o kterých mluví Maruna a probaci v posledních přibližně třiceti letech díky nim v britském kontextu označuje jako „adepta na nového nejoblíbenějšího fackovacího panáka médií těchto dní“ (Maruna, 2007: 113). Teoretická znalost alternativních sankcí mezi účastníky diskuzí byla obstojná. Tyto závěry potvrdilo i dřívější reprezentativní výzkumné šetření na obecné populaci České republiky (Tomášek, Háková, & Kostelníková, 2019). Je ovšem patrné, že význam informovanosti nelze přeceňovat. V médiích jsou i v případě kriminálních zpráv silnější příběhy než fakta. Jak potvrzují zahraniční studie, právě konkrétní příběh má výraznější dopad na názory a postoje příjemců sdělení a na úrovni individuálních příběhů je veřejnost přístupnější a shovívavější při hodnocení a přijímání alternativních trestů (srov. Feilzer, 2007).

Mediální analýza i analýza publika nám ukázala, že v českých médiích i v české veřejné diskuzi o trestání a trestních sankcích je hlas přístupu k trestání, který jsme pro potřeby analýzy nazvali jako „rehabilitační“ a který zdůrazňuje resocializační, nápravnou a rehabilitační funkci trestu, velmi slabý, téměř neslyšný. Přitom je zřejmé, že principy, ze kterých vychází, nejsou české laické veřejnosti cizí, a záleží především na souvislostech a kontextech, v nichž je mediálně reprezentován a veřejně diskutován.

Výsledky analýzy publika podporují předpoklad, že při hlubší analýze postojů veřejnosti ke kriminalitě a k trestání, stejně jako při analýze pocitu bezpečí a strachu z kriminality, je třeba brát v úvahu také reprezentaci kriminality a jejího trestání v médiích. Vzhledem k naší mediální analýze kriminálních zpráv je důležitý poznatek, že ve všech úrovních své argumentace respondenti používali mediální obsahy, které jim zprostředkovávají zkušenost nejen s kriminalitou, ale i s formou jejího trestání a také s případy, kdy opatření k regulaci kriminality selhala a nastal problém. S ohledem na primární zaměření kriminálního zpravodajství na kriminalitu závažnou a významnou zpravodajskou hodnotu negativity se v mediálním obsahu snadněji hledají argumenty pro přísné tresty odnětí svobody než pro tresty vykonávané v komunitě. Média tedy mají i v této oblasti výraznou formativní funkci a do značné míry mají vliv na to, jakým způsobem lidé rozsah, strukturu i podobu kriminality i jejího trestání vnímají i jak své postoje legitimizují. V těchto souvislostech je zřejmé, že pro širší pochopení a přijetí alternativních trestů ze strany laické veřejnosti je vhodnou strategií pomoci zprostředkovat jejich věrohodnou mediální reprezentaci obsahující také pozitivní autentické příběhy. Vzhledem k tomu, že média jsou navíc imperativem zpravodajské hodnoty aktuálnosti zaměřena především na prezentaci trestných činů bezprostředně po jejich spáchání, relevantní informace o ukládaných trestech se k veřejnosti dostávají spíše sporadicky. To do jisté míry může vést k respondenty často

deklarovanému pocitu beztrestnosti některých pachatelů, k pocitu, že pachatelé nebývají za své činy spravedlivě potrestáni. Pro zmírnění takového vnímání trestání kriminality lze doporučit snahu příslušných tiskových odborů prezentovat trestní sankce také v jiných než problematických souvislostech a zaměřit se na představení jejich smyslu, účelu a širších souvislostí.

Resumé

Publikace *Zločin a trest* v kriminálním zpravodajství přináší výsledky výzkumného úkolu zaměřeného na mediální reprezentaci kriminality a jejího trestání, který byl řešen v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v letech 2016 až 2019. Cílem výzkumu bylo analyzovat roli médií v procesu definování kriminality jako jednoho z rizik soudobé rizikové společnosti a také roli mediálního zobrazování kriminality v procesu legitimizování příslušných způsobů zvládání těchto rizik. Studie obsahuje tři části: 1. teoretický rámec základních kriminologických přístupů ke studiu médií, relevantních pro téma mediální reprezentace kriminality a trestání; 2. kvantitativní obsahová analýza mediální reprezentace kriminality a jejího trestání a 3. kvalitativní analýza divácké percepce této mediální reprezentace.

Kriminalita patří mezi sociální jevy, které přitahují pozornost široké veřejnosti. Nejen, že je ve své fiktivní podobě ústředním tématem řady filmů, seriálů i detektivních románů, ale zprávy o reálně spáchané kriminalitě tvoří významnou součást zpravodajství, ať už televizního, novinového nebo internetového. Většina laické veřejnosti získává informace o kriminalitě právě z masmédií a představa o podobě a rozsahu kriminality a také o způsobech jejího trestání se tak formuje právě především jejich prostřednictvím. Tématu zobrazování kriminality v médiích a potenciálnímu vlivu na názory a postoje lidí se kriminologie věnuje dlouhodobě. Studie ukazují, že mediální zájem o zločin ve srovnání s minulostí spíše roste a další analýzy poukazují na disproporci mezi mediálními obsahy a kriminálními statistikami. V kriminálních zprávách jsou oproti statistikám významně nadhodnocené zločiny násilného charakteru a mediální prezentace kriminality se tak výrazně odlišuje od oficiálních policejních statistik, které zahrnují evidovanou kriminalitu. Mediální diskurz je determinován tím, že se zaměřuje na netypickou kriminalitu. Delikt, který splňuje „zpravodajské hodnoty“, a má tak potenciál stát se kriminální zprávou, není totožný s běžným a z hlediska celkové kriminality charakteristickým deliktem. V různých souvislostech přitom bývá na mediální reprezentaci kriminality odkazováno, například v souvislosti s obavami z kriminality nebo ve vztahu k punitivnímu naladění veřejnosti.

Kvantitativní obsahová analýza vyhodnocovala datový korpus celkem 1 886 kriminálních zpráv získaný několikasupňovým náhodným výběrem v letech 2000, 2001, 2015 a 2016 metodou konstruovaného týdne v rámci hlavních zpravodajských relací veřejnoprávní České televize a komerčních televizí Nova a Prima. Nejvyšší podíl na počtu kriminálních zpráv v našem výběru měla televize Prima, což je způsobené především zvláštní součástí hlavní zpravodajské relace nazvané *Krimi zprávy*, která se přímo zabývá právě kriminálním zpravodajstvím.

Jednou ze stěžejních charakteristik kriminálního zpravodajství je četná přítomnost konkrétní kazuistiky. Více než 80 % příspěvků televizního zpravodajství, zabývajících se tématem kriminality nebo bezpečnosti, uvádí nějaký konkrétní kriminální skutek. Pouze necelá pětina příspěvků se zmiňuje o daném tématu v obecné rovině a konkrétní skutek výslovně nezmiňuje. Tato charakteristika je také jedním z výrazných diferenciačních znaků kriminálního zpravodajství, který do značné míry ovlivňuje rozdíl mezi kriminálními zprávami České televize a soukromých televizí. Zatímco ve veřejnoprávní České televizi je podíl kriminálních zpráv s konkrétním kriminálním skutkem 68 %, komerční televize

Nova a Prima mají tento podíl významně vyšší, Nova 80 %, Prima dokonce 92 %. Česká televize má ze sledovaných stanic nejvýraznější tendenci sledovat kriminální a bezpečnostní problematiku také v obecné rovině bez uvedení konkrétní kazuistiky.

Výraznou zpravodajskou hodnotou je aktuálnost, nejčastěji je o kriminálním skutku informováno bezprostředně po jeho spáchání nebo odhalení (44 %). S postupujícím časem od jeho spáchání klesá informační hodnota případu, o pokračujícím vyšetřování informuje 29 % zpráv, o soudním řízení 9 % a pouhá desetina zpráv se věnuje vyvrcholení kriminální kauzy, vynesení pravomocného nebo nepravomocného rozsudku. Také v této charakteristice se projevila odlišná profilace kriminálního zpravodajství jednotlivých sledovaných televizí. Na Primě se naprostá většina zpráv (65 %) věnuje skutku bezprostředně nebo krátce po spáchání nebo odhalení, což je dané speciálním formátem části hlavní zpravodajské relace zaměřené přímo na kriminální zpravodajství. Naopak televize Nova má těžiště svého zájmu v pokračujícím vyšetřování jednotlivých kriminálních kauz (54 %), které postupně sleduje do nejmenších podrobností, aktivně vyhledává a kontaktuje svědky a příbuzné zúčastněných aktérů a často také zveřejňuje další podrobnosti. Pro Českou televizi je oproti ostatním televizním stanicím typická zvýšená pozornost na obecnější souvislosti, kauzy v minulosti a odhlédnutí od konkrétních aktuálních kauz.

Z hlediska druhu kriminality se v netříděném souboru největší podíl kriminálních zpráv zabýval násilnou kriminalitou. Zřetelně se přitom opět odlišuje kriminální zpravodajství České televize od kriminálních zpráv televizních stanic Nova a Prima. Zatímco soukromé televizní stanice se sklonem k bulvarizaci zpravodajství preferují ve svém obsahu násilnou kriminalitu, v případech kriminálního zpravodajství České televize je nejčastěji informováno o hospodářské kriminalitě a o kauzách, u nichž lze předpokládat širší společenský dosah.

Mezi nejčtenější mediálně reprezentované trestné činy patří ublížení na zdraví, vraždy, skutky spojené s dopravou a podvody. Významné rozdíly mezi kriminálními zprávami jednotlivých televizí se ukázaly především u násilných trestných činů. Zatímco vraždám se věnuje pouhých necelých 5 % v kriminálním zpravodajství České televize, na Primě se jimi zabývá 13 % a na Nově 14 % kriminálních zpráv. Televize Prima se ve srovnání s ostatními televizemi významně více zabývá také loupežemi a ublíženími na zdraví. Méně výrazné rozdíly, ovšem přesto statisticky významné, se prokázaly u podvodů a daňových deliktů. Za pozornost stojí skutečnost, že právě tyto skutky mají jako jediné významně vyšší podíl v kriminálním zpravodajství České televize. O méně závažné kriminalitě, kterou v našem výčtu zastupuje krádež nebo krádež vloupáním, je významně častěji informováno na Primě, která kriminálním zprávám věnuje největší prostor ze všech televizí a místo zde dostávají i triviálnější skutky s nižší zpravodajskou hodnotou.

Srovnáme-li strukturu trestné činnosti v její mediální reprezentaci a v pohledu policejních statistik, vidíme, že nejvýraznější charakteristikou kriminálního zpravodajství je naddimenzování násilné kriminality, která se v kriminálních zprávách oproti policií evidované kriminalitě objevuje více než čtyřikrát častěji. Při rozdělení na jednotlivé sledované televizní stanice můžeme konstatovat ještě zřetelnější nadhodnocení násilné kriminality u kriminálních zpráv soukromých televizí, u televize Nova ve druhém sledovaném období více než pětikrát, u TV Prima 4,5×, zatímco u České televize pouze dva-

krát. Tendence mediální reprezentace zpravodajsky pokrývat závažnou násilnou trestnou činnost, se ukáže ještě výrazněji, podíváme-li se na trestný čin vraždy, který patří mezi mediálně nejzobrazovanější, v našem výběru se umístil na druhém místě, za ublížením na zdraví. Za obě sledovaná časová období se vražda podle policejních statistik podílí na celkové trestné činnosti 0,07 %. Ovšem mediální reprezentace jí připisuje prostor v téměř 12 % příspěvků, což je téměř 170× více. Přitom opět vidíme významný rozdíl mezi Českou televizí a televizemi soukromými, kde je ve struktuře kriminálních zpráv vražda oproti policejním statistikám nadhodnocena ještě více, u Novy více než 200× a u Primy téměř 190×, u České televize „pouze“ 70krát.

Z hlediska dynamiky diskurzu je zřejmé, že jednotlivé televizní stanice se v aktuálním časovém období v řadě charakteristik odlišují více než před dvaceti lety. Je patrná postupná profilace kriminálních zpravodajství sledovaných televizí v čase a „rozevírání nůžek“ mezi serióznějším a bulvárnějším kriminálním zpravodajstvím.

Řada autorů upozorňuje na skutečnost, že zatímco k nejzávažnějším trestným činům často dochází mezi lidmi, kteří se dobře znají a mnohdy v domácím prostředí, média kriminální riziko stereotypně situují do veřejného prostoru. Zaměříme-li se na to, v jakém prostředí je kriminalita v médiích zobrazována, jednoznačně vítězí venkovní veřejný prostor (silnice, ulice), kde se odehrává polovina mediálně zobrazovaných případů. Následuje vnitřní veřejný prostor, tedy restaurace, hospoda, obchod nebo prostředek hromadné dopravy (vlak, tramvaj, autobus). Pětina reprezentovaných skutků se pak odehrává v domácím prostředí. Diferenciace je zřetelná podle druhu kriminality. Přestože v netříděném souboru zabírá nadpoloviční většinu veřejný prostor, tedy součet veřejného prostoru vnitřního a vnějšího, u násilné a mravnostní kriminality je patrný vyšší podíl prezentovaných kriminálních skutků v prostředí domova. V obou případech je to kolem třetiny.

Ještě zajímavější diferenciaci mediálního umístění kriminálního rizika vidíme u konkrétních trestných činů. U ublížení na zdraví a vraždy, tedy u dvou čteně mediálně zobrazovaných násilných trestných činů, můžeme konstatovat, že také v současných českých médiích bývají nejčastěji prezentovány ve veřejném prostoru. Přes 60 % vražd a dokonce přes 80 % ublížení na zdraví je v českých televizních krimi zprávách situováno do veřejného prostoru, ať už vnitřního nebo vnějšího. Také je zřejmá diferenciaci mezi Českou televizí a soukromými televizemi. Soukromé televize, tedy Nova a Prima, častěji než Česká televize, umísťují kriminální riziko ve svém zpravodajství do soukromého prostoru domova, což souvisí s výraznější profilací Novy a Primy na kriminalitu, která se ze své podstaty odehrává častěji v domácím prostředí (násilná kriminalita), a se zaměřením České televize na typ trestné činnosti odehrávající se ve veřejném prostoru (hospodářská kriminalita). Z hlediska dynamiky žánru kriminálních zpráv vidíme mezi sledovanými obdobími zřetelný posun zobrazované kriminality do soukromého prostoru domova, kdy ve druhém časovém období se v něm odehrál více než dvojnásobek kriminálních zpráv.

V necelých 9 % kriminálních zpráv je zmínka o alkoholu nebo drogách jako okolnosti spáchání trestného činu. Nejčastěji na straně pachatele, výjimečně na straně oběti nebo obou stran, pachatele i oběti. Častěji se role alkoholu nebo drog zmiňuje u vraždy, u skutků v dopravě, u obecného ohrožení a bez překvapení také u drogových deliktů. Na straně oběti bylo požití alkoholu nebo drog statisticky významně častěji uváděno u znásilnění,

ale v rámci celkového výběrového souboru jde o malá čísla, a proto nelze vyslovit jednoznačné závěry, pouze poukázat na potenciál podrobnější analýzy mediální reprezentace znásilnění. V laických diskuzích se může objevovat předsudek, že oběť nese část viny na svém napadení sama, třeba z důvodu požití alkoholu nebo drog. Stálo by jistě za to výzkumně ověřit, nakolik tyto předsudečné představy mohou nalézat oporu v mediálním zobrazování znásilnění.

Kriminální zpravodajství jednotlivých televizních stanic se lišilo také ve složení reprezentovaných aktérů. V soukromých televizích vystupují častěji autentické oběti a svědci a z expertů nejvíce policisté, Česká televize přináší častěji komentáře soudců, státních zástupců a advokátů. Nejčastějšími odborníky, kteří napříč televizemi v kriminálních zprávách vystupují v souvislosti s problematikou kriminality, jsou jednoznačně policisté. Ti jsou přítomní ve více než třetině zpráv. Mnohé zahraniční výzkumy potvrzují, že v žánru kriminálního zpravodajství je dominantním hlediskem hledisko policie. Protože jednou z hlavních obecných zpravodajských hodnot je hodnota aktuálnosti zprávy, kriminální události jsou mediálně nejatraktivnější bezprostředně nebo krátce po jejich spáchání a v těchto časných fázích je právě práce policie výrazná. Policie je tedy pro novináře majoritním zdrojem informací, dominantním gatekeeperem.

Kriminální riziko je ve zpravodajství distribuováno nerovnoměrně a týká se diferencovaně různých skupin obětí. Ze specifických skupin je mravnostní kriminalita (znásilnění, pohlavní zneužívání) spojována bez většího překvapení s mladistvými, resp. dětmi, a ženami. O podvodech a loupežích bývá zase významně častěji informováno v souvislosti se seniory. Srovnáním s policejními statistikami naše mediální analýza ukázala, že riziko viktimizace závažnými trestnými činy, jako jsou úmyslné ublížení na zdraví, vražda a loupež, je v českém mediálním prostoru z hlediska genderu nadhodnocené pro ženy, zejména pro ženy mladšího a středního věku.

Jeden z nejčtenějších kontextů, ve kterém bývají v médiích zmiňováni senioři, je podle řady studií právě situace, kdy se stali obětí trestné činnosti, zpravidla násilné či majetkové. Některé studie také pracují s hypotézou, že prezentace seniorů jako obětí trestné činnosti a mediálně zkreslená podoba této prezentace může podněcovat jejich obavy z kriminality, respektive obavy z rostoucí brutality. Naše mediální analýza ovšem ukázala, že ve srovnání s policejními statistikami není pro seniory kriminální riziko v kriminálních zprávách u vybraných sledovaných trestných činů nijak významně nadhodnocené, naopak často jsou podíly mediální reprezentace obětí seniorů nižší než policejní data. To ovšem nemění nic na tom, že obecné obavy z viktimizace mohou vzbuzovat zprávy o kriminalitě jako takové napříč věkovými kategoriemi.

Také na straně pachatelů bývají různé charakteristiky v mediálním prostoru uváděny významně častěji s určitým druhem kriminality nebo přímo konkrétními trestnými činy. Psychické onemocnění pachatele bývá častěji uváděno u znásilnění a pohlavního zneužívání, ale i u vraždy a případného viníka požáru nebo jiné nehody. Trestní minulost bývá zmiňována u krádeží, krádeží vloupáním a u drogových deliktů. Politici jako specifická skupina se významně častěji objevují jako potenciální pachatelé zneužití pravomoci úřední osoby (dříve zneužití pravomoci veřejného činitele) a korupce. Cizinci bývají spojováni s drogovými delikty, s terorismem, ale také s vloupáními a pohlavním zneužíváním.

Při srovnání mediálně reprezentovaných charakteristik a dostupných policejních údajů je nejvýraznější nepoměr u recidivy pachatele. Pachatelů recidivistů je v policejních statistikách významně vyšší procento než u výslovného zmínění pachatelovy trestní minulosti v médiích. Evidentně jde o kategorii důležitou pro policejní vykazování, která však pro kriminální zprávy nemá významnější zpravodajskou hodnotu. Vyšší podíl mají v policejních statistikách ve srovnání s mediální reprezentací i mladiství, resp. dětští pachatelé. Důvodem může být na jedné straně nízká zpravodajská hodnota většinou nepříliš závažných deliktů, na straně druhé i zvýšená právní ochrana mladistvých a nezletilých pachatelů při zveřejňování informací v médiích.

Policejní statistiky vykazují podíl cizinců na kriminalitě 7 %, v kriminálních zprávách je cizí státní příslušnost pachatele uvedena v 5 % případů. První pohled na porovnání podílů by nás mohl přimět k zamítnutí hypotézy o xenofobních tendencích médií, pro které by mohla být cizí státní příslušnost pachatele atraktivní zpravodajskou hodnotou. Při podrobnější diferenciaci podle konkrétních trestných činů ale vidíme, že pachatel cizinec je v kriminálních zprávách významně častěji uváděn u pohlavního zneužívání, krádeže vloupáním a drogových deliktů. Cizinci tedy v konkrétních případech v českém mediálním prostoru mají nálepkou významných nositelů kriminálního rizika.

Rovněž ve struktuře reprezentovaných aktérů kriminálních zpráv se ukázaly rozdíly mezi kriminálním zpravodajstvím sledovaných televizních stanic. U soukromých televizí nastupují významně častěji než v České televizi na scénu oběti a svědci, ale také experti „z terénu“, tedy policisté, Česká televize přináší častěji komentáře soudců, státních zástupců a advokátů.

Nejčastěji ukládaným trestem je reálně trest podmíněný. Ovšem mezi kriminálními zprávami, které trest zmiňují, bývá v 91 % uváděn nepodmíněný trest odnětí svobody. Můžeme konstatovat, že trest má v mediálním prostoru téměř výhradně podobu dlouhodobého trestu odnětí svobody. Podíl nepodmíněného trestu je ve srovnání se skutečně uloženými tresty v daných časových periodách pětinasobný. Také struktura nepodmíněných trestů podle jejich délky je v nejpřísnějších kategoriích v mediální reprezentaci mnohonásobně naddimenzována. Mediálně reprezentovaná podoba trestání je tak ze všech hledisek punitivnější než skutečně uložené tresty. Tato skutečnost souvisí nepochybně s tím, že média informují o závažných deliktech, k nimž se váží přísné tresty, ale také s tím, že média zmiňují nejpřísnější variantu, která pachateli hrozí.

Analýza publika kriminálního zpravodajství potvrdila tezi, že většina veřejnosti získává informace o kriminalitě především z médií. Nejčastěji jde o internetové zpravodajství, sociální sítě a televizní zpravodajství. Mediální chování a zdroje informací o kriminalitě přitom závisí především na věku. Potvrdila se i specifická pozice televizního kriminálního zpravodajství. Televizní zprávy jsou vnímány jako všudypřítomné a je poukazováno na jejich neselektivní působení, na rozdíl například od internetového zpravodajství, kde na zprávu na základě titulku buď klikneme a přečteme si ji, anebo ne. V tomto ohledu může být vliv všudypřítomných a neselektovaných televizních zpráv mnohem intenzivnější ve srovnání s médii, kde si sami volíme, který obsah nás podrobněji zajímá. Výsledky naší

studie přitom naznačují výrazně ambivalentní vztah publika ke kriminálním zprávám, deklarované vyhýbání se negativním kriminálním zprávám na jedné straně, a přitažlivost tématu kriminality na straně druhé.

Vyšší informovanost v oblasti trestních sankcí a znalost alternativních trestů se ukázala mezi staršími participanty diskuzí. Zároveň je ovšem zřejmé, že význam kognitivní složky nemůžeme přeceňovat. V mediálním prostoru je i v případě kriminálních zpráv příběh atraktivnější a silnější než fakta. Je výzkumně potvrzeno, že právě konkrétní příběh má výraznější dopad na názory a postoje příjemců sdělení, například na úrovni individuálních příběhů je veřejnost přístupnější a shovívavější při hodnocení a přijímání alternativních trestů.

Participantů bez ohledu na věk, pohlaví či vzdělání často prezentovali represivní postoje k trestání a deklarovali podporu přísnějšího trestání, zejména násilné kriminality. V souvislosti s těmito postoji často zmiňovali vlastní obavy z kriminality. Argumentovali přitom nejen osobními zkušenostmi s kriminalitou, ale také médii zprostředkovanou zkušeností s kriminalitou, tedy mediálně známými kriminálními případy. U méně závažné, zejména neúmyslné, kriminality je zřejmá podpora alternativních trestů a souznění s principy, ze kterých vycházejí. Uplatnění alternativních trestů je respondenty podporováno právě a pouze u méně závažných trestných činů a za podmínky, že nejde o recidivujícího pachatele. Tyto prezentované postoje participantů fokusních skupin odpovídají výsledkům reprezentativního výzkumu veřejného mínění ohledně využívání probace a naše výstupy mohou obohatit další interpretaci postojů k trestání u laické veřejnosti.

Analýza kriminálních zpráv i analýza jejich publika nám ukázala, že v českých médiích i v české veřejné diskuzi o trestání a trestních sankcích je hlas přístupu k trestání, který jsme pro potřeby analýzy nazvali jako „rehabilitační“ a který zdůrazňuje resocializační, nápravnou a rehabilitační funkci trestu, velmi slabý. Přitom je zřejmé, že principy, ze kterých vychází, nejsou české laické veřejnosti cizí, a záleží především na souvislostech a kontextech, v nichž je mediálně reprezentován a veřejně diskutován.

Výsledky analýzy publika podporují předpoklad, že při hlubší analýze postojů veřejnosti ke kriminalitě a k trestání, stejně jako při analýze pocitu bezpečí a strachu z kriminality, je třeba brát v úvahu také reprezentaci kriminality a jejího trestání v médiích. Při diskuzích respondenti ve všech úrovních své argumentace používali mediální obsahy, které jim zprostředkovávají zkušenost nejen s kriminalitou, ale i s formou jejího trestání a také s případy, kdy opatření k regulaci kriminality selhalo. Média tedy mají i v této oblasti výraznou formativní funkci a do značné míry mají vliv na to, jakým způsobem lidé rozsah, strukturu i podobu kriminality i jejího trestání vnímají i jak své postoje legitimizují.

Summary

The publication *Crime and Punishment in Crime News* presents the results of a research task examining the representation of crime and punishment in the media conducted by the Institute of Criminology and Social Prevention in 2016 to 2019. The aim of the research was to analyse the role of the media in the process of defining crime as one of the risks in contemporary society and the part the media portrayal of crime plays in the process of legitimising appropriate ways to manage these risks. The study is divided into three parts: 1. the theoretical framework of basic criminological approaches to studying the media relevant to the topic of the media representation of crime and punishment; 2. a quantitative content analysis of the media representation of crime and punishment and 3. a qualitative analysis of the perception of this media representation by the media's audience.

Crime is a social phenomenon that attracts the attention of the general public. Not only is it the central theme of a numerous films, television series and detective novels in its fictional form, reports of actual crime make up a large part of the daily news, whether on television, in newspapers or on the internet. The majority of the general public gets information about crime from the mass media, and its impression of the form and extent of crime, as well as the ways in which it is punished, is thus primarily formed by these reports. Criminology has been dealing with the issue of how crime is portrayed in the media and its potential impact on public opinion and views for a long time. Studies show that media interest in crime has grown over time and further analyses point to a disproportion between media content and crime statistics. Violent crimes are significantly overstated in the coverage of crime compared to statistics, and media presentation of crime thus differs significantly from official police statistics, which include registered crime. Media discourse is determined by focusing on atypical crime. An offence considered “newsworthy” with the potential to become a media crime report is not the same as a common and characteristic offence in terms of overall crime. Yet media representation of crime is often referred to in connection with the fear of crime, for example, or the punitive mood of the public in various contexts.

Quantitative content analysis evaluated a corpus of 1,886 crime news obtained by multi-stage random sampling in 2000, 2001, 2015 and 2016 using constructed week samples of the main news programmes on public television station *Česká televize* (Czech Television) and commercial stations *Nova* and *Prima*. Prima had the highest share of crime reports in our sample, which was mainly due to a special part of the main news programme called Crime News, which specifically deals with reports on crime.

One of the key characteristics of news coverage of crime is the frequent use of specific case reports. More than 80% of television news reports dealing with crime or security cover a specific criminal offence. Less than one fifth of reports discuss the given issue in a general context and do not explicitly mention any specific offence. This characteristic is also one of the main differentiating features of crime reports that largely effects the difference between crime reports on Czech Television and on commercial stations. While the share of reports on a specific criminal offence is 68% on Czech Television, this is significantly

higher on the commercial stations at 80% on Nova and 92% on Prima. Of the monitored stations, Czech Television has the strongest tendency to examine crime and security issues in a general context, without including a specific case report.

A significant newsworthy factor is the currency of reports, with criminal offences most often reported immediately after their commission or detection (44%). The information value of the case decreases with time; only 29% of reports cover ongoing investigations, 9% cover court proceedings and only one tenth of reports deal with the culmination of a criminal case with a final or interim judgment. This characteristic was also reflected in the different profile of crime reports on individual television stations. The vast majority of reports on Prima (65%) are devoted to offences immediately or shortly after their commission or detection, which is given by the special format of part of the main news programme dealing directly with crime reports. In contrast, Nova focuses on the ongoing investigation of individual criminal cases (54%), which it covers to the smallest detail, actively seeking out and contacting witnesses and relatives of the actors involved, and often also reporting further details. Compared to the other television stations, Czech Television is characterised by a greater interest in more general contexts, cases in the past and looking outside specific current cases.

In terms of the type of crime, the largest share of crime reports in the unsorted data set dealt with violent crime. At the same time, crime reports on Czech Television once again clearly differed from reports on Nova and Prima. While commercial stations with a tendency to sensationalise news prefer violent crime in their content, crime reports on Czech Television most often covered economic crime and cases that could be expected to have a wider social impact.

The most frequently represented crimes in the media include assaults, murders, traffic offences and fraud. Significant differences in crime reports on individual television stations were particularly evident in violent crimes. While less than 5% of crime reports on Czech Television dealt with murders, 13% deal with this on Prima and 14% on Nova. Compared to the other television stations, Prima is also more significantly involved in robberies and assaults. Less pronounced, but still statistically significant differences were found in fraud and tax offences. It is worth noting that these offences are the only crimes with a significantly higher share of coverage on Czech Television. Less serious crimes, which are represented on our list by theft or burglary, are reported significantly more often on Prima, which devotes the most time to reports on crime of all the television stations and also covers more trivial offences of less newsworthy value.

By comparing the structure of crime in media representation and in terms of police statistics, the most significant characteristic of crime reports is the overstatement of violent crime, which appears in media crime reports over four times more often than in crime registered by the police. Broken down by individual television stations, the overstatement of violent crime in crime reports on commercial television stations is even more evident, at more than five times actual numbers in the second monitored period on Nova, 4.5 times on Prima, but only two times on Czech Television. The tendency of media representation to cover serious violent crimes was shown to be even more pronounced if we look at the crime of murder, which is one of the most frequently portrayed crimes in the media, ranking

second in our selection behind assault. According to police statistics, murder accounted for 0.07% of all crimes in both monitored time periods. However, media representation afforded it almost 12% of coverage, which is almost 170 times higher. Once again, there is a significant difference between Czech Television and commercial television stations, where murder is overstated in the structure of crime reports compared to police statistics more than 200 times on Nova, almost 190 times on Prima, but “only” 70 times on Czech Television.

In terms of the dynamics of discourse, it is clear that individual television stations differ more in a number of characteristics today than twenty years ago. A gradual profiling of crime reports on the monitored television stations is evident over time, with a “widening of the scissors” between serious and tabloid (sensationalist) crime reports.

Many authors draw attention to the fact that while the most serious crimes often occur among people who know each other well and often at home, the media stereotypically puts the risk of crime in the public space. If we focus on the environment in which crime is portrayed in the media, the outdoor public space (roads, streets), where half the cases portrayed by the media take place, clearly wins. This is followed by the indoor public space, namely, restaurants, pubs, shops or public transport (trains, trams, buses). One-fifth of represented offences then take place at home. The differentiation is clear based on the type of crime. Although the public space accounts for more than half the unsorted data set, i.e., both the indoor and outdoor public space, a higher share of violent and sex crimes are presented in the home environment. In both cases about one third.

An even more interesting differentiation in places with the risk of crime presented by the media is evident in the case of specific crimes. In case of assault and murder, namely the two most frequently portrayed violent crimes in the media, these are most often presented in the public space in today’s media. Over 60% of murders and over 80% of assaults are situated in the public space, whether indoors or outdoors, in crime reports on Czech television stations. There is also evident differentiation between Czech Television and commercial television stations. Commercial stations, i.e., Nova and Prima, present the risk of crime in the private space of the home more often in their news coverage than Czech Television, which relates to Nova and Prima stronger profiling on crime that by its nature takes place in the home environment more often (violent crime), and the focus of Czech Television on the types of crime that take place in the public space (economic crime). In terms of the dynamics of the crime report genre, we see a clear shift of portrayed crime into the private space of the home in the monitored periods, with more than twice as many reports in the second period.

In less than 9% of crime reports, alcohol or drugs are mentioned as a factor of offending. Most often on the part of the offender, rarely on the side of the victim or both parties. The role of alcohol or drugs is mentioned more often in the case of murder, traffic offences, general threats and, not surprisingly, drug offences. On the victim’s side, alcohol or drugs were reported statistically significantly more often in cases of rape, but this was in small numbers in the overall sample and therefore no clear conclusions can be drawn, only to point out the potential for a more detailed analysis of the media representation of rape. There may be a prejudice that the victim is partly to blame for his or her assault

in public discourse, for example, due to the consumption of alcohol or drugs. It would certainly be worth researching the extent to which these prejudices find support in the media portrayal of rape.

Crime reports on individual television stations also differed in the composition of represented actors. Authentic victims and witnesses, together with police as experts appear more often on commercial stations. Czech Television offers comments by judges, public prosecutors and lawyers more often. The most frequent experts who appear in crime reports across all television stations in connection with the topic of crime are clearly police officers. They are present in more than one third of reports. Many foreign studies confirm that the dominant view in crime reports is the police perspective. Because one of the main newsworthy values is the currency of the report, crimes are most attractive to the media immediately or shortly after they are committed, and the work of the police is significant in these early stages. The police are therefore the main source of information for journalists, the dominant gatekeeper.

The risk of crime is unevenly distributed in the news and affects various groups of victims differently. Of the specific groups of crime, sex crime (rape, sexual abuse) is unsurprisingly associated with adolescents, respectively children, and women. Fraud and robberies are reported significantly more often in connection with seniors. Compared with police statistics, our media analysis showed that the risk of victimisation by serious crime, such as assault, murder or robbery, is overstated in terms of gender in the Czech media space for women, especially young and middle-aged women.

According to a number of studies, one of the most frequent contexts in which seniors are mentioned in the media is when they have been the victims of crime, usually violent or property crime. Some studies also hypothesise that the presentation of seniors as victims of crime and the distorted nature of this presentation by the media may incite their fear of crime or fear of its growing brutality. However, our media analysis showed that compared to police statistics, the risk of crime for seniors presented in crime reports for selected monitored crimes is not overstated, and on the contrary, the share of media representation of senior victims is often lower than police data. However, this does not change the fact that reports of crime as such can raise general concerns about victimisation across age groups.

Various characteristics of offenders are mentioned more often in the media space for certain types of crimes or specific offences. The offender's mental illness is mentioned more often in cases of rape and sexual abuse, but also in murder and culprits responsible for a fire or other accident. The offender's previous criminal career is often mentioned in theft, burglary and drug offences. Politicians, as a specific group, appear more often as potential perpetrators of an abuse of power by an official (formerly abuse of power by a public official) and corruption. Foreign nationals are often associated with drug offences, terrorism, as well as burglary and sexual abuse.

When comparing media-represented characteristics with available police data, the most significant disparity is in recidivism by offenders. There is a significantly higher percentage of recidivist offenders in police statistics than in the criminal past of offenders explicitly mentioned in the media. This is evidently an important category in police reporting, but

it does not have a significant newsworthy value in crime reports. There is also a higher percentage of juvenile or child offenders in police statistics compared to media representation. The reason may be the low newsworthy value of less serious offences on the one hand, and the increased legal protection of adolescent and juvenile offenders when disclosing information in the media on the other.

Police statistics show the share of foreign nationals involved in crime is 7%; the nationality of offenders is mentioned in 5% of cases in media crime reports. A comparison of these figures could lead us to reject the hypothesis of the xenophobic tendencies of the media, for whom the offender's foreign nationality could be an attractive newsworthy value. However, on a more detailed differentiation according to specific crimes, it is evident that foreign nationals are identified as the perpetrators of sexual abuse, burglary and drug offences significantly more often in crime reports. Thus, foreign nationals are labelled as the bearers of significant criminal risk in specific cases in the Czech media space.

Differences in the structure of represented actors were also shown in crime reports on the monitored television stations. Victims and witnesses appeared on the scene more often on commercial stations than on Czech Television, as well as experts "in the field", i.e., police officers. Czech Television offered comments by judges, public prosecutors and lawyers more often.

The most frequently imposed punishment is in fact a suspended sentence. However, of the crime reports that mentioned punishment, 91% mention unconditional imprisonment. It can be said that punishment in the media space almost exclusively takes the form of long-term imprisonment. The share of reported unconditional sentences is five times higher compared to the sentences actually imposed in the given time periods. The structure of unconditional sentences based on their duration is also overstated in the strictest categories many times over in media representation. The form of punishment presented in the media is thus more punitive in all respects than the punishments actually imposed. This undoubtedly relates to the fact that the media report on serious offences, which are subject to stricter punishments, but also the fact that the media report the strictest sentence faced by the offender.

An analysis of the media audience confirmed the premise that the majority of the public obtains information about crime mainly from the media. This is news on the internet, social networks and television news programmes most often. Media behaviour and sources of information on crime largely depend on age. The specific position of television coverage of crime was also confirmed. Television news is perceived as ubiquitous, pointing out its non-selective impact in contrast to, for example, news on the internet, where we click on a news item based on the headline and read it or not. In this respect, the impact of ubiquitous and non-selective television news can be much more intense compared to media where we choose what content we are interested in. The results of our study suggest a markedly ambivalent connection to crime reports by the media audience, from the declared avoidance of negative reports on one hand, to the attractiveness of the topic of crime on the other.

Greater awareness of criminal sanctions and knowledge of alternative punishments was demonstrated by older participants in discussions. At the same time, however, it is clear that the importance of the cognitive component cannot be overestimated. In the media space, the story is more attractive and stronger than the facts, even in the case of crime reports. Research confirms that a specific story has a more significant impact on the opinions and views of the message recipients. For example, the public is more open and compassionate in evaluating and accepting alternative punishments in response to individual stories.

Regardless of age, gender or education, participants often presented punitive attitudes and declared their support for harsher punishments, especially for violent crimes. In connection with these views, they often mentioned their own fear of crime. At the same time, they argued not only with their personal experience of crime, but also with experience of crime mediated by the media, i.e., high profile criminal cases covered by the media. There is evident support for alternative punishments and identification with the principles on which it is based for less serious, especially unintentional crimes. However, alternative punishments are only supported by respondents for less serious crimes and provided this is not a recidivist offender. The views presented by focus group participants correspond to the results of a representative public opinion poll on the use of probation, and our findings may further the interpretation of views on punishment among the general public.

The analysis of crime reports and their audience showed that the voice on punishment and criminal sanctions in the Czech media and in public debate calling for an approach to punishment that we've called "rehabilitative" for analytical purposes and which emphasises the resocialisation, corrective and rehabilitative function of punishment is very weak. Yet, it is clear that the principles on which it is based are not foreign to the general public and largely depend on the situation and context in which it is represented and publicly discussed in the media.

The results of the analysis of the media audience support the assumption that a deeper analysis of public views on crime and punishment, as well as an analysis of the feeling of security and fear of crime, must also take into account the representation of crime and punishment in the media. During discussions, respondents used media content at all levels of their arguments, which provided them with experience not only of crime, but also with the form of its punishment, as well as cases where measures to regulate crime have failed. The media thus has a significant formative function in this area and to a large extent has an impact on how people perceive the extent, structure and form of crime and punishment, and how they legitimise their views.

Translated by: Presto

Použité prameny

- Blatníková, Š., Faridová, P., & Zeman, P. (201). *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i pro veřejnost*. Praha: IKSP.
- Beck, U. (2004). *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Beck, U. (2011). Světová riziková společnost ještě jednou: hrozba terorismu. In U. Beck, *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně* (pp. 397-418). Praha: Sociologické nakladatelství.
- Boda, Z., & Szabó, G. (2011). The media and attitudes towards crime and the justice system: A qualitative approach. *European Journal of Criminology* 8(4), 329-342.
- Buriánek, J. (2001). Bezpečnostní rizika a jejich percepce českou veřejností. *Sociologický časopis*, 37(1), 43-64.
- Buriánek, J. (2011). Pocit bezpečí u občanů: Trendy a diferenciace. In *Sborník příspěvků z konference sekce sociální patologie MČSS*. Praha: MČSS.
- Buriánek, J. (2012). Korupce: prožívaná a proklínaná. In *Sborník příspěvků z konference sekce sociální patologie MČSS* (pp. 45-55). Praha: MČSS.
- Carrabine, E. (2008). *Crime, Culture and the Media*. Cambridge: Polity Press.
- Carrabine, E., Cox, P., Lee, M., Plummer, K., & South, N. (2009). *Criminology: A Sociological Introduction (second edition)*. New York: Routledge.
- Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*. London: McGibbon and Kee.
- Cohen, S. (1985). *Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification*. Cambridge and Oxford: Polity Press and Blackwell Publishers.
- Cohen, S. (2006). Moral Panic and Cultural Politics. In J. Muncie, *Criminology: Volume 1* (pp. 240-265). London: Sage.
- Český statistický úřad. (2020). *Zaostřeno na ženy a muže 2020*. Načteno z <https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2020>
- Díblíková, S., et al. (2016). *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015*. Praha: IKSP.
- Díblíková, S. et al. (2019). *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018*. Praha: IKSP.
- Ditton, J., & Duffy, J. (1983). Bias in newspaper reporting of crime news. *British Journal of Criminology*, 159-165.
- Feilzer, M. (2007). Criminologists making news? Providing factual information on crime and criminal justice through a weekly newspaper column. *Crime, Media, Culture*, Vol 3(3), 285-304.
- Ferrell, J., Hayward, K., & Young, J. (2008). Media, Representation, and Meaning: Inside the Hall of Mirrors. In J. Ferrell, & K. & Hayward, *Cultural Criminology* (pp. 123-157). London: Sage.
- Foucault, M. (2000). *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin.
- Galtung, J., & Ruge, M. (1973). Structuring and Selecting News. In S. Cohen, & J. Young (eds), *Manufacture News*. London: Constable.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with Television: The Violence Profile. *Journal of Communication*, 26 (2), 172-194.

- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (2002). Growing up with television: The cultivation perspective. In M. Morgan, *Against the Mainstream: The selected works of George Gerbner* (pp. 193-213). New York: Peter Lang.
- Green, D. (2008). *When Children Kill Children: Penal Populism and Political Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Greer, C. (2003). *Sex Crime and the Media: Sex Offending and the Press in a Divided Society*. Cullompton: Willan.
- Grřivna, T., Scheinost, M., & Zoubková, I. (2014). *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer.
- Háková, L. (2015). Mediální prezentace kriminality a trestních sankcí v televizním zpravodajství. In M. Scheinost, et al., *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí III.)* (pp. 37-51). Praha: IKSP.
- Háková, L. (2019). Probace a média. In J. Tomášek, L. Háková, & Z. Kostelníková, *Probace a její efektivita pohledem pachatelů, veřejnosti a médií* (pp. 91-109). Praha: IKSP.
- Háková, L., & Kudrlová, K. (2019). Kriminalita a média. In T. Grřivna, M. Scheinost, & Zoubková, I., et al., *Kriminologie. 5. vydání* (pp. 234-251). Praha: Wolters Kluwer ČR.
- Hanzlová, R. (2018). *Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2018*. Načteno 20. 4. 2020 z https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4598/f9/ov180418.pdf
- Chibnall, S. (1977). *Law and Order News*. London: Tavistock.
- Jewkes, Y. (2004). *Media and Crime*. London: Sage Publications.
- Jones, S. (2006). *Criminology*. Oxford: Oxford University Press.
- Kury, H., & Zapletal, J. (2002). Kriminalita a její prezentace v médiích: zkušenosti (především) z Německa a České republiky. *Kriminalistika*, 35 (2), 92-107.
- Martinková, M., & Biedermanová, E. (2019). *Senioři v České republice jako oběti i pachatelé kriminálních deliktů*. Praha: IKSP.
- Maruna, S. (2007). The Probation Story: One Hundred Years of Probation in the Media. *Vista*, Vol.11 No.2, stránky 113-119.
- Muncie, J. (2001). The Construction and Deconstruction of Crime. In J. Muncie, & E. McLaughlin, *The Problem of Crime* (pp. 7-70). London: Sage Publications.
- McCombs, M. E. (2009). *Agenda Setting*. Praha: Portál.
- McNair, B. (2004). *Sociologie žurnalistiky*. Praha: Portál.
- Newburn, T. (2007). *Criminology*. Cullompton: Willan Publishing.
- Nečitelní cizinci. Jak se (ne)píše o cizincích v českém tisku.* (2003). Praha: Multikulturní centrum Praha.
- Novotný, O., Zapletal, J., et al. (2008). *Kriminologie*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer.
- Podaná, Z. 2014. Sociologická tradice v kriminologii. In: Šubrt, J., et al.: *Soudobá sociologie VI (Oblasti a specializace)*. Praha: Karolinum.
- Rada Evropy. (2003). Načteno z https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805df617
- Reiner, R. (2007). Media made criminality: the representation of crime in the mass media. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reine, *The Oxford handbook of criminology, 4th Edition* (pp. 302-337). Oxford: University Press.
- Reiner, R. (2002). Media made criminality: the representation of crime in the mass media. In M. Maguire, R. Morgan, & R. Reiner, *The Oxford handbook of criminology* (pp. 376-416). Oxford: University Press.

- Reiner, R. (2001). The rise of virtual vigilantism: crime reporting since World War II. *Criminal Justice Matters*, 43.
- Reiner, R., Livingstone, S., & Allen, J. (2001). Casino Culture: media and crime in a winner-loser society. In K. Stenson, & R. Sullivan, *Crime, Risk and Justice: the Politics of Crime Control in Liberal Democracies*. Cullompton: Willan.
- Roubalová, M. (2021). Co ze statistik (ne)víme o obětech kriminality? *Česká kriminologie*, 1-2, 1-11.
- Roberts, J., & Hough, M. (2005). *Understanding public attitudes to criminal justice*. Maidenhead: Open Universita Press.
- Růžička, M. (2008). *Kriminalita z antropologické perspektivy: možnosti a limity sociologické inspirace*. Načteno z <http://www.antropoweb.cz/http://www.antropoweb.cz/cs/kriminalita-z-antropologickeho-perspektivy-mozn>
- Sacco, V. F. (1995). Media Constructions of Crime. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 539,141-154.
- Sedláková, R. (2014). *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada.
- Scheinost, M., et al. (2013). *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřejnosti*. Praha: IKSP.
- Suchý, A. (2007). *Mediální zlo – mýty a realita. Souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí*. Praha: Triton.
- Surette, R., & Otto, C. (2006). The Media's Role in the Definition of Crime. In J. Muncie, *Criminology: Volume 1* (pp. 299-330). London: Sage.
- Šámal, P., et al. (2013). *Trestní řád I. § 1 až 156. komentář.7. vydání*. Praha: C. H. Beck.
- Tomášek, J. (2019). *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. Praha: Grada.
- Tomášek, J., Háková, L., & Kostelníková, Z. (2019). *Probace a její efektivita pohledem pachatelů, veřejnosti a médií*. Praha: IKSP.
- Tuček, M. (2020). *Míra naléhavosti různých oblastí veřejného života – březen 2020*. Načteno 15. 1. 2021 z <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/politicke-ostatni/5195-mira-nalehavosti-ruznych-oblasti-verejneho-zivota-brezen-20192>
- Urban, L., Dubský, J., & Murdza, K. (2011). *Masová komunikace a veřejné mínění*. Praha: Grada.
- Válková, H., Kuchta, J., et al. (2012). *Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck.
- Válková, H. 2013. Cultural criminology: „nová kriminologická teorie“ nebo „jen“ další pokus o rozšíření limitů dosavadních kriminologických konceptů? In: Zoubková, I.; Firstová, J., et al.: *Kriminologie – aktuální problémy* (pp. 30-37). Praha: Policejní akademie České republiky v Praze.
- Williams, P., & Dickinson, J. (1993). Fear of Crime: Read all about it? The Relationship between Newspaper Crime Reporting and Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, Vol.33, No. 1, 33-56.
- Young, J. (1999). *The Exclusive Society*. London: Sage.
- Zeman, P., et al. (2011). *Veřejnost a trestní politika*. Praha: IKSP.
- Zeman, P., et al. (2010). *Názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky*. Praha: IKSP.

Přílohy

Mgr. Jan Rozum

1. Média a poskytování informací o trestním řízení

V článku 17 Listiny základních práv a svobod (LZPS) se zaručuje svoboda projevu a právo na informace. Podle druhého odstavce článku 17 LZPS má každý právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem, nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. Podle čtvrtého odstavce článku 17 LZPS lze svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace, omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Dále je zde upravena povinnost státních orgánů a orgánů územní samosprávy přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Právo být informován je i základním politickým právem (Herceg, 2013; Herceg, 2009).

Z informací, které jsou poskytovány veřejnosti o soudním řízení, jsou nejcitlivější ty, které se týkají řízení trestního. Právě tyto informace jsou v centru zájmu médií a veřejnosti. Jde pochopitelně o záležitosti divácky i čtenářsky atraktivní. Poskytování informací v trestním řízení a zveřejňování informací o něm s dospělými pachateli upravuje § 8a až 8d trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním; dále v textu TŘ), který koresponduje se základní zásadou trestního procesu, a to zásadou presumpce nevinny. Právní ochrana soukromí trestně stíhaných mladistvých je v obecné rovině zakotvena v ustanovení § 3 odst. 5 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů a dále podrobněji upravena a rozvedena v ustanovení § 52 až 54 - Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení tohoto zákona. V tomto ohledu je zákon č. 218/2003 Sb. speciálním zákonem vůči trestnímu řádu.

V ustanoveních § 8a–8d TŘ se vymezují obecné povinnosti orgánů činných v trestním řízení ve vztahu k informacím, které mají vazbu na trestní řízení. Povinnosti lze rozčlenit do dvou okruhů. Na jedné straně mají orgány činné v trestním řízení povinnost tyto informace chránit, na straně druhé mají povinnost informovat veřejnost o své činnosti. Řešení ve prospěch jedné z uvedených základních povinností je diferencováno podle adresáta povinnosti, podle osoby, ke které se informace vztahují, podle procesního stadia i podle toho, zda řízení ještě probíhá, či již bylo pravomocně skončeno (Drašík, Fenýk, a další, 2017). Na ustanovení § 8a TŘ navazují § 8 b–8d TŘ, které upravují povinnosti třetích osob ve vztahu k ochraně informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných, specifickou úpravu ohledně informací týkajících se odposlechů či záznamů telekomunikačního provozu, jakož i sledování osob a věcí a rovněž výjimky ze zákazu zveřejnění. Ustanovení o poskytování informací veřejnosti se uplatní také v řízení v trestních věcech mladistvých, a to ve spojení se zvláštními ustanoveními zákona o soudnictví ve věcech mládeže o ochraně soukromí mladistvých a veřejnosti řízení. Ustanovení § 8a TŘ se plně použije i v řízení proti právníkům osobám.

I když je v demokratickém státním systému cenzura nepřípustná, lze svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace omezit zákonem, jde-li o opatření nezbytná pro

ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti (Šámal, a další, 2013). Podmínky poskytování informací o trestním řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení veřejnosti, a to prostřednictvím sdělovacích prostředků jsou obecně stanoveny v ustanovení § 8a TŘ. V tomto ustanovení se stanoví tři základní zásady pro poskytování informací, které orgány činné v trestním řízení musí při informování plně respektovat, aby:

- neohrozily objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, protože předčasné zveřejnění jednotlivých skutečností a výsledků trestního řízení (zejména v přípravném řízení) by mohlo ztížit nebo dokonce zmařit objasnění celé trestní věci a usvědčení pachatele, proto je třeba vždy zvažovat, jaké informace a hlavně v jakém rozsahu budou podány,
- nezveřejnily o osobách zúčastněných na trestním řízení údaje, které přímo nesouvisí s trestnou činností. Je chráněna osobnost a osobní údaje všech osob, které se na trestním řízení zúčastňují (obviněného, svědka, znalce, tlumočníka, zúčastněných osob apod.). V tomto ustanovení jde o provedení čl. 10 LZPS, který mimo jiné stanoví, že každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a právo na ochranu před neoprávněným zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. Při informování je nutno se omezit na podstatné informace týkající se věci, které jsou dosud provedenými důkazy dostatečně prokázány,
- neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen (§ 2 odst. 2 TŘ zásada presumpce neviny).

V přípravném řízení navíc nesmějí orgány činné v trestním řízení zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede trestní řízení, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka. Zveřejněním se rozumí takové jednání, které je způsobilé učinit obsah informace přístupný většímu počtu osob (k tomu blíže např. R 5247/1935). Uvedený zákaz je výslovně omezen jen na přípravné řízení. V řízení před soudem je třeba přistupovat k zveřejňování informací o obviněném (resp. obžalovaném) opatrně a vždy při respektování zásady presumpce neviny (Draštík, Fenyk, a další, 2017; Vantuch, 2004; Kmec, 2004).

K naplnění zásady presumpce neviny směřuje i poslední věta prvního odstavce ustanovení § 8a TŘ, ve kterém se zdůrazňuje, že ohledně osoby, proti které se řízení vede, nesmějí v přípravném řízení zveřejnit informace umožňující zjištění její totožnosti. Proto je nepřípustné zveřejňovat, že určité osobě bude sděleno obvinění ještě předtím, než bude tento úkon proveden. I v dalších fázích trestního řízení nesmí být sdělováno plné jméno a příjmení fyzické osoby nebo název a sídlo právnické osoby, popř. další údaje, z nichž by bylo možno zjistit jeho totožnost. Orgány činné v trestním řízení mohou však zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede trestní řízení, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka pouze v případech, že je to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení, a pouze v nezbytném rozsahu a za podmínek uvedených v § 8d TŘ. Informací umožňující zjištění totožnosti se rozumí jakákoli informace, která by takovou osobu umožnila identifikovat. Jinými údaji umožňujícími identifikaci některé z uvedených osob mohou být i údaje, které se přímo netýkají takové osoby (Šámal, a další, 2013).

Zvláštní ochrana je věnována osobním údajům a soukromí osob mladších 18 let, a to v ustanovení § 8a odst. 2 TŘ. V něm se zdůrazňuje umírněný přístup k fyzickým osobám

mladším osmnácti let, a to nejenom k mladistvému obviněnému, ale zejména rovněž k poškozeným, zúčastněným osobám a svědkům. Ve vztahu k mladším osmnácti let se rozšiřuje základní právní úprava obsažená v odstavci 1, přitom nevyčerpává všechny aspekty ochrany osobnosti a soukromí osob mladších osmnácti let, ale soustřeďuje se z hlediska informování veřejnosti na jejich dílčí komponenty – na ochranu osobních údajů a soukromí. Je potřeba zdůraznit, že orgánům činným v trestním řízení se ukládá chránit soukromí nezletilých osob při poskytování informací o těchto osobách, kdy je třeba vždy zvážit, jaké dopady zveřejnění takových informací může mít na jejich osobu a soukromí. Smyslem úpravy je omezení negativních vlivů na psychiku osob mladších osmnácti let. Cílem je vytvoření předpokladů pro co nejmenší narušení jejich osobních poměrů a soukromí při probíhajícím trestním řízení a tím i zajištění jejich zdravého sociálního rozvoje. V praxi to znamená omezení poskytování informací o řízení na údaje o základních charakteristikách trestní věci, které jsou dosud provedenými důkazy dostatečně podloženy, aniž by byly sdělovány osobní údaje osob mladších osmnácti let zúčastněných na řízení a skutečnosti týkající se soukromí takových osob, zvláště pokud s projednávanou věcí nesouvisí (Šámal, a další, 2013; Draštík, Fenyk, a další, 2017). Podrobná úprava ochrany osobních údajů a soukromí mladistvých i dalších osob zúčastněných na řízení je upravena v ustanoveních § 52 až 54 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů - zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále v textu ZSM).

Poskytování informací orgánů činných v trestním řízení veřejným sdělovacím prostředkům je zvlášť upraveno v ustanovení § 8a odst. 3 TR. V současné době jde o nejrozšířenější formu informování veřejnosti. Orgány nemají povinnost informovat jednotlivce či jejich skupiny k individuálním žádostem o informace. Veřejný sdělovací prostředek sice není právním řádem nijak definován, ale rozumí se jím především tisk, rozhlas, televize a zpravodajský film, ale i internet (Draštík, Fenyk, a další, 2017). Je zde stanovena povinnost orgánů činných v trestním řízení z důvodů ochrany zájmů uvedených v § 8a odstavcích 1 a 2 TR odepřít poskytnutí konkrétních informací o vedeném trestním řízení. Vyhradí-li si v přípravném řízení státní zástupce právo poskytnout informace o určité trestní věci, může je policejní orgán poskytnout jen s jeho předchozím souhlasem. Státní zástupce je o tomto opatření povinen informovat policejní orgán výslovně a s předstihem. V takovém případě pak nemůže poskytovat informace veřejným sdělovacím prostředkům policejní orgán.

V ustanovení § 8b TR je stanovena povinnost třetích osob, tj. osob odlišných od orgánů činných v trestním řízení, chránit některé informace o trestním řízení. Toto ustanovení navazuje na § 8a odst. 1 větu druhou. V ustanovení § 8b odst. 1 je stanovena obecná povinnost těchto osob neposkytnout dále nikomu informace, které se dozvěděly o osobách zúčastněných na trestním řízení v právním styku přímo od orgánů činných v trestním řízení (jde např. o svědky, znalce nebo pracovníky Probační a mediační služby). Výše uvedené osoby nesmějí získané informace dále šířit, ale mohou je poskytovat dalším osobám rovněž jen k plnění jejich úkolů. Informace nesmí být uvedenými osobami poskytnuty po dobu celého trestního řízení a vzhledem k tomu, že § 8b odst. 1 TR nestanovuje žádné omezení délky této povinnosti, i po jeho skončení. V tomto ustanovení je zdůrazněn zákaz jejich poskytnutí komukoli, tedy i jednotlivé osobě (např. novináři).

V ustanovení § 8 b odst. 2 TŘ je upraven zákaz zveřejňovat informace o totožnosti některých poškozených. Novelizací trestního řádu provedenou zákonem č. 52/2009 Sb., byla s účinností od 1. 4. 2009 propracována ochrana umožňující zjištění totožnosti určitých poškozených v trestním řízení. Zákaz zveřejnění se nevztahuje jen na přípravné řízení, jako je tomu u všech poškozených podle § 8a odst. 1 věta druhá, ale týká se celého trestního řízení, tedy i řízení před soudem, včetně vykonávacího řízení. Podle tohoto ustanovení nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin vraždy (§ 140 trestního zákoníku), zabití (§ 141 trestního zákoníku), některý z trestných činů, kterým byla způsobena těžká újma na zdraví, trestný čin ohrožení pohlavní nemocí (§ 155 trestního zákoníku), některý z trestných činů proti těhotenství ženy (§ 159 až 162 trestního zákoníku), trestný čin obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku), některý z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (§ 185 až 193 trestního zákoníku), trestný čin opuštění dítěte nebo svěřené osoby (§ 195 trestního zákoníku), týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku), únosu dítěte a osoby stížené duševní poruchou (§ 200 trestního zákoníku) nebo nebezpečného pronásledování (§ 354 trestního zákoníku).

V ustanovení § 8 b odst. 3 TŘ je zakotven zákaz zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací z řízení před soudem ohledně poškozeného uvedeného v § 8 b odst. 2 TŘ. Jde o výslovný zákaz zveřejňování obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by umožnily zjištění totožnosti poškozeného (Drašík, Fenýk, a další, 2017). Podle ustanovení § 6 odst. 3 zákona č. 6/2006 Sb. o soudech a soudcích, přísedících a státní správě soudů lze uskutečňovat obrazové nebo zvukové přenosy a pořizovat obrazové záznamy v průběhu soudního jednání jen s předchozím souhlasem předsedy senátu nebo samosoudce. S vědomím předsedy senátu nebo samosoudce lze pořizovat zvukové záznamy, pokud by však způsob jejich provádění mohl narušit průběh nebo důstojnost jednání, může předseda senátu nebo samosoudce jejich pořizování zakázat. Zákaz pořizování obrazových snímků, zvukových a obrazových záznamů hlavního líčení a veřejného zasedání může být odůvodněn právě i obavou, aby při jejich zveřejnění nedošlo k zjištění totožnosti poškozeného. Adresátem této povinnosti je každý bez rozdílu. Nevztahuje se tedy jen na orgány činné v trestním řízení, ale i na osoby zúčastněné na řízení (např. i na osoby přítomné při hlavním líčení a veřejném zasedání jako veřejnost).

Podle ustanovení § 8 b odst. 4 TŘ může být pravomocný rozsudek, ve kterém jsou uvedeny jméno, popřípadě jména, příjmení a bydliště poškozeného uvedeného v ustanovení § 8a odst. 2 TŘ, zveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích pouze při důsledné anonymizaci všech údajů týkajících se takového poškozeného, neboť tyto údaje tam při zveřejnění pravomocného rozsudku nesmějí být uvedeny. Předseda senátu může s přihlédnutím k osobě poškozeného a povaze a charakteru spáchaného trestného činu rozhodnout o dalších omezeních spojených se zveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku za účelem přiměřené ochrany zájmů takového poškozeného. Může zpřísnit podmínky pro uveřejnění rozsudku ve veřejných sdělovacích prostředcích, tedy dále nad rámec zákon-

né úpravy nebo zcela zakázat uveřejnění rozsudku, pokud to výjimečně vyžaduje ohled k osobě poškozeného uvedeného v odstavci 2 § 8a TŘ a povaha a charakter spáchaného trestného činu (Šámal, a další, 2013).

V trestním řádu jsou upraveny i speciální případy zákazu zveřejnění informací. V ustanovení § 8c TŘ je upraven zákaz jejich zveřejnění. Konkrétně jde o:

- a) informace o nařízení či provedení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu podle § 88 nebo informace z něj získané,
- b) údaje o telekomunikačním provozu zjištěné na základě příkazu podle § 88a,
- c) informace získané sledováním osob a věcí podle § 158d odst. 2 a 3,

jestliže umožňují zjištění totožnosti této osoby a nebyly použity jako důkaz v řízení před soudem.

Nikdo nesmí bez souhlasu osoby, které se takové informace týkají, zveřejnit výše uvedené informace. Dále musí být splněny dvě zákonné podmínky, a to informace neumožňují zjištění totožnosti osoby a nebyly použity jako důkaz v řízení před soudem. Ustanovení § 8c TŘ se použije i v řízení proti mladistvým a v řízení proti právnickým osobám.

V ustanovení § 8d TŘ je upraven okruh výjimek ze zákazů zveřejnění uložených § 8a-8c TŘ ohledně určitých informací získaných v trestním řízení. A také pro toto ustanovení platí, že se uplatní i v řízení v trestních věcech mladistvých a i v řízení proti právnickým osobám. Podle ustanovení § 8d odst. 1 TŘ se informace, na které se vztahuje zákaz zveřejnění podle § 8a až 8c TŘ, lze v nezbytném rozsahu zveřejnit pro účely pátrání po osobách, pro dosažení účelu trestního řízení, nebo umožňuje-li to trestní řád. Uvedené informace lze také zveřejnit, odůvodňuje-li to veřejný zájem, pokud převažuje nad právem na ochranu soukromí dotčené osoby. I při tomto postupu je třeba zvláště dbát na ochranu zájmů osoby mladší 18 let.

Jsou dány čtyři případy, kdy převažuje veřejný zájem na zveřejnění informace, jejíž zveřejnění je zakázáno v ustanoveních § 8a-8c TŘ:

- je-li zveřejnění nutné pro účely pátrání po osobách;
- je-li zveřejnění nutné pro dosažení účelu trestního řízení;
- umožňuje-li zveřejnění trestní řád;
- odůvodňuje-li zveřejnění jiný veřejný zájem, který při poměření v konkrétních podmínkách jednotlivého případu převažuje nad soukromým zájmem na nezveřejnění.

Podle ustanovení § 8d odst. 2 TŘ informace, na které se vztahuje zákaz zveřejnění podle § 8a až 8c TŘ, lze také zveřejnit, pokud osoba, jíž se zákaz zveřejnění týká, udělila ke zveřejnění informace výslovný souhlas. Zemřela-li nebo byla-li tato osoba prohlášena za mrtvou, souhlas se zveřejněním informací je oprávněn udělit její manžel, partner nebo její děti, a není-li jich, její rodiče. Souhlas se zveřejněním informací nemůže udělit osoba, která je pachatelem trestného činu spáchaného vůči osobě, jež zemřela nebo byla prohlášena za mrtvou. Tato úprava je v souladu se zásadou, že zásadně nemůže být zákonem omezován ve svých právech ten, na jehož ochranu zákaz směřuje. Informace, na které se

vztahuje zákaz zveřejnění podle § 8a až 8c TŘ, lze také zveřejnit, pokud osoba, jíž se zákaz zveřejnění týká, zemřela nebo byla prohlášena za mrtvou a není-li žádné osoby oprávněné udělit souhlas se zveřejněním podle odstavce 2.

2. Principy ochrany soukromí mladistvých

Systém soudnictví ve věcech mládeže přistupuje k řešení trestné činnosti mladistvých v kontextu všech jejích morálních a společenských aspektů (blíže č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů - zákon o soudnictví ve věcech mládeže; Válková, Sotolář, Hrušáková, Šámalová, a další, 2011). V rovině právně filozofické a koncepční přitom neklade důraz ani tak na potrestání mladistvých provinilců, jako na hledání způsobů, jak jim umožnit žít a uplatnit se v určité komunitě, jak na ně výchovně působit a vést je ke změně životních postojů, jak je chránit před škodlivými vlivy, jak odstranit konfliktní stavy spojené se stíhanou trestnou činností a jak předcházet její recidivě. Zákon klade důraz na důsledné uplatnění ústavní zásady presumpce nevinny (Válková, Sotolář, Hrušáková, Šámalová, a další, 2011; Herceg, 2013; Hrušáková, 2006). Zvláštní význam přitom přikládá mechanismům a procesům, v rámci kterých jsou mladiství vedeni jak k uvědomění si viny a důsledků z ní vyplývajících, tak k pochopení svých činů ve všech jejich eticko-sociálních souvislostech a k vyvození konkrétní osobní odpovědnosti za nápravu způsobené újmy a za přizpůsobení svého chování obecně uznávaným normám (Válková, Sotolář, Hrušáková, Šámalová, a další, 2011; Válková, 2013).

Neoddělitelnou součástí systému soudnictví ve věcech mládeže je princip ochrany soukromí mladistvých, a to včetně ochrany osobních údajů před právem na informace o nich. Je to především zvláštní zájem na ochraně soukromí a osobnosti mladistvého (tzn. co největšího odstranění škodlivých vlivů řízení na mladistvého, včetně případné publicity), který odůvodňuje upřednostnění utajení informací týkajících se jeho provinění před ústavně chráněnou zásadou veřejnosti trestního řízení. K mladistvým se přistupuje jako k dosud nevyzrálým jedincům, často psychicky labilním, ovlivnitelným a zranitelným. Zájem na ochraně osobnosti mladistvých odůvodňuje také upřednostnění utajení informací z jejich trestního řízení před ústavně chráněnou zásadou veřejnosti řízení před soudem a právem na informace (Draštík, Fenyk, a další, 2017; Sotolář, 2004; Válková, 2006). Ochrana soukromí mladistvých vyplývá jak ze základních zásad zákona, tak i z ústavně zaručených práv (Listina základních práv a svobod) a také z řady mezinárodních dokumentů (např. z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, z Všeobecné deklarace lidských práv, z Úmluvy o právech dítěte či z Mezinárodního paktu o hospodářských a politických právech) (Válková, Sotolář, Hrušáková, Šámalová, a další, 2011).

Právní ochrana soukromí trestně stíhaných mladistvých je v obecné rovině zakotvena v ustanovení § 3 odst. 5 ZSM a dále detailně rozvedena v ustanovení § 52-54 ZSM - Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení. ZSM je v tomto ohledu zákonem speciálním vůči trestnímu řádu. V těchto ustanoveních ZSM je kladen důraz na důsledné uplatnění ústavní zásady presumpce nevinny a na eliminaci nežádoucích zásahů do integrity mladistvého z vnějšího prostředí (Sotolář, 2004a; Sotolář, 2004 b). Z ustanovení § 52 vyplývá, že dokud není trestní stíhání pravomocně skončeno, mohou orgány činné podle tohoto zákona zveřejňovat jen takové informace o řízení vedeném proti mladistvému, kterými

nebude ohroženo dosažení účelu trestního řízení a které neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobních údajů, a to i jiných osob zúčastněných na řízení. Ve vztahu k mladistvým dále platí, že s výjimkami, výslovně stanovenými zákonem, nesmí nikdo zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno, popřípadě jména, a příjmení mladistvého, nebo která obsahuje informace, které by umožnily tohoto mladistvého identifikovat, např. jména jeho rodičů, adresy jeho bydliště apod. (Válková, Sotolář, Hrušáková, Šámalová, a další, 2011). V případě jasné identifikace mladistvého podle místa bydliště (např. malá obec s několika obyvateli) nesmí být uvedena ani tato obec. Tento zákaz není ve smyslu § 53 ZSM nijak časově omezen. Vztahuje se tedy nejen na dobu trvání trestního řízení, ale i na období následující po jeho skončení a dále platí pro každého, kdo se o mladistvém provinilci dozvěděl, tedy nikoliv pouze pro orgány činné v trestním řízení (Sotolář, 2004).

Ochraně mladistvého výrazně napomáhá i zúžení okruhu osob, které se mohou zúčastnit hlavního líčení a veřejného zasedání. V ustanovení § 54 jsou taxativně vymezeny osoby, které jsou oprávněny být přítomny v jednací síni. Jednání je možno konat veřejně jen výjimečně, a to na návrh mladistvého. Rozsudek se však vyhláší vždy veřejně v přítomnosti mladistvého.

Ve veřejných sdělovacích prostředcích je podle ustanovení § 54 ZSM možno uveřejnit jen takové obecné informace o případu a o průběhu řízení, které nepovedou ke ztotožnění mladistvého ani jiných osob na řízení zúčastněných. Ke ztotožnění nesmí dojít na základě textových informací ani obrazových snímků. Vzhledem k tomu, že právní úprava zákona o soudnictví ve věcech mládeže je právní úpravou důsledně podřízenou zájmům a ochraně mladistvých, je třeba § 54 odst. 2 ZSM vykládat extenzivně a pod pojem „vyobrazení týkající se totožnosti mladistvého“ je nutné zahrnout rovněž fotografii rodičů mladistvého a jiných blízkých osob, která jednoznačně vede k identifikaci samotného mladistvého, minimálně v okruhu osob známých rodině mladistvého, spolupracovníků rodičů, sousedů apod. (Válková, Sotolář, Hrušáková, Šámalová, a další, 2011; Hrušáková, 2006).

V ustanovení § 54 odst. 4 ZSM dává zákon právo předsedovi senátu zpřísnit podmínky pro uveřejnění rozsudku ve veřejných sdělovacích prostředcích, tedy dále nad rámec zákonné úpravy ještě více zúžit okruh informací, které z něj lze při jeho publikaci čerpat, ale rovněž i zmírnit podmínky pro uveřejnění rozsudku ve veřejných sdělovacích prostředcích, tj. že je možné rozhodnutím předsedy senátu povolit uveřejnění rozsudku spolu se jménem a příjmením mladistvého, případně s jinými osobními údaji o mladistvém. Tak se může stát z důvodu, kdy zájem společnosti převyšuje zájem mladistvého, tedy ochrana společnosti před takovýmto pachatelem provinění je vyšší než samotná ochrana mladistvého.

Výše uvedený systém ochrany soukromí se uplatňuje též v jednání ve věcech dětí mladších patnácti let a trestně neodpovědných mladistvých, kteří se dopustili činů jinak trestných (§ 92-94 ZSM) (Hrušáková, 2014).

Prameny použité v příloze:

Draščík, A., Fenyk, J., et al. (2017). *Trestní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer.
Herceg, J. (2013). *Média a trestní řízení*. Praha: Leges.

- Herceg, J. (2009). Poskytování informací o trestním řízení a soukromí poškozeného. *Trestní právo*, 10.
- Hrušáková, M. (2014). Dopad nového trestního zákoníku a předpisů souvisejících na řešení činů jinak trestných spáchaných dětmi do 15 let. *Trestněprávní revue*, 1, 9-15.
- Hrušáková, M. (2006). Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků. *Trestněprávní revue*, 6, 170-181.
- Kmec, J. (2004). K otázce poskytování informací o trestním řízení. *Trestní právo*, 10, 2.
- Kobylka, P. (2009). *Trestní řízení, veřejnost a média. Diplomová práce*. Praha: UK Praha Právnická fakulta.
- Rada Evropy. (2003). Načteno z https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805df617
- Rožehnal, A. (2016). *www.pravniprostor.cz*. Načteno z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/aplikace-zasady-presumpce-neviny-v-mediich>
- Sotolář, A. (2004). K ochraně soukromí mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 4, 128-130.
- Sotolář, A. (2004). Ochrana soukromí mladistvých a dětí mladších patnácti let v řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. 1. část. *Právní rozhledy*, 7, 237-248.
- Sotolář, A. (2004). Ochrana soukromí mladistvých a dětí mladších patnácti let v řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. 2. část. *Právní rozhledy*, 8, 283-294.
- Šámal, P., et al. (2013). *Trestní řád I. § 1 až 156. komentář. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck.
- Válková, H. (2006). Ochrana soukromí mladistvého v trestních věcech versus ústavně garantované právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti. *Trestněprávní revue*, 4, 97-108.
- Válková, H. (2013). Trestní právo mládeže po deseti letech: úspěchy, přakážky, výzvy. *Státní zastupitelství*, 3, 15-16.
- Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M., et al. (2011). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání*. Praha: C. H. Beck.
- Vantuch, P. (2004). Mohou orgány činné v trestním řízení informovat veřejnost o trestním řízení proti osobě, jež není stíhána jako obviněný? *Bulletin advokacie*, 7-8.

Příloha 2: Dotazník do fokusních skupin

Jste: Muž / Žena

Věk:

1.

Do jaké míry se Vy osobně cítíte ohroženi kriminalitou? (zakroužkujte číslo):

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Cítím se velmi ohrožen/a

Vůbec se necítím ohrožen/a

Co se Vám vybaví, když se řekne kriminalita (jaká slova, činy apod.)?

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

Jaké kriminální kauzy vám nejvíce utkvěly v hlavě?

1. _____

2. _____

3. _____

2.

O jaké typy kriminálních činů se nejvíce zajímáte?

1. _____

2. _____

3. _____

Na jakém médiu vy osobně nejčastěji slýcháte/vídáte/čtete o kriminálních činech?

Do jaké míry jste vy osobně spokojen s tím:

Na jaké typy kriminálních činů se zaměřuje:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Vůbec nejsem spokojen

Jsem zcela spokojen

Vysvětlete prosím v několika větách své hodnocení (co přebývá, chybí):

Jakým způsobem o kriminálních činech informuje:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Vůbec nejsem spokojen

Jsem zcela spokojen

Vysvětlete prosím v několika větách své hodnocení (co už je moc, čeho je málo):

3.

Jaké typy trestů, které v České republice může soud za kriminální čin uložit, si vybavíte?

Přehled titulů vydaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2012

Ediční řada Studie:

2020

- 462 Scheinost, M., Barbořík, M., Čáp, J., Diblíková, S., Frydrych, J., Holas, J., Hulmáková, J., Karban, M., Linhartová, H., Martinková, M., Raszková, T., Večerka, K. & Zhřivalová, P. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2019.*
- 463 Vlach, J., Kudrlová, K. & Paloušová, V. *Kyberkriminalita v kriminologické perspektivě.*
- 464 Rozum, J., Háková, L., Hulmáková, J., Špejra, M. & Zhřivalová, P. *Zprávy PMS pro účely rozhodnutí v trestním řízení: kvalita, význam, efektivita.*

2019

- 449 Roubalová, M., Holas, J., Kostelníková, Z. & Pešková, M. *Oběti kriminality. Poznatky z viktimizační studie.*
- 452 Tomášek, J., Diblíková, S., Hamplová, N. & Rozum, J. *Rodinné skupinové konference.*
- 453 Zeman, P., Blatníková, Š., Grohmannová, K., Koňák, T., Novák, P., Roubalová, M. & Trávníčková, I. *Uživatelé drog ve vězení – hodnocení účinnosti terapeutických programů.*
- 454 Diblíková, S., Cejp, M., Hulmáková, J., Raszková, T., Roubalová, M., Scheinost, M., Večerka, K. & Zhřivalová, P. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2018.*
- 455 Roubalová, M., Grohmannová, K., Trávníčková, I. & Zeman, P. *Možnosti zjišťování míry a struktury sekundární drogové kriminality v podmínkách České republiky.*
- 457 Martinková, M. & Biedermanová, E. *Senioři v České republice jako oběti i pachatelé kriminálních deliktů.*

2018

- 447 Diblíková, S., Cejp, M., Hulmáková, J., Pešková, M., Scheinost, M. & Večerka, K. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017.*
- 446 Scheinost, M., Cejp, Diviák, T. & Pojman, P. *Trendy vývoje organizovaného zločinu a jeho vybraných forem.*

2017

- 440 Zeman, P. (ed.) *Research on Crime and Criminal Justice in the Czech Republic (selected results of research activities of IKSP in the years 2012–2015).*
- 441 Tomášek, J., Faridová, P., Kostelníková, Z., Přesličková, H., Rozum, J. & Zhřivalová, P. *Zaměstnání jako faktor desistence.*
- 443 Karabec, Z., Diblíková, S., Hulmáková, J., Vlach, & Zeman, P. *Criminal Justice System in the Czech Republic. 3rd amended and revised edition.*
- 444 Budka, I. *Využití právních nástrojů pro potírání organizovaného zločinu.*
- 445 Diblíková, S., Hulmáková, J., Karban, M., Martinková, M., Scheinost, M. & Večerka, K. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016.*

2016

- 431 Blatníková, Š., Faridová, P., Vranka, M. *Kriminální styly myšlení: Inventář PICT-cz.*
432 Marešová, A., Biedermanová, E., Rozum, J., Tamchyna, M. & Zhřivalová, P. *Výkon*
nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza.
433 Blatníková, Š. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí.*
435 Holas, J., Háková, L., Krulichová, E. & Scheinost, M. *Regionální kriminalita a její odraz*
v kvalitě života obyvatel.
437 Diblíková, S., Cejp, M., Martinková, M., Smejkal, V. & Štefunková, M. *Analýza trendů*
kriminality v České republice v roce 2015.
438 Tomášek, J., Diblíková, S. & Scheinost, M. *Probace jako efektivní nástroj snižování*
recidivy.
439 Rozum, J., Háková, L., Tomášek, J., & Vlach, J. *Efektivita trestní politiky z pohledu*
recidivy.

2015

- 423 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Trestní sankce – jejich*
uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. (Teoretické
a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí III.).
424 Marešová, A., Havel, R., Martinková, M. & Tamchyna, M. *Násilná kriminalita*
v nejisté době.
425 Marešová, A., Biedermanová, E., Diblíková, S., Požár, J. & Martinková, M. *Analýza*
trendů kriminality v ČR v roce 2014.
426 Zeman, P., Štefunková, M. & Trávníčková, I. *Drogová kriminalita a trestní zákoník.*
427 Večerka, K. & Štěchová, M. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní*
ochraně dětí.
428 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení*
pachatelé.
429 Scheinost, M., Válková, H., (eds.) *Sankční politika a její uplatňování. (Teoretické a trest-*
něpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí IV.).
430 Cejp, M., Blatníková, Š., Háková, L., Holas, J., Trávníčková, I. & Vlach, J. *Společenské*
zdroje vývoje organizovaného zločinu.
422 Škvain, P. *Zabezpečovací detence z pohledu vybraných zahraničních právních úprav.*

2014

- 414 Martinková, M., Slavětinský, V. & Vlach, J. *Vybrané problémy z oblasti domácího*
násilí v ČR.
415 Štěchová, M. & Večerka, K. *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže.*
417 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Rozum, J. *Analýza trendů*
kriminality v roce 2013.
418 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Násilná sexuální kriminalita – téma pro*
expertu i veřejnost.
419 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Sankční politika po-*
hledem praxe. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti
trestních sankcí II.).

2013

- 403 Košťál, J. *Vybrané metody vícerozměrné statistiky*. (Vybrané metody kriminologického
výzkumu – svazek 4).
- 404 Pojman, P. *Ruský a ukrajinský organizovaný zločin*.
- 405 Tomášek, J. *Self-reportové studie kriminálního chování*. (Vybrané metody krimino-
logického výzkumu – svazek 5).
- 406 Holas, J. *Politický radikalismus a mládež*.
- 408 Zeman, P., Diblíková, S., Slavětinský, V. & Štefunková, M. *Zkrácené formy trestního
řízení – možnosti a limity*.
- 410 Scheinost, M., a kol. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřej-
nosti. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních
sankcí I.)*.
- 411 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Kuchařík, K., Martinková, M. & Scheinost, M. *Analýza trendů kriminality v roce 2012*.
- 412 Holas, J. & Večerka, K. *Stát a občan v prevenci kriminality*.

2012

- 397 Cejp, M. (ed.) *Selected Results of Research Activities of ICSP in the Years 2008–2011*.
- 398 Marešová, A., Cejp, M., Martinková, M., Tomášek, J., Vlach, J. & Zeman, P. *Crime
in the Czech Republic in 2010*.
- 399 Večerka, K. *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti*.
- 402 Marešová, A., Biedermanová, E., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Tomášek, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2011*.

Ediční řada Prameny:

2020

- 461 *Globální studie o pašování migrantů 2018*.

2019

- 448 Heiskanen, M. & Lietonen, A. *Kriminalita a gender. Studie zaměřená na zastoupení
mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality*.
- 450 *Škody působené kybernetickou kriminalitou. Zpráva shrnující hlavní poznatky Pra-
covní skupiny k nákladům kyberkriminality*.
- 451 *Příručka k evaluaci. Pokyny k navrhování, provádění a používání nezávislé evaluace
v UNODC*.

2017

- 442 UNODC: *Mezinárodní klasifikace trestných činů pro statistické účely*.

2016

- 434 Heiskanen, M., Aebi, M. E., van der Brugge, W., Jehle, J.-M. *Evidence alternativních
trestů a zjišťování míry atrice. Metodologická studie komparativních dat v Evropě*.
- 436 *13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici. Dauhá, Katar, 12.-19. dub-
na 2015*

2015

- 420 Francis, B., Humphreys, L., Kirby, S. & Soothill, K. *Kriminální kariéra v organizovaném zločinu.*
- 421 Mendel, R. A. *Mládeži nepřístupno. Argumenty pro snižování počtu odnětí svobody u mladistvých.*

2014

- 416 Benes, M. & Astbury, B. (eds.) *Problémy trestního soudnictví: evaluace programů, prevence kriminality, strach z kriminality a recidiva – pohledem australských kriminologů.*

2013

- 407 United Nations Office on Drugs and Crime *Odhad nezákonných finančních toků plynoucích z obchodu s drogami a jiného nadnárodního organizovaného zločinu.*
- 409 United Nations Office on Drugs and Crime *Světová zpráva o obchodování s lidmi 2012.*
- 413 European Forum for Urban Security *Pouliční násilí v EU: Skupiny mladistvých a násilí na veřejnosti.*

2012

- 395 Cejp, M. (ed.) *Britské strategické dokumenty k prevenci a potírání závažné trestné činnosti.*
- 396 Goodey, J. & Aromaa, K. (eds.) *Trestné činy z nenávisti (příspěvky ze Stockholmského kriminologického symposia 2006 a 2007).*
- 400 Marešová, A. (ed.) *Trendy kriminality ve světě a nové problémy a reakce v oblasti prevence kriminality a trestní justice.*
- 401 Diblíková, S. (ed.) *Rada Evropy a International Juvenile Justice Observatory k soudnictví nad mládeží.*

Plné texty všech titulů, publikovaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2000, jsou volně dostupné na webu IKSP www.kriminologie.cz v sekci Publikace.

Zločin a trest v kriminálním zpravodajství

Autorka: Lucie Háková
Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5
Určeno: Pro odbornou veřejnost
Design: addnoise.org
Sazba: Lukáš Pracný, sazbaknih.cz
Tisk: Reprocentrum, a. s., Blansko
Dáno do tisku: září 2021
Vydání: první
Náklad: 200 ks

